

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δήλωση του Εκπαιδευτικού Όμιλου	Σελ. 233
Στεφάνου Ραμψ.—'Απ' άφορμή τή μελέτη τού Εκπαιδευτικού Όμιλου και οι κίνδυνοι τής καθαρυνούσης	» 235
Α. Δαλμούζου.—'Από τού κρυφού Σχολείου	» 271
Α. Μπούτση.— Μεθοδολογία	» 293
Παιδαγωγική Φιλολογία	» 300
Περιεχόμενα τού Πρώτου Τόμου	» 303

ΑΘΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΟΔΟΣ ΛΕΚΑ 4

Τιμή κάθε δριδμού δραχμή 1,50.

Τὸ Δελτίο ἀνταλλάσσεται μὲ τ' ἀκόλουθα παιδαγωγικά, ἐπιστημονικά καὶ φιλολογικά περιοδικά.

- «Ἀνατολή» μηνιαῖον παιδαγωγικὸν περιοδικόν. Ἐν Σάμῳ.
- «Σάλπιγξ» ὄργανον τῆς Πανελληνίου ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἀθήναι.
- «Ἄσπις» ὄργανον τοῦ παγκρητίου δημοδιδασκαλικοῦ συλλόγου. Χανιά.
- «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου).
- «Πάνταϊνος» ἐβδομαδιαῖον παράρτημα τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου» Ἀλεξανδρεία.
- «Παναθηναῖα» εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον περιοδικόν. Ἀθήναι.
- «Νουμάς» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀθήναι.
- «Γράμματα» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀλεξάνδρεια.
- «Νέον Πνεῦμα» μηνιαῖον περιοδικὸν εἰκονογραφημένον. Κων/πολις.
- «Χρονικά» δεκαπενθήμερον φιλολογικὸν περιοδικόν. Κων/πολις.
- «Χαραυγή» περιοδικὸν εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον. Μυτιλήνη.

Ἄν καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ ποῦ ἰδρῦθηκε καὶ ὑστερότερα πολλὰς φορὰς ἐφρόντισε ὁ Ὅμιλος νὰ παραστήσει καθαρὰ καὶ ἑξάστερα τὸ σκοπὸ τοῦ καθὼς καὶ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα φρονεῖ ὅτι μπορεῖ νὰ τὸν ἐπιτύχει, μὲ λύπη τοῦ παρατηρεῖ, πὼς ἀκόμα ἀπὸ πολλὰς μεριὰς παρεξηγιέται.

Καὶ παρεξηγιέται ὄχι μόνον ἀπὸ ἐκείνους, ποῦ ἔχουν συμφέρον νὰ θολώνουν τὰ νερά καὶ νὰ ξεφύγουν τὸν πόλεμον τὸν ἐπιστημονικὸν καὶ ἰδεολογικόν, παρὰ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπους εἰλικρινεῖς, ποῦ μὲ λίγη καλὴ θέληση, ἀναλύοντας οὐσιαστικὰ τὸ ἔργον καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ Ὅμιλου, θάβλεπαν πὼς δὲ χωρεῖ καμιά παρεξήγησι.

Ἀπὸ τῆ μιά, λοιπόν, λέν οἱ καθαρευουσιάνοι πὼς ὁ Ὅμιλος δὲν εἶναι ἐκπαιδευτικὸς παρὰ γλωσσικὸς καὶ προπαγάνδα τοῦ μαλλιαρισμοῦ, ἀπὸ τὴν ἄλλη θυμόνουν οἱ δημοτικισταὶ γιατί τάχα ὁ Ὅμιλος δὲν ἔχει ὄργανόν του καὶ δὲ δουλεύει γιὰ τὴν ἀγνή καὶ κανονικὴ δημοτικὴ, παρὰ γιὰ τὴ μιχτὴ, τὴ μιστὴ γλώσσα, ποῦ εἶναι χειρότερη καὶ ὀλεθριώτερη κ' ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα.

Ἀπὸ τὴν ἀντίθεσι τῶν δυὸ αὐτῶν κατηγοριῶν καταλαβαίνει κανεὶς κ' ὅλας πὼς κ' οἱ δυὸ εἶναι ἀδικες.

Γιὰ ἐκείνους ποῦ ἔχοντας ριζωμένον ὄλον τοὺς τὸ εἶναι μέσα στὸ ψέμα, θεληματικὰ στρεβλόνουν τὴν ἀλήθεια, δὲν ἔχει ὄρεξι ὁ Ὅμιλος νὰ χάνει λόγια. Μὰ γιὰ ὅσους θέλουν εἰλικρινῶς νὰ φωτισθοῦν, νομίζει καλὸ νὰ προβεῖ καὶ στὴν ἀκόλουθη δῆλωσι.

Ὁ Ὅμιλος ἰδρῦθηκε ἀπὸ μιὰ ομάδα ἀνθρώπων ποῦ μέσα στὴ γενικὴ κατὰπτωσι καὶ γενικὴ αὐτοκατάκρισι τῆς φυλῆς ὕστερα ἀπὸ τίς ἀτυχίες τῶν τελευταίων χρόνων, ἐπέισθηκε πὼς βαθύτερον αἴτιον καὶ συνάμα καὶ αἰτιατὸ τοῦ ψυχικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ξεπεσμοῦ μας εἶναι τὸ παραστρατημένον ἑλληνικὸν σχολεῖον.

Ὁ Ὅμιλος ἰδρῦθηκε γιὰ νὰ φέρει πίσω τὸ νεοελληνικὸν σχολεῖον στὴν ἀληθινὴν πηγὴ τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, γιὰ νὰ τὸ θεμελιώσῃ ἐπάνω σ' ἐκείνες τίς ἐθνικὰς καὶ κοινωνικὰς ἰδέας, ποῦ βγαίνοντας ἀπὸ τὴ σημερινὴ φυλετικὴ μας πραγματικότητι δὲ θὰ μᾶς πλανοῦν καὶ δὲ θὰ μᾶς σέρνουν ὄλους πίσω ἀπὸ ἀπιαστεὰ σκιὰς.

Ἡ ἐθνικὴ γλώσσα βέβαια κ' αὐτὴ τῆς ζωῆς μας καὶ τῆς ψυχῆς μας καὶ τῆς ἱστορίας μας εἶναι δημιουργήματα. Τὴν ἐθνικὴ γλώσσα

δμως δὲν τὴ δημιουργεῖ καὶ δὲν τὴν ὀργανώνει τὸ σχολεῖο. Ἴσα ἴσα αὐτὴ εἶναι μὰ ἀπὸ τῆς μεγαλύτερης δίκαιης κατηγορίας τοῦ τωρινοῦ νεοελληνικοῦ σχολείου, ποὺ οἱ ἱδρυταὶ του καὶ ὡς τὰ τώρα ὑποστηρίχται του τὸ ἐφαντάσθησαν πάντα ὄργανο τεχνητῆς ἐπιβολῆς στὸ ἔθνος μιάς γλώσσας, ποὺ δὲν εἶναι φυσικὸ δημιούργημα τοῦ ἔθνους.

Ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ ἐξωτερικευτικὸ ὄργανο τῆς ψυχικῆς ζωῆς. Ἡ ζωντανὴ λαλιά, ἡ λαϊκὴ μουσα, τὸ παραμῦθι, ἡ παροιμία, ἡ ποίηση, ἡ δημιουργικὴ λογοτεχνία τὴν πλάθουν, τὴ χτενίζουν, τὴν κανονίζουν. Τὸ σχολεῖο θὰ τὴν πάρει ἕτοιμη ἀπὸ τῆς ζωῆς. Τὸ σχολεῖο δὲν εἶναι γλωσσοπλάστης, δὲν εἶναι γλωσσονομοθέτης.

Καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος θέλοντας νὰ ξαναφέρει τὸ παραστρατημένο νεοελληνικὸ σχολεῖο στὶς ἀληθινὰς πηγὰς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, οὔτε θὰ πλάσει, οὔτε θὰ ἐπιβάλλει καμιά γλῶσσα.

Τὸ ζήτημα τὸ γλωσσικὸ τὸ ξεδιαλύνουν τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς. Τὸ σχολεῖο πηγαίνοντας πρὸς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν θὰ μιλήσει τῆ γλώσσᾳ τῆς γιὰ νὰ φέρει στὶς νέες ψυχὰς τὸ φῶς τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τὸ φανερωμένο ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς τῆς φυλῆς μας, ἢ τὸ φῶς τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τὸ φανερωμένο ἀπὸ τοὺς διαλεχτοὺς κάθε τόπου καὶ φυλῆς καὶ χρόνου.

Ὁ Ὀμιλος φυσικὰ θὰ ἐρευνήσῃ καὶ θὰ συζητήσῃ καὶ θὰ δείξει ποιὲς εἶναι οἱ πηγὰς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς ἀπὸ τῆς ὁποῖας θὰ ποτισθῆ τὸ νέο, τὸ μελλοντικὸ σχολεῖο καὶ θὰ δοκιμάσῃ νὰ δώσει καὶ τὸν τύπο τοῦ σχολείου αὐτοῦ. Ἐκεῖ θὰ ἴδωσιν τέλος καὶ ἔσοι ἀπὸ τὰ τώρα βιάζονται νὰ κρίνουν, καὶ ποιὸς γλωσσικὸς τύπος θὰ ἀναδειχθῆτὶ ὡς ὄργανο τῆς ζωντανῆς ἐθνικῆς παιδείας.

Ἔτσι, λοιπόν, φαίνεται ὀλοκάθαρα πῶς οὔτε γλωσσικὲς θεωρίαι, οὔτε γλωσσικὲς προπαγάνδαι εἶναι τὸ ἔργο τοῦ Ὀμίλου.

Τῆ γλῶσσα ποὺ γράφει ὁ Ὀμιλος στὶς δηλώσεις του δὲν τὴν παρουσιάζει οὔτε γιὰ πρότυπο, οὔτε γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ μέλλοντος. Τῆ θεωρεῖ μόνον μέσο γιὰ τὴ συνεννόηση μὲ τὰ μέλη του.

Κάθε ἓνας ποὺ γράφει μὲ τὴν ὑπογραφή του στὸ Δελτίο τοῦ Ὀμίλου εἶναι αὐτὸς καὶ μόνος ὑπόλογος καὶ γιὰ τῆς γλωσσικῆς του θεωρίαι.

Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος

ΑΠ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ

“Ὁ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ
ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΗΣ,”

Οἱ ἀριθμοὶ Β καὶ Γ τοῦ Δελτίου φιλοξένησαν ἀδρῆ σ' ἐπιχειρήματα μελέτη μὲ τὸν τίτλον «Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος καὶ οἱ κίνδυνοι τῆς καθαρειούσεως». Συγγραφέας τῆς εἶναι ὁ κ. Μπουρντῶνας, ποὺ θέλει ν' αὐτοκαλεῖται μαθητῆς τοῦ κ. Χατζηδάκι, μολονότι καὶ στὸ ἐπικριτικὸ τῆς μέρος ἢ μελέτη του δὲ μὰς θύμισε τὸ φέρεμα καὶ τὴν μέθοδο τοῦ σοφιστῆ δασκάλου του. Ἐξεναντίας ἀνάμεσα στὶς σελίδαις ποὺ προσπαθεῖ νὰ μὰς κρίνει μὲ εἰλικρίνεια, διακρίνεται ὁ πόνος γιὰ τὴν προκοπὴ τοῦ σχολείου.

Γιὰ τοῦτο τὰ ἐπιχειρήματά του καὶ τὰ συμπεράσματά του μὲ δποχρέωσαν νὰ ἐρευνήσω ἐπιμονότερα τὰ ἐλεγχόμενα σημεῖα, κ' ἐπομένως νὰ ξαναθέσω τὸ ἴδιο πρόβλημα — ποὺ τῆ λύση του ἐπιδιώκει ὁ Ὀμιλος — μὲ τρόπον ὀριστικότερο, καθαρότερο, πραγματικότερο. Δουλειὰ ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἀναζήτησιν ἐκ νέου τοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὅποιον ὀφείλομα νὰ ἐνεργήσομε ἀπὸ σήμερα, ἔσοι ἐνδιαφερόμαστε γιὰ τὴν τύχη τοῦ προτύπου σχολείου καὶ τὸ ἔργο τοῦ Ὀμίλου.

Θαρρῶ πῶς ἐκφράζω τὴν ὀφειλόμενη χάρη στὸν κ. Μπουρντῶνα, ἀφοῦ ἀπ' ἀφορμὴν τῆς μελέτης του μπορῶ νὰ βεβαιώσω παθὸς-μαθὸς, ἔστι ἡ καλόπιστη καὶ φωτεινὴ συζήτησιν ἀναγκάζει τὸν ἀντίπαλο ν' ἀναθεωρήσει πεποιθήσεις του καὶ πράξεις του.

Α.

Μετὰ τοῦτο ἄς ἔρθομε στὴν οὐσία.

Ἡ Ἐφορία τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου σὲ δήλωσίν τῆς εἶχε γράψει, ἔστι στὸ σχολεῖο αὐτὸ «ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία θ' ἀποφύγει κάθε τάσιν μεταβολῆς τοῦ τυπικοῦ καὶ λεκτικοῦ τοῦ παιδιοῦ, ἐφόσον αὐτὸ δὲν ἀπομακρύνεται, γιὰ διαλεκτικοὺς λόγους, ἀπὸ τὴν «πανελληνία κοινὴ προφορικὴ γλῶσσα».

Τὴν ὀρισμένη αὐτὴ γνώμη τῆς Ἐφορίας, ποὺ ἰσοδυναμεῖ μὲ ἀποκλεισμό ἀπὸ τὸ (πρότυπο δημοτικὸ) σχολεῖο τοῦ συνήθους γραπτοῦ λόγου, ὁ Μ τὴ βρῖσκει σφαιερὴ καὶ ἀσυγχώρητη. Γιὰ τοῦτο ἐν ᾧ ἀποφάσισε νὰ τὴν τροποποιήσῃ (μ. Μ. Σελ. 108) κατόρθωσε στὸ τέλος νὰ τὴν ἀναποδογυρίσει.

Γιὰ νὰ φτάσει στὸ ἀνατρεπτικὸ συμπέρασμα τοῦ ἀκολούθησε τὴν ἐπόμενη σειρά.

α) Ἐσκιαγράφησε τὴ σημερινὴ θέση τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος κ' ἐμπέρανε «ὅτι φερόμεθα πρὸς τύπον γραπτοῦ λόγου ἀπλούστερον» καὶ πλησιέστερον πρὸς τὸν τύπον τοῦ κοινοῦ προφορικοῦ λόγου. Ὁ « νέος τύπος ἐπεκράτησεν ἤδη εἰς τινὰ σημεῖα ὀριστικῶς. Ἄλλ' ἢ καθαρεύουσα, ὁ σημερινὸς δηλαδὴ τύπος τοῦ γραπτοῦ λόγου παραμένει ἀκόμη τὸ ἀποκλειστικὸν ὄργανον τῆς πνευματικῆς συνεννοήσεως τοῦ ἔθνους » (μ. Μ. Σελ. 112).

β) Ἐκάκισε τὴν Ἐφορία «διότι ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία τῆς νὰ ἴδῃ τὸ ταχύτερον συντελεσθεῖσαν τὴν ποθητὴν ἀφομοίωσιν (γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου) παρασύρει αὐτὴν εἰς τὴν ἀπάτην νὰ θεωρῇ τὴν τάσιν καὶ τὸν σκοπὸν ὡς γεγονὸς τετελεσμένον. Εἶναι σκοπὸς νὰ καταλήξωμεν εἰς τύπον τοῦ γραπτοῦ λόγου μὴ διαφέροντα οὐσῶδῶς τοῦ κοινοῦ προφορικοῦ. Τοῦτο θὰ εἶναι εὐλογία καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν καθόλου κίνησιν τοῦ ἔθνους καὶ διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον. Ἀλλὰ θὰ εἶναι ὅταν συντελεσθῇ, σήμερον γεγονὸς δὲν εἶναι, πρόκειται μόνον ὡς σκοπὸς» (μ. Μ. Σελ. 113).

γ) Ἀναγνώρισε ἀληθινὸ τὸ παράπονον, ὅτι «ὁ σημερινὸς τύπος τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν φυσικὸν τύπον τῆς μητρικῆς γλώσσης καὶ μανθάνεται μὲ δυσκολίας μεγάλας» (μ. Μ. Σελ. 113). Ἐρωτᾷ ὁμοῦ ἀμέσως. «Συνάγεται ἐκ τούτου ὅτι πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ;»

δ) Ἐπικαλέσθηκε τὸ ἀξίωμα ὅτι «τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι ὄργανον τῆς συγχρόνου γενεᾶς πρὸς μετάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς εἰς τὴν ἐπερχομένην» γιὰ νὰ δείξῃ «ὅτι οἷοσδήποτε καὶ ἂν εἶναι ὁ τύπος τοῦ σήμερον κοινοῦ γραπτοῦ λόγου, τὸ δημοτικὸν σχολεῖον εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν προσπάθειαν ὥστε νὰ καταστήσῃ τὸν τύπον ζῶντα εἰς τὸ στόμα καὶ τὸν κάλαμον τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς» (Σελ. 114). Καὶ γιὰ νὰ συμπεράνει. «Δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται ν' ἀποκλείσωμεν τοῦ δημοτικοῦ σχολείου τὸν σημερινὸν τύπον τοῦ γραπτοῦ λόγου».

Ἄν ἀφήσομε γιὰ μιὰ στιγμή κατὰ μέρος τὸ ζήτημα τῆς ἀπάτης τῆς Ἐφορίας, μπορῶ νὰ συνομολογήσω ὅτι οἱ τρεῖς ἄλλοι συλλογισμοὶ τοῦ Μ εἶναι σωστοί. Ὁ τελευταῖος μάλιστα, ποὺ ἀνατρέπει τὴν ὀρισμένη γνώμη τῆς καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ βάση τοῦ συμπεράσματος, ἢ καλύτερα ὡς νὰ περιέχει τὸ συμπέρασμα, εἶναι τόσο ἀληθινός, ὥστε μπορεῖ νὰ λάβῃ μορφή γενικοῦ ἀξιώματος: Τὴν ἀκόλουθη. Ἡ σχέση ποὺ συνδέει τὶς πεποιθήσεις καὶ τὶς βλέψεις μᾶς ἐποχῆς μὲ τὸ ἰδανικὸ ποὺ τὸ σχολεῖο τῆς ἐποχῆς πρέπει νὰ ἐπιδιώκει, εἶναι τόσο στενὴ, ὥστε μπορεῖ νὰ λεχθῇ ὅτι, **ὁ χαρακτήρας τοῦ σχολείου καὶ ἡ τάση του εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ τί εἶναι ἡ ἐποχὴ καὶ τοῦ τί ἐλπίζει.**

Μέσα, ὁμοῦ, σὲ μιὰ ἐποχὴ μπορεῖ νὰ ζεῖ ἓνας Ὀμιλος ἀνθρώπων ποὺ δὲν ἔγνωσε, γιὰ τὸ δὲν μπορεῖ, νὰ εἶναι σὲ ἑλα σύμφωνος μαζί της. — Ζητήματα ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἰδεολογίας. Καμμιά φορὰ σημάδια προόδου.

Ὁ Ὀμιλος αὐτὸς θὰ ἔχει πεποιθήσεις, βλέψεις — λίγο ἢ πολὺ — διαφορετικὰ ἀπὸ τὶς πεποιθήσεις καὶ βλέψεις τῶν συγχρόνων του. Καὶ ἂν ἀποφάσισε νὰ ἰδρῦσει πρότυπο σχολεῖο, ἀναγκαστικὰ τὸ σχολεῖο τοῦ θὰ εἶχε τὸ χαρακτῆρα τοῦ Ὀμίλου καὶ ἡ τάση τοῦ σχολείου τοῦ θὰ ἦταν ἡ ἔκφραση τοῦ τί ἐλπίζει ὁ Ὀμιλος.

Ἐνας τέτοιος ὄμιλος ἀπὸ 10, 100 ἢ 1000 ἀνθρώπους ὑπάρχει σήμερον — τὸ ξέρει ὁ Μ —. Τὸν ὄμιλο τὸν διακρίνει — τὴν διέκρινε ὁ Μ — ἡ σφοδρὴ ἐπιθυμία νὰ ἴδῃ συντελούμενη τὴν εὐλογημένη (κατὰ Μ) ἀφομοίωση τοῦ γραπτοῦ μὲ τὸν προφορικὸν λόγο. Ἐπὶ πλέον ὁ Ὀμιλος πρόκειται νὰ ἰδρῦσει σχολεῖο — αὐτὸ ἔπρεπε νὰ κρίνει ὁ Μ — δικό του.

Τίποτε πῶς φυσικὸ ἀπὸ τὸ νὰ διακρίνει τὸ σχολεῖο αὐτὸ μιὰ τάση, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἡ τάση ἑνὸς καλοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς, ὡς ἀπ' αὐτὰ ποὺ θὰ ἰδρῦσει ὁ κ. Ἀθανασάκης καὶ ἡ ὀποιαδήποτε φιλανθρωπίσσα κυρία μὲ κληροδοτήματα Σεβαστοπούλεια, Κοργιαλένια καὶ τὰ ὅμοια.

Τίποτε φανερότερον ἀπὸ τὸ ὅτι θ' ἀσυμφωνεῖ τὸ σχολεῖο τοῦ Ὀμίλου μὲ τὸ κάθε σχολεῖο ποὺ σέβεται ἑλα τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς, διότι ἀκριβῶς θὰ τείνει ν' ἀλλάξῃ τουλάχιστο ἓνα ἀπ' αὐτὰ — τὸν τύπο τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Δηλαδή, τὸ Σχολεῖο τοῦ Ὀμίλου ἀναγκαστικὰ θὰ ἔχει σκοπὸ προπαγανδικὸ καὶ θ' ἀναπτύξει τὴν τάση ν' ἀποδείξῃ τὴν ποθητὴ ἀφομοίωση τοῦ γραπτοῦ μὲ τὸν προφορικὸν λόγο κατορθωτῆ, ὥστε

μ'αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ βοηθήσει — ὅσο μπορεῖ — νὰ γίνει τὸ ταχύτερο γεγονός ἢ εὐλογημένη (κατὰ τὸν Μ) ἀφομοίωση.

Μπορεῖ, λοιπόν, ἡ Ἐφορία τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου καὶ τὸν ἀποκλεισμό τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπὸ τὸ σχολεῖο νὰ θεωρήσῃ ἀπαραίτητο, καὶ ὁμῶς νὰ μὴν ἀπατήθητε φανταζόμενη τὴν ἀφομοίωση γεγονός.

Ὅπωςδήποτε δὲν πρέπει νὰ κρίνεται τὸ σχολεῖο ΤΗΣ σὰ νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἐκπληρώσει τὸ σκοπὸ ἑνὸς καλοῦ σχολείου τῆς ἐποχῆς. Ὅποιος ἔτσι τὸ κρίνει, θὰ πεῖ ὅτι δὲν ἔνοιωσε τὸν χαρακτήρα τοῦ Σχολείου. Ὁ κριτὴς αὐτὸς μεταβάλλει σὲ καλονόγαθο σχολεῖο, πὺ σέβεται ὅλα τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς (τὰ σωστά καὶ τὰ στραβά), ἕνα σχολεῖο ΕΠΙΧΡΑΤΑΤΙΚΟ.

Ὁνόμασα ἐπαναστατικὸ τὸ πρότυπο σχολεῖο, διότι κατὰ τὴν ἀτομικὴ μου γνώμη αὐτὸς εἶναι ὁ καθαυτὸ τύπος του.

Πρῶτο, γιατί πρόκειται νὰ χρησιμεύσει σὰ διαμαρτυρία ἐναντίον τῆς γενικῆς παιδαγωγικῆς καταστάσεως τῆς ἐποχῆς.

Δεύτερο, γιατί φιλοδοξεῖ νὰ μεταβάλλει μιὰ κατάσταση ἄθλια καὶ ἀλέθρια γιὰ ὅλο τὸ ἔθνος.

Τρίτο, γιατί ἔ' ἀναλάθει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς ἀμάθειας πὺ βασιλεύει παντοῦ, ἐναντίον τοῦ δογματισμοῦ τῶν στενοκεφάλων, ἐναντίον τοῦ φανατισμοῦ τοῦ πλήθους καὶ τῆς ρουτίνας τῶν γραφειοκρατῶν.

Ἀπὸ μέρος μου, λοιπόν, φαντάζομαι διπλὸ τὸν τρόπο τῆς ἐνέργειας τοῦ Ὁμίλου. Ἀφ' ἑνὸς ἀρνητικό: μὲ τὸ νὰ στήσει πολεμικὴ ἐναντίον τῆς καταστάσεως τῆς ἐκπαιδεύσεως γενικῶς. Ἐξ ἄλλου θετικό: μὲ τὸ νὰ δημιουργήσῃ τὸ σχολεῖο του, προορισμένο ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ σημερινό, ἢ καλύτερα μὲ τὸ νὰ τὸ θεμελιώσῃ ἀπάνω σ' ἕδαφος ἀκόμα χέρσο.

Πῶς εἶχε αὐτὸν τὸν τύπο τὸ Πρότυπο Σχολεῖο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου δὲν τὸ στοχάσθηκα ὁ Μπουρνάνας. Καὶ γι' αὐτὸ στὸ ἐπικριτικὸ μέρος τῆς μελέτης του, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ τοῦ τὸ πῶ φιλικά, Σκιαμάχησε λιγάκι. Κ' ἔτσι ὅσα φωτεινά καὶ σωστά ἔγραψε, γιὰ νὰ δείξῃ τὸ τί ἐπιτρέπεται καὶ τί δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνει, καταντοῦν ἄτοπα, ἀφοῦ δὲν προσαρμόζονται στὸν καθαυτὸ σκοπὸ τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου.

Ἄν ἐπέμεινα ν' ἀναλύσω τὸ πάθημα τοῦ Μ δὲν τὸ ἔκανα κινούμενος ἀπὸ τὴ χαίρεκακη πρόθεση νὰ συμπεράνω, ὅτι ὄφειλε νὰ μὴν παραγωνίσει τὸν χαρακτήρα τοῦ προτύπου σχολείου μιὰ φορὰ πὺ

ἀποφάσισε νὰ τὸ κρίνει, μὰ τὸ ἔκανα γιὰ νὰ δείξω πῶς παραστράτησε καὶ δὲν ἔκρινε α') Ἄν εἶναι ὠφέλιμη ἢ ἴδρυση τοῦ σχολείου γιὰ τὸν ὀρισμένο προπαγανδικὸ σκοπὸ. β') Ἄν εἶναι καλοδιαλεγμένα τὰ μέσα πὺ θὰ μεταχειρισθῆ τὸ σχολεῖο, γιὰ νὰ δουλέψῃ τελειοτικότερα τὸ σκοπὸ του.

Ἀνεξάρτητα τέλος ἀπὸ τὸν Μ, ἐπειδὴ μοῦ φάνηκε ἀπλοῦκὸ καὶ ἀνώφελο αὐτὸ πὺ ὡς τώρα ἔγινε (τὸ νὰ ζητοῦν δηλδ. τὸ ἀντικειμενικὸ καλὸ σχολεῖο συζητηταὶ πὺ ὁ καθένας ἔνοιωσε τὸ σχολεῖο μὲ διαφορετικὸ σκοπὸ) κ' ἐπειδὴ κατὰλαθα πῶς τὸ ἀχαρο παιγνίδι μπορεῖ νὰ ἐξακολουθήσῃ, γιὰ τοῦτο θεωρήσα ὅτι πρῶτα πρῶτα ἔπρεπε νὰ ὀρισθῆ ὁ τύπος καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ σχολείου. Μετὰ τοῦτο, πατώντας ἀπάνω σὲ στερεὸ πλέον ἕδαφος, μπορούμε νὰ ζητήσομε τὸ καλύτερο πὺ πρέπει καὶ μπορεῖ νὰ γίνει, ὥστε νὰ δουλέψῃ σύμφωνα μὲ τὴ μιὰ ὀρισμένη τάση.

Τὸ πρότυπο δημοτικὸ σχολεῖο, λοιπόν, ἐπειδὴ δὲν πρόκειται νὰ σεβασθῆ τουλάχιστον ἕνα ἀπὸ τὰ δεδομένα πὺ ἐπιβάλλει στὸ σχολεῖο τῆς ἢ ἐποχῆς (τὸν τύπο τοῦ γραπτοῦ λόγου), δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ καλὸ σύγχρονο σχολεῖο. Μὰ φιλοδοξεῖ νὰ γίνει τὸ προδρομικὸ πρότυπο σχολεῖο, πὺ θὰ δείχνῃ τὸ τί μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ νὰ κατορθῶνῃ τὸ σχολεῖο μᾶς ἐρχόμενης ἐποχῆς, ἢ ὅποια θὰ ἔχει μεταβάλλῃ κατὰ ἕναν ὀρισμένον τρόπο ἕνα ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς σημερινῆς ἐποχῆς (τὸν τύπο τοῦ γραπτοῦ λόγου).

Ἐπομένως τὸ θέλει ὁ Ἐκπαιδ. Ὁμιλος τὸ σχολεῖο τοῦ προδρομικὸ-προπαγανδικό, γιὰ νὰ φωτίσει τὴν πολιτεία καὶ τὴν κοινὴ συνείδηση τοῦ ἔθνους, ὥστε νὰ νοιώσουν ὅλοι τὴν ἀνάγκη νὰ μεταβληθῆ ὁ τύπος τοῦ γραπτοῦ λόγου. Καὶ τὸ θέλει ὁ Ὁμιλος τὸ σχολεῖο τοῦ νὰ καταντήσῃ πρότυπον, διὰ τὴν ἢ ἀφομοίωση τοῦ γραπτοῦ μὲ τὸν προφορικὸ λόγὸ θὰ εἶναι γεγονός.

Γιὰ τοῦτο θεωρήσα τὴ λειτουργία τοῦ σὰν ἔθνικὸ πείραμα. Σὰν πείραμα δηλδ. πὺ θὰ πείσει τὸ ἔθνος, ὅτι ἕνας εἶναι ὁ σωστὸς δρόμος πὺ πρέπει ν' ἀκολουθήσῃ γιὰ ν' ἀποκτήσῃ δημοτικὴ παιδεία.

Τὸ πείραμα πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ. Καθήκον τοῦ καθενὸς εἶναι νὰ συντρέξῃ μὲ τὰ φῶτα τῆς πείρας τοῦ τὴν ἐτοιμασία του. Αὐτὴ εἶναι ἢ συνδρομὴ πὺ ζήτησε ἀπ' ὅλους, εἰδικούς καὶ μὴ, ὁ Ὁμιλος.

Ἔτσι φαίνεται δὲν τὸν εἶχαν ἀντιληφθῆ τὸ σκοπὸ τοῦ προτύπου δημοτικοῦ σχολείου τοῦ Ὁμίλου πολλοί, δικοί μας ἢ ἀντίπαλοι, εἰλικρινεῖς ἢ κακόπιστοι.

Ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἕνας ὁ κ. Ε. Μπουρνάνας.

Ἀπὸ τοὺς δευτέρους ὁ κ. Γ. Χατζηδάκις.

Γιὰ τὸν πρῶτο μιλῆσαμε.

Ὁ δεύτερος τόσο τὸ φαντάσθηκε βέβαιο τὸ ὅτι ἰδρύθηκε σύγχρονο πρότυπο σχολεῖο γιὰ νὰ τὸ μιμηθεῖ ἀμέσως ἡ πολιτεία καὶ ἰδιώτες ἴσως ἐπιχειρηματίες, ὥστε ξεφώνησε μὲ ἄρθρα στὴν ἐφημερίδα «Ἀθήναι», ὅτι δὲν ἐπιτρέπονται πειράματα στὰ σχολεῖα σὲ βάρος τῶν παιδιῶν, τὰ ὅποια δὲν εἶναι κουνέλια καὶ βατράχια κ.λ.π.

Εἶχε δίκιο. Καὶ μὲ τὸ δίκιο του θύμωσε (θυμῶνει ὁ Γ. Χατζηδάκις πάντα ὅταν τὸν πνίγει τὸ δίκιο του) ἐν τούτοις θὰ μπορούσε νὰ κάνει μιὰ κάποια διάκριση ἀνάμεσα: στὴν εἰσαγωγή νεωτερισμοῦ στὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους χάριν πειραματισμοῦ καὶ στὸν πειραματισμὸ σὲ εἰδικὸ στενὸν κύκλο χάριν τῶν σχολείων τοῦ Κράτους:

Διότι ὁ νεωτερισμὸς στὰ σχολεῖα μπορεῖ νὰ βλάψει (ἢ καὶ νὰ ὠφελήσει) τὰ Ἑλληνόπουλα μιᾶς νέας γενεᾶς, ἐν ᾧ ὁ πειραματισμὸς σὲ εἰδικὸ στενὸν κύκλο δὲν πρόκειται νὰ βλάψει κανένα ἀθῶο παιδάκι, μὰ νὰ ξανάψει τὰ πείσματα κάποιων μεγάλων (ἔχι πολὺ ἀθῶων) παιδιῶν.

Τὸ βέβαιο εἶναι, βιάζομαι νὰ τὸ πῶ, ὅτι δὲν πρόκειται καὶ νὰ ὠφελήσει τὸ Πρότυπο Σχολεῖο κανένα παιδί σήμερα. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ θεωρήσει ὁ κ. Χατζηδάκις ὡς τελείως ὁμολογούμενον, διότι ὁ Ὅμιλος δὲν φιλοδοξεῖ νὰ κάνει φιλανθρωπικὸ σχολεῖο γιὰ νὰ σώσει 10, 20, 50, ἢ 100 παιδιά. Μιὰ τέτοια φιλοδοξία δὲν πολυταιριάζει στὴν ἰδιοσυγκρασία του. Μῆτε πρόκειται νὰ συναγωνισθεῖ μὲ τὸν κ. Ἀθανασάκη καὶ τίς ἄλλες εὐγενικὲς ψυχὲς ποὺ ὀργανώνουν μ' ἐπιτυχία φιλάνθρωπα ἰδρύματα.

Ἡ φιλοδοξία του δὲν εἶναι νεροουλὴ. Θέλει καὶ ὁ Ὅμιλος «δόξα καὶ γροθιές»¹. Θέλει νὰ ξαπλώσει κάτω μὲ τίς γροθιές ἕνα καθεστὸς ἀνόητο, στενοκέφαλο, ρουτινιέριο, γιὰ νὰ σώσει τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖον, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ μορφώνεται στὸ μέλλον ἐλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς Λαός.

B.

Χαρακτηρίζοντας, ὅπως ἐκάναμε, προπαγανδικὸ τὸ σκοπὸ τοῦ σχολεῖου δεχθήκαμε ὅταν ἀπὸ ἀνάγκη «ἐκ τῶν προτέρων» ἕναν ἄλλο σκοπὸ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας. Δὲν ἐδικαιολογήσαμε ὅμως αὐτὸν τὸν ἄλλο σκοπὸ.

Ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Ὅμιλου καὶ ἡ ἰδεολογία του, σ' αὐτὴ τὴν περίστασι, μπορεῖ νὰ φαντάξουν ὅταν ἀπὸ μηχανῆς θεοὶ ποὺ καλέσθηκαν νὰ παρακινήσουν τὸν Ὅμιλο στὸ πείραμα καὶ στὴν κενотоμία, μὰ δὲ φανερόνουν αὐτὲς καὶ τοὺς λόγους ποὺ ἐπιβάλλουν, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἔθνους, νὰ γίνῃ τὸ πείραμα.

Ὡς τὴν ὥρα, δηλαδή, βεβαιώσαμε αὐτὸ ποὺ μᾶς κατηγοροῦν καὶ δὲ μᾶς συγχωροῦν, ὅτι στὸ πρότυπο δημοτικὸ σχολεῖο ἢ γλωσσικὴ διδασκαλία δὲ θὰ ἔχει σκοπὸ νὰ μάθει στὰ παιδιά τὸν τύπο τοῦ σημερινοῦ γραπτοῦ λόγου, γιὰ νὰ προσθέσουμε πῶς τοῦτο ἀναγκαστικὰ θὰ γίνῃ ἀπὸ τὸν προπαγανδικὸ σκοπὸ τοῦ Ὅμιλου.

Ἄλλὰ μὲ τὴν προσθήκη μπορεῖ ν' ἀποδείξωμε ὅτι συνειδητὰ προβαίνομε στὴν κενотоμία, δηλαδή, χωρὶς νὰ φανταζόμεσθε γεγονὸς τὴν ἀφομοίωση τοῦ γραπτοῦ μὲ τὸν προφορικὸ λόγο, δὲν ἐδικαιολογήσαμε ὅμως ἐπαρκῶς τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι ὀδηγοῦν τὸν Ὅμιλο στὴν κενотоμία. Αὐτὸ ποὺ δὲν ἔγινε πρόκειται νὰ τὸ δώσωμε ἀπ' ἐδῶ κ' ἐμπρός.

Ὁ κ. Μ ἐθεώρησε γιὰ βέβαιο, πῶς ἡ ἐφορία τοῦ πρ. δημ. σχ. ἀπατήθηκε καὶ ὄρισε σκοπὸ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας ἄλλον ἀπὸ τὸν καθ'αυτὸ σκοπὸ.

Ποῦ τάχα νὰ τὴν ἐβάσισε ὁ Μ τὴν ὑπόνοιάν του αὐτῆ; Ὑποθέτω πῶς ὁ Μ ἐδάανεσε στὴν ἐφορία τὸ πάθημα ποὺ θὰ παρατήρησε πολλὰ φορὲς νὰ τὸ παθαίνουν ὄλοι ὅσοι καταπιάνονται σοβαρὰ νὰ μελετήσουν τὸ δημοτικὸ σχολεῖο καὶ νὰ μιλήσουν γι' αὐτὸ.

Πραγματικῶς ἂν ὄρισσε, ὅτι σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο εἶναι νὰ μάθει ἢ ἐρχόμενη γενεὰ τὸν προφορικὸ καὶ γραπτὸ λόγον τῆς σύγχρονης, εὐκόλα θ' ἀντιληφθοῦμε πῶς αὐτὸς ὁ σκοπὸς παραμελήθηκε συστηματικὰ, ἢ καὶ παρανοήθηκε γενικὰ, ἀπὸ τοὺς καταγινόμενους μὲ τὸ δημοτικὸ σχολεῖο. Γιατί κανεὶς δὲ θ' ἀμφισβητήσει πῶς ἐπικρατεῖ σήμερα μιὰ κυρίαρχη γνώμη, ὅτι πρέπει στὸ δημ. σχολεῖο νὰ διδάσκεται μιὰ γλώσσα ἀπλή (ἀπλοποιημένη, ὅπως λένε, καθαρεύουσα) ποὺ δὲν εἶναι οὔτε ὁ προφορικὸς μας λόγος, οὔτε ὁ σημερινὸς τύπος τοῦ γραπτοῦ λόγου.

Ἡ γνώμη αὐτῆ, ἡ ὅποια καθὼς ξέρω πολεμήθηκε τὰ τελευταία χρόνια μόνον ἀπὸ τὴ μιστριώτικη συντροφιά, ὀδήγησε τὴν Πολιτεία, ποὺ τὴν ὀδηγοῦν οἱ νεώτεροι εἰδικοί, νὰ καταργήσει τὴ διδασκαλία τῆς γραμματικῆς καὶ νὰ ἐγκρίνει ἀναγνωστικὰ βιβλία γραμμένα σὲ ἀπλὲς γλώσσες ὑποκειμενικὲς (σὲ δῆθεν ἀπλοποιημένες καθαρεύουσες). Δηλαδή 1^ο) Τοὺς ἔκανε νὰ ξεχάσουν τὴ στοιχειώδη ἀλήθεια: ὅτι

¹ Ψυχάρης «Τὸ ταξίδι μου» Σελ. 29.

μόνο γραφομένη γλώσσα (ὁ τύπος τοῦ γραπτοῦ μας λόγου) δὲν μπορεῖ νὰ διδαχθεῖ χωρὶς γραμματικὴ. 2^ο) Τοὺς ἀνάγκασε νὰ παραγωνρῖσουν τὸν καθαυτὸ σκοπὸ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, ὅπως σωστὰ τὸν ὀρίζει ὁ Μ καὶ ποὺ πρέπει νὰ τὸν ἐπιβάλλει τὸ γλωσσικὸ καθεστὸς. Τὸ δεύτερο τοῦτο λοιπὸν, ποὺ τὸ ἔπαθε ἡ πολιτεία καὶ οἱ συμβουλάτορες τῆς εἰδικοί, ἦταν φυσικὸ νὰ ὑποφιασθεῖ ὁ Μ πὼς θὰ τὸ ἔπαθε καὶ ὁ Ε. Ο., ἀφοῦ μάλιστα τὸ πάθημα φαίνεται ὅτι μοιραία θὰ τὸ πάθει ὁ ἑποῖος ἀναζητήσῃ μιὰ λύση γιὰ τὸ ἄλλοτο διδακτικὸ πρόβλημα, ποὺ ἀποτελεῖ ὡς τὴν ὥρα ἡ διδασκαλία τῆς μητρικῆς γλώσσας στὸ δημοτικὸ μας σχολεῖο. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ τὸ ἔθεσε τὸ σχολεῖο μόνο του ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ κατάλαβε, πὼς εἶναι ἀκατόρθωτο νὰ διδάξῃ μὲ τὴ γραμματικὴ τῆς Ἀττικῆς γλώσσας μιὰ γλώσσα ποὺ δὲν εἶναι ἡ Ἀττικὴ¹.

Ἀναγκασμένο μάλιστα τὸ Σχολεῖο — δηλαδὴ οἱ δάσκαλοι του καὶ ὅλοι οἱ παιδαγωγοὶ ἀπὸ Χ. Παπαμάρκου μέχρι τοῦ Μπουρνώνου — νὰ δώσει μιὰ λύση στὸ διδακτικὸ πρόβλημα, φαίνεται σὰ νὰ προσκολληθῆκε στὴν ἰδέα, ὅτι μπορεῖ νὰ διδάξῃ ἕναν «τύπον ἀπλουστερῆς γραπτῆς γλώσσας» ἀρκεῖ νὰ μελετηθεῖ καὶ νὰ εφαρμοσθεῖ ἡ μέθοδος, ποὺ θ' ἀνεβάζει τὸ παιδί ἀπὸ τὸν προφορικὸ του λόγον στὴν ἀπλή γραπτὴ γλώσσα.

— «Τί λοιπὸν φυσικώτερον καὶ πρακτικώτερον τοῦ νὰ θελήσῃ τὴν «μορφὴν τοῦ κοινοῦ προφορικοῦ λόγου ὡς στήριγμα διὰ ν' ἀνέλθωμεν εἰς τὸν γραπτὸν λόγον;» μ. Μ. Σελ. 220 — «Ὁ γραπτὸς λόγος ἐπιδέχεται ἀναμφιβόλως ἀπλοποιήσιν πρῶτιστα συντακτικὴν καὶ κατ'ἀκολουθίαν καὶ μορφολογικὴν, ἔπειτα δὲ λεξιλογικὴν μέχρι τινός». (μ. Μ. Σελ. 222).

Ἐπάρχει, λοιπὸν, ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ μακαρίτη τοῦ καθηγητῆ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς Παπαδοπούλου συζητούμενο πρόβλημα διδακτικὸ, ποὺ σὰν τὸν Ἰανὸ ἔχει δύο μορφές. Μιὰ εἰρηνικὴ, ποὺ ζητεῖ «πὼς θὰ διδαχθεῖ μιὰ γλώσσα ἀπλή στὸ δημοτικὸ σχολεῖο;» Καὶ μιὰ δευτέρη ποὺ ἐξυπακούεται πολεμικὴ «ποιὰ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀπλή αὐτὴ γλώσσα ποὺ θὰ διδαχθεῖ;»

¹ Στὴ σελίδα 210 ὁ Μ μᾶς μαθαίνει ὅτι «ἀντετάχθη νικηφόρος ἄλλοτε κατὰ τῆς ἀποκλειστικῆς ἐν τοῖς δημοτικοῖς σχολείοις διδασκαλίας τῆς νέας Ἑλληνικῆς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ μάλιστα τῆς φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς ὁ μακαρίτης Χρ. Παπαδόπουλος».

Ἡ βεβαίωσή μας αὐτὴ θὰ φανεῖ κοινοτοπικὴ. Ἡ κοινοτοπικὴ τῆς ὅμως ἰδιότης δὲν ἐλαττώνει τὴ σημασίαν τῆς, οὔτε χαλαρώνει τὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει. Τὴν ὑπαρξὴ τοῦ προβλήματος ἀναγνωρίζει ρητὰ ὁ Μ καὶ βρίσκει σφαιερὴ τὴ βάση «ἐφ' ἧς ἡ πολιτεία ζητεῖ τὴν λύσιν τοῦ διδακτικοῦ προβλήματος τῆς γλώσσας» (μ. Μ. 208). Τὴν ὑπαρξὴ τοῦ προβλήματος ἀναγνωρίζει καὶ ὁ Ε. Ο. κ' ἐπιδιώκει κ' αὐτὸς τὴ λύση του.

Ἡ διαφορὰ μεταξύ τους εἶναι, ὅτι ὁ Μ προσπαθεῖ ν' ἀπαντήσῃ στὸ «πὼς θὰ διδαχθεῖ ἡ γλώσσα», λησμονώντας νὰ ἐπιμείνει στὸ ποῖα θὰ εἶναι ἡ ἀπλοποιημένη γλώσσα ποὺ θέλει νὰ διδαχθεῖ, ἐπιτήδης γιὰ νὰ μὴν πολυξεχάσει τὸν καθαυτὸ σκοπὸ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας.

Ἐν ᾧ ὁ Ὅμιλος ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του μπορεῖ ν' ἀντικρύσσει τίς δύο μορφές, τὴν εἰρηνικὴν καὶ τὴν πολεμικὴν καὶ μιὰ τρίτη συγενικὴ «σὲ πόσα χρόνια θὰ διδαχθεῖ ἡ γλώσσα». Ζήτημα ποὺ ὁ Μ δὲν τὸ πολυλεπτολόγησε.

Ὁ Μ γιὰ ν' ἀπαντήσῃ στὸ «πὼς θὰ διδαχθεῖ ἡ γλώσσα;» προσπαθεῖ νὰ ὑπερνικήσῃ τίς μεγάλες δυσκολίες τῆς διδασκαλίας τοῦ γραπτοῦ λόγου «διότι πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ἐκ τῶν κυρίων αἰτίων τῆς διδακτικῆς ἀποτυχίας εἶναι καὶ ἡ σύστασις τοῦ γραπτοῦ λόγου» (μ. Μ. 207) μὲ μιὰ μέθοδο, ποὺ κανονίζει τὸν παιδαγωγικότερο προδιδακτὸ ἀπὸ τὸν προφορικὸν λόγον σιγὰ σιγὰ στὸ γραπτὸ, σὲ τρόπο ποὺ νὰ ἐπιδιωχθεῖ ὁ καθαυτὸ σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας καὶ νὰ κατορθωθεῖ ὅσο τὸ δυνατό. Λέμε «ὅσο τὸ δυνατό» — φράση ποὺ ἐξηγεῖ τὸ παραπάνω εἰπωμένο «λησμονώντας τὸ ποῖα γλώσσα θὰ διδαχθεῖ γιὰ νὰ μὴν ξεχάσει τὸν καθαυτὸ σκοπὸ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας» — διότι ὁ ἴδιος (μ. Μ. 206) πρόλαβε νὰ ὁμολογήσῃ, πὼς εἶναι «φανερὸν ὅτι ἐτοιμότης καὶ ἀσφάλεια περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ γραπτοῦ λόγου (σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας) χωρὶς ἱκανὴν γενικὴν παιδείου, συστηματικὴν γλωσσικὴν διδασκαλίαν καὶ μακρὰν καὶ ὁμοίωμορφον χρῆσιν εἶναι ἀδύνατος. Τί ἐκ τούτων εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ εἰς τὰ τέσσαρα πρῶτα ἔτη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μὲ ἀρχαρίους 6-10 ἐτῶν!» Στὴ σελίδα δὲ 207 λέει «ἡ ἐτοιμότης καὶ ἀσφάλεια περὶ τὴν χρῆσιν τοῦ γραπτοῦ λόγου, τὸ ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς ὀρθῆς διδασκαλίας τῆς μητρικῆς γλώσσας, θὰ μένη κατὰ μέγα μέρος καθαρὰ ἐδχῆ ἐφ' ὅσον οἱ διδάσκοντες αὐτοὶ δὲν ὁμιλοῦν γενικῶς καὶ ἀσφαλῶς τὸν τύπον τοῦτον. Θὰ εἶναι τὸ τελευταῖον τοῦτο δυνατόν;... ἀπεδείχθη πειραματικῶς ὅτι ἡ τήρησις τοῦ

» αρχαίου κανόνος εις τὸν ὁποῖον στηρίζεται ἡ αὐστηρὰ χρήσις τῆς
» καθαρευούσης εἶναι ἀδύνατος».

Κατὰ τὸν Μ λοιπόν, ἀπ' ἐδῶ κ' ἐμπρὸς πρέπει νὰ ἐπιδιώκομε τὸ
ἀδύνατο, διότι πρέπει χωρὶς ἄλλο τὸ σχολεῖο νὰ σεβασθῆι τὸ γλωσ-
σικὸ καθεστὸς καὶ δὲν πρέπει νὰ ὑποταχθῆι ἡ γλῶσσα στὴ διδακτικὴ,
γιατὶ τὸ ἀπαγορεύει ὁ κ. Σκιας. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι μολαταῦτα
νὰ εὐχόμεσθε νὰ συντελεσθῆι ἡ ἀφομοίωσις τοῦ γραπτοῦ μὲ τὸν προ-
φορικὸ λόγον ποὺ θὰ εἶναι *εὐλογία!*

Συντηρητικὸς ὁ Μ ἐπροτίμησε τὴ συντηρητικὴ θέσιν τοῦ προβλή-
ματος «πῶς θὰ διδαχθῆι ἡ γλῶσσα;» καὶ τὴ συντηρητικότερη ἐπι-
δίωξιν τῆς εὐλογίας μὲ τὶς εὐχάς.

Πιὸ ἀναλυτικὰ. Γιὰ τὴ λύσιν τοῦ διδακτικοῦ προβλήματος ἐδέχθη
σὰν ἀσυζήτητη ἀρχὴ τὴ διατήρησιν τοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ περιορί-
σθηκε νὰ μεταθέσῃ τὴ βάση ἀπὸ τὴ διδασκαλία «τοῦ ἀγνώστου γρα-
πτοῦ λόγου διὰ τοῦ ἀγνωστοτέρου ἀρχαίου λόγου» στὴ διδασκαλία
τοῦ ἀγνώστου γραπτοῦ λόγου μὲ στήριγμα τὸν γνωστὸ στὸ παιδί κοι-
νὸν προφορικὸ λόγον. «Ἄν θέλωμεν νὰ διατηρήσωμεν τὸν γραπτὸν
» λόγον πρέπει νὰ διδάξωμεν αὐτὸν καταλλήλως ἐν τῷ σχολεῖῳ
» καὶ νὰ καλλιεργήσωμεν αὐτὸν καὶ ἀναγάγωμεν δι' ἐπιμελοῦς προ-
» φορικῆς καὶ γραπτῆς χρήσεως εἰς γλῶσσαν ὄντως αὐτοτελεῆ καὶ
» ζῶσαν» μ. Μ. 208.

Γιὰ νὰ γίνῃ αὐτὸ κατὰ τὸν Μ δύο πράγματα πρέπει νὰ γίνουιν.
«α) Ἡ ἀναβολὴ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς. β) Ὁ
» βαθμιαῖος εἰς τὸν γραπτὸν λόγον προδιεσμός» μ. Μ. 216.

Εἶναι βέβαιον, πῶς ἡ μέθοδος τοῦ ν' ἀνεβάξει τὸ παιδί μὲ γλωσσικὴ
σκάλα, ποὺ κάθε σκαλοπάτι τῆς εἶναι ἕνας πνευματικὸς κύκλος καὶ ἡ
ἀνταποκρινομένη στὸν κύκλον γλῶσσα, ὡς τὸ ἀνώτατον σκαλοπάτι τοῦ
γραπτοῦ λόγου, θὰ ἦταν ἐπὶ τέλους ἡ καλὸδεχτη, ἀν στὸ κάθε σκα-
λοπάτι ἐπρόκειτο τὸ παιδί νὰ μάθῃ νέον λεκτικὸν καὶ τὸ νέον τυπικὸν
ποὺ θὰ τὸ ἔφερνε μαζί του τὸ νέον λεκτικόν. Δυστυχῶς σὲ κάθε σκαλο-
πάτι θὰ πρέπει τὸ παιδί ν' ἀντικαταστήσῃ μὲ δῆθεν ἰσοδύναμον ἕνα
μέρος ἀπὸ τὸ λεκτικόν, ποὺ ἤδη ξέρει, καὶ νὰ δεχθῆι νέον τυπικόν γὰρ τὸ
λεκτικόν ποὺ γνώρισεν ἤδη σὲ κατώτερον σκαλοπάτι καὶ ἀπὸ τὸν προ-
φορικόν τοῦ λόγου.

Ὁ Ὅμιλος ὀλιγότερον ἐπαγγελματίας στὰ σχολικά, μὲ λιγότερον
δηλαδὴ σεβασμὸν στὴ σύμβασιν τῆς «ἀνάγκης τῆς διατηρήσεως
» τοῦ γραπτοῦ λόγου», καὶ προικισμένον μὲ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν ποὺ

ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπον νὰ ἐνεργεῖ σύμφωνα μὲ διαίσθησιν ἐπιστημο-
νικὴν (χάρισμα ποὺ δημιούργησε παντοῦ τὴν πρόδοσιν) ἐδιάλεξε, γὰρ νὰ
λύσῃ τὸ πρόβλημα, ἔναντι ἄλλου δρόμου: Νὰ ὑποτάξῃ τὴ γλῶσσα στὴ
διδακτικὴ, ἀφοῦ ὅποιος ζητᾷ νὰ διδάξῃ αὐτὴ τὴ γλῶσσα ἐπιχειρεῖ,
καθὼς εἶδαμε καὶ καθὼς θὰ ξαναδοῦμε λεπτομερέστερα, τ' ὁμολο-
λογημένον ἀδύνατον.

Ὁ Ὅμιλος, λοιπόν, θέλει νὰ ὑπερνικήσῃ τὴ δυσκολίαν ποὺ παρου-
σιάζει ἡ σ' ἕνα βαθμὸν ἀποκρυστάλλωσιν τοῦ προφορικοῦ λόγου σὲ
γραπτόν. Ζητᾷ, δηλαδὴ, πρᾶγμα δυνατό. «Δυσκολίας παρουσιάζει
» κυρίως ἡ γραπτὴ διατύπωσις τοῦ λόγου τούτου, αἵτινες ὅμως ὑπερ-
» νικῶνται, ἀν τηρηθῶσιν αἱ ἀναγκαῖαι ἐπιφυλάξεις». μ. Μ. 221.

Μετὰ τοῦτο, ἐταν θὰ κατέχει τὸν τύπον τοῦ γραπτοῦ λόγου, φιλο-
δοξεῖ νὰ χαρίσῃ στὸ δημοτικὸν σχολεῖον τὴ μητρικὴν γλῶσσαν, τὸ κλειδί
τῶν γνώσεων, τ' ὄργανον, ποὺ ὅλος ὁ κόσμος θὰ μπορεῖ νὰ τὸ μάθῃ
καὶ νὰ τὸ μεταχειρίζεται. Ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας σ' αὐτὴ τὴν
περίστασιν, μιὰ φορά ποὺ ὁ γραπτὸς λόγος θὰ εἶναι κάτι ἀντικειμε-
νικὰ ὑπαρκτὸν καὶ θὰ λαλεῖται ἀπὸ τὸ δάσκαλον, θὰ εἶναι ἡ μιὰ μέθο-
δος μὲ τὴν ὁποῖαν ὅλοι οἱ λαοὶ μαθαίνουν τὴ μητρικὴν τὴν γλῶσσαν.

Κοντολογίς. Ὁ Ὅμιλος δὲν ἔθεσε πρῶτος τὸ διδακτικὸν πρόβλημα.
Πρῶτος ὅμως τοῦ μεταθέτει πιὸ ἡρωϊκὰ τὴν βάση καὶ τοῦ ἀλλάζει τὴ
θέσιν ὡς ἐξῆς.

«Ποῖα γλῶσσα θὰ διδάσκειται στὸ δημοτικὸν σχολεῖον, ὥστε νὰ
» μορφώνονται ὅλοι οἱ Ἕλληνες;».

Γιὰ νὰ δικαιωθῆι ὁ Ὅμιλος, διότι ἀλλάξε τὸ διδακτικὸν πρόβλημα
σὲ γλωσσοεκπαιδευτικόν, πρέπει ν' ἀποδείξῃ πῶς ἀπὸ τὴν ὁποῖα λύσιν
ποὺ ἐδόθηκε, ἢ θὰ δοθῆι στὸ διδακτικὸν πρόβλημα, θὰ παραμῆναι
ἄλλο τὸ γενικὸν ἐκπαιδευτικὸν πρόβλημα.

Ἐξηγουμαι.

Κατὰ τὸν Ὅμιλον τὸ δημοτικὸν σχολεῖον (στοιχειώδης ἐκπαίδευσις)
στὰ Κράτη ποὺ ἔχουν ὑποχρεωτικὴν, σὰν κ' ἐμᾶς, καὶ καθολικὴν παι-
δείαν πρέπει νὰ ἐκπληθρῶνῃ πρῶτα πρῶτα τὸν ὄρον: Νὰ μορφῶνῃ ὅλους.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως.

Ὁ σκοπὸς τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, ὅπως ὁ σκοπὸς τῆς διδα-
σκαλίας τῆς ἀριθμητικῆς, ἢ τοῦ τραγουδιοῦ καὶ λοιπά, εἶναι ὑποτα-
χτικοὶ σκοποὶ σ' αὐτὸν τὸν ὄρον, σ' αὐτὸν τὸ θεμελιώδη σκοπόν. Ἄν
ἕνας ἀπὸ τοὺς ὑποταχτικοὺς μερικοὺς σκοποὺς, νὰ ποῦμε ὁ σκοπὸς

της γλωσσικής διδασκαλίας¹, εμποδίζει την καθολικευση της μορφώσεως κ' Ένεκα τούτου τὸ σχολεῖο κινδυνεύει νὰ χάσει τὴ **δημοκρατική του τάση** (ἀναγνωρισμένη ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς), τότε ἀναγκαστικά πρέπει νὰ τροποποιηθῆι ὁ μερικὸς ὑποτακτικὸς σὲ τρόπο πού ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως τοῦ δημοτικοῦ σχολείου (ἡ μόρφωση τοῦ ἔθνους) νὰ μπορεῖ νὰ ἐκπληρωθῆι. Γιατί δὲν μπορεῖ σοβαρὰ νὰ ὑποστηριχθῆι πὼς ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως τοῦ σχολείου ὀφείλει νὰ πάθει μείωση χάριν ὀρισμένου σκοποῦ τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας, πού τὸν ἐπιβάλλει ἕνα γλωσσικὸ τεχνητὸ καθεστὸς; πού μπορεῖ ν' ἀλλάξει, ἢ μὴ παρανόηση καὶ πρόληψη, πού μπορεῖ νὰ διαλυθῆι.

Γιὰ νὰ δοῦμε καλύτερα τί γίνεται σήμερα, ἄς μιλήσουν οἱ ἀριθμοί.

Στατιστικὲς παρατηρήσεις, καμωμένες μὲ τοὺς κληρωτοὺς ἐργάτες τῆς θάλασσης, δίνουν στοὺς 100 τοὺς 65 ἀποφοίτους τοῦ δημοτικοῦ ἢ καὶ ἀνωτέρου σχολείου. Δηλώνονται δηλαδή, 65% γραμματισμένοι καὶ 35% ἀγράμματοι.

Ἀπὸ τοὺς 65 γραμματισμένους περίπου οἱ 20 εἶναι ἀπόφοιτοι τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως. Αὐτοὶ ξέρουν καὶ νὰ διαβάσουν καλὰ καὶ νὰ γράφουν κουτσὰ στραβά. Οἱ ἄλλοι 45 εἶναι ἐντελῶς ἀμόρφωτοι, δὲν κατέχουν τὴ γλώσσα, δὲν ξέρουν νὰ γράφουν καὶ μόνο πού μποροῦν νὰ συλλαβίσουν.

Ἄρα τὸ σχολεῖο — ἡ στοιχειώδης ἐκπαιδευσις μας — πού ὀφείλει νὰ δώσει 100% μορφωμένους, παραδίδει στὴν κοινωνία 80% ἀγράμματοις.

Ἡ πολιτεία, ὅθεν, ἐφόσον ἡ μόρφωση ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρεῖται καλὸ πού ἀνήκει σὲ ἄλλους καὶ ὄχι προνόμιο γιὰ τοὺς ὀλίγους, εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ βρεῖ τὸ λόγο πού ἐμποδίζει τὰ 80% τῶν κατοίκων νὰ μάθουν γράμματα καὶ ν' ἀποκτήσουν τὴ στοιχειώδη μόρφωση.

Εἶναι ἀληθινὸ πὼς ἡ δημοκρατικὴ μόρφωση, μὴ στοιχειώδης ἐκπαίδευση καθολικὴ, ἀποτελεῖ καὶ σὲ μεγάλους λαοὺς ἰδανικὸ ἀνεκπλήρωτο ἀκόμα.

Ἔτσι στὰ 1906 ὑπολογίσθησαν ἀγράμματοι στὴ Γερμανία 0,04%, στὴν Ἑλβετία 0,09%, στὴν Ἀγγλία 3,8%, στὴν Γαλλία 3,84%,

¹ «Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁμολογηθῆι ὅτι ἡ πενιχρότης τῆς γενικῆς ἐκπαιδεύσεως » εἶναι πρόσκομμα σοβαρώτατον διὰ τὴν κατανόησιν καὶ τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ἐφόσον τὸ κακὸν τοῦτο ἐξακολουθεῖ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔθνους » θὰ εἶναι καταδικασμένον νὰ μὴ ἐννοῆ καὶ ἀμέσως τὸν γραπτὸν λόγον». μ. Μ. 206.

«Ἐν ἑκ τῶν κυρίων αἰτίων τῆς διδακτικῆς ἀποτυχίας εἶναι καὶ ἡ σύστασις » τοῦ γραπτοῦ λόγου». μ. Μ. 207.

στὸ Βέλγιο 10,1%, στὴν Ἰταλία 33,8%, στὴν Ἰσπανία 50-60%.

Τὰ αἴτια τῆς ὑπάρξεως ἀγραμματισμένης τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού ψηφίσθη καὶ ἀπὸ τὸν τρόπο πού ἐφαρμόζεται ὁ Νόμος τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Σ' ἐμᾶς ἡ ἀδυναμία τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου ἀπὸ λόγους κακῆς συγκοινωνίας, ἢ ἀμέλειας τῶν γονέων κ.λ.π. δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξήν, καθὼς εἶδαμε, 35% ἀγράμμάτων. Ἡ μέριμνα τῆς πολιτείας θὰ μποροῦσε νὰ ἐλαττώσει ἀκόμα τὸν ἀριθμὸν.

Τὸ ὅτι ἔμως ἀπὸ τοὺς 65, πού συμμορφώθηκαν μὲ τὸ νόμον κ' ἐφοίτησαν στὸ σχολεῖο, οἱ 45 μένου ἀμόρφωτοι, τί πρᾶγμα τὸ ἐξηγεῖ;

Μιὰ καὶ μόνη ἀπάντησις χωρεῖ. — Τὸ δημοτικὸν σχολεῖο δὲν κατορθώνει νὰ τοὺς μορφώσει. Γιατί;

Μπορεῖ νὰ φταῖνε ὁ χρόνος τῆς διδασκαλίας, ὁ δάσκαλος, ἡ μέθοδος, τὸ πρόγραμμα τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως. Ὅλ' αὐτὰ θὰ τὰ ἐξετάσομε.

Ἄν ἔμως ἡ ἀδυναμία τοῦ σχολείου αὐτὴ ὀφείλεται στὸ ἀκατόρθωτο νὰ διδαχθῆι ὁ τύπος τοῦ γραπτοῦ λόγου πού ἐπιβάλλεται σήμερα, τότε τὸ σχολεῖο — ἡ πολιτεία πού τὸ ἐποπτεύει — ἔχει καθήκον καὶ δικαιούται, χάριν τῆς καθολικῆς μορφώσεως, νὰ δεχθῆι νὰ μὴ διδάσκειται αὐτὴ ἡ γλώσσα, στὴν περίστασι βέβαια πού ἡ μόρφωση μὲ τὴ μητρικὴ γλώσσα (κοινὸς προφορικὸς λόγος) μπορεῖ ν' ἀντικαταστήσει τὴ μόρφωση μὲ τὸν τύπον τοῦ σημερινοῦ γραπτοῦ λόγου.

Σὲ τοῦτο φαίνεται νὰ εἶναι σύμφωνος καὶ ὁ κ. Κατζίδakis. (Σελ. 29 Ἀκαδημαϊκὰ ἀναγνώσματα 1910) «περὶ τούτου (γιὰ τὴ γλώσσα » δηλαδή) δὲν θὰ διαλάβῃ μόνος ὁ γλωσσολόγος, δηλ. ὁ ἐξετάζων τὰς » τύχας τῶν γλωσσῶν, τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰ φαινόμενα αὐτῶν » κλπ., ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑλλην διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς ὁ ὀρθῶν τῶν » σκοπὸν καὶ τὴν ἔκτασιν ἐκάστου διδακτέου μαθήματος, ὁ λαμβάνων » ὑπ' ὄψιν τὰς δυσκολίας ἢ εὐκολίας, τοὺς καρποὺς ἢ τοὺς κινδύνους τῆς » διδασκαλίας τοιαύτης ἢ τοιαύτης γλώσσης ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα » μαθήματα».

Στὴ συγκεκριμένη περίστασις μας ἡ πολιτεία μπορεῖ νὰ πιστοποιήσει, ὅτι τὰ 80% τῶν πολιτῶν μένου ἀγράμματοι καὶ νὰ ζητήσῃ τὸ αἴτιον τοῦ κοινωνικοῦ κινδύνου ἀπὸ τὸν δάσκαλον. Ὁ δάσκαλος μπορεῖ νὰ βεβαιώσει τίς πολὺ μεγάλας δυσκολίας πού παρουσιάζει ἡ διδασκαλία τῆς ἐπιβαλλόμενης γλώσσης καὶ νὰ τονίσῃ « ἰδίως ὅτι ὁ » γλωσσικὸς οὗτος τύπος παρουσιάζει ἀπὸ μορφολογικῆς ἀπόψεως καὶ

» μεγαλύτερας ἀκόμη δυσκολίας ἀφ' ὧσας θὰ παρουσίαζε γλώσσα ἐντε-
 » λῶς ξένη» μ. Μ. 113. νὰ ὁμολογήσῃ τέλος «ὅτι ἐν ἐκ τῶν κυρίων
 » αἰτίων τῆς διδακτικῆς ἀποτυχίας εἶναι ἡ σύστασις τοῦ γραπτοῦ
 » λόγου». μ. Μ. 217. Μετὰ ταῦτα θ' ἀπομένει στὸ γλωσσολόγο νὰ
 μελετήσῃ τὸ ἂν μπορούμε ν' ἀντικαταστήσουμε ἀπὸ σήμερα τὸν τύπο
 τοῦ γραπτοῦ μας λόγου μὲ ἄλλον «μὴ διαφέροντα οὐσιωδῶς τοῦ κοι-
 » νοῦ προφορικοῦ, τὸ ὅποιον θὰ εἶναι εὐλογία καὶ διὰ τὴν πνευματι-
 » κὴν καθόλου κίνησιν καὶ διὰ τὸ δημοτικὸν σχολεῖον». μ. Μ. 113.

Ἰστέρα ἀπὸ τὰ παραπάνω συμπεραίνουμε, ὅτι ἀπὸ τῆ στιγμῆ
 ποῦ οἱ πολὺ μεγάλες δυσκολίες τῆς διδασκαλίας τῆς γλώσσας (οἱ
 ὁμολογημένες) εἶναι αὐτὲς ποῦ δημιουργοῦν τὸν κίνδυνον νὰ χάσει
 τὸν Δημοκρατικὸν τοῦ τύπου τὸ σχολεῖο, τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Μπου-
 τῶνα— πῶς δὲν ἐπιτρέπεται μόνο καὶ μόνο γιὰ τὶς δυσκολίες ν' ἀπο-
 κλεισθῆι ὁ συνήθης τύπος τοῦ σημερινοῦ γραπτοῦ λόγου ἀπὸ τὸ scho-
 λεῖο— χάνει τὴν ἀξία του.

Ἐπιβάλλεται μάλιστα νὰ τροποποιηθῆι (ν' ἀναποδογυρισθῆι) ἔτσι:
 Ὁ γραπτὸς σημερινὸς λόγος, ποῦ μὲ τὴ διδασκαλία του φέρνει πολὺ
 μεγάλες δυσκολίες στὸ σχολεῖο κ' ἐμποδίζει τὴν γενικὴ μόρφωση τοῦ
 λαοῦ, πρέπει ν' ἀποκλεισθῆι ἀπὸ τὸ σχολεῖο.

Ὁ Ὅμιλος ἐφόσον ἔχει τὴν πεποιθήσιν αὐτῆ, συνδυασμένη μὲ τὴν
 ἄλλη, ὅτι ὁ κοινὸς προφορικὸς λόγος μπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ἀπὸ
 σήμερα ὡς γραπτὴ γλώσσα τοῦ ἔθνους, ὀφείλει νὰ ἰδρύσῃ τὸ Πρό-
 τυπο Δημοτικὸν Σχολεῖο, γιὰ ν' ἀποδείξῃ πειραματικὰ: Τὴν ἀνάγκη
 καὶ τὸ δυνατόν ν' ἀποκλεισθῆι ἀπὸ τὸ σχολεῖον ὁ σημερινὸς τύπος τοῦ
 γραπτοῦ λόγου (ἡ καθαρεύουσα), μὲ τὸ νὰ δώσῃ ἀναγνωστικὰ στὴ νέα
 γραπτὴ γλώσσα, τὴν ὁποία θὰ μεταχειρίζονται ἀπόφοιτοι πραγματικὰ
 μορφωμένοι, δηλαδὴ, μ' ἀνεπτυγμένον νοῦ, χαρακτῆρα καὶ θέλησιν.

Γ.

Παραδεχθῆκαμε ὁμολογημένες τὶς μεγάλες δυσκολίες ποῦ παρου-
 σιάζει ἡ διδασκαλία τοῦ σημερινοῦ γραπτοῦ λόγου καὶ ἀποδώσαμε σὲ
 τοῦτο τὴν ἀδυναμία τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως νὰ μορφῶναι ὅλους.
 Μὰ τοῦτο εἶναι ἀληθινόν;

Μολοντί ἡ ὑπαρξὴ τοῦ διδακτικοῦ προβλήματος καὶ ἡ θέση του
 ἀπὸ μέρος τοῦ σχολεῖου μᾶς βεβαιώνει, πῶς ἡ γλώσσα εἶναι ὁ σκόπε-
 λος ποῦ ἀπάνω του θρυμματίζεται κάθε μορφωτικὴ προσπάθεια, ἐν

τούτοις ὁ Μ ὑποστήριξε ὅτι τὸ σχολεῖο δὲν κατορθώνει νὰ μορφῶναι
 κατ' ἐξοχὴν ἀπ' ἄλλους λόγους· γιὰτί κάτι τέτοιο φαίνεται νὰ λέει
 μὲ τὸν ἀφορισμὸν του (μ. Μ. 114) «ὁ τύπος τῆς γλώσσας δὲν εἶναι
 » τὸ κύριον αἶτιον τῆς καχεξίας τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου».

Ἐπειδὴ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Μ καὶ ἄλλοι πολλές φορές παρῶμοια ἀπο-
 φθέγματα μεταχειρίσθησαν, ἐνόμισα πῶς πρέπει νὰ ἐξετασθῆι βαθύ-
 τερα ἡ ἀξία τοῦ ἀφορισμοῦ.

Καὶ πρῶτα πρῶτα παρατηροῦμε, ὅτι πρόκειται περὶ γνώμης, ποῦ
 δὲν ἔλαβε κανένας τὸν κόπον νὰ τὴν αἰτιολογήσῃ ἐπαρκῶς. Μ' ἐκπληξή
 μας μάλιστα σημειώσαμε πῶς καὶ ὁ ὀρθολογικὸς καὶ λεπτολόγος Μ
 τὸ ἴδιο ἔκανε. Διότι τὴν ἐξέτασιν ποῦ μᾶς ἔδωσε τοῦ ἐρωτήματος στὶς
 εἰκοσι ἀράδες τῶν σελίδων 106-107, μὲ λύπη μας τὸ λέμε, ὅτι μήτε
 ἀνάλυσιν μπορούμε νὰ τὴν ὀνομάσωμε, οὔτε κἂν ἀπλὸ συλλογισμὸν
 σχηματισμένον ἀπάνω στοὺς κλασικοὺς κανόνες τῆς λογικῆς.

Καὶ συγκεκριμένα.— Ὁ Ὅμιλος εἶπε, ὅτι γιὰ τὴν κατάστασιν
 τῆς δημοτικῆς παιδείας θὰ φταῖνε καὶ ἄλλα— ἡ μέθοδος διδασκαλίας,
 τὰ διδακτικὰ βιβλία, ἡ παιδαγωγικὴ ἀμορφωσία τοῦ δασκάλου— μὰ
 τὸ σπουδαιότερον ποῦ φταίει εἶναι ἡ γλώσσα.

Ὁ Μ ἀνάλαβε νὰ ἐξετάσῃ, ἂν εἶναι ὀρθὴ ἡ γνώμη αὐτῆ; Πρὸς
 τοῦτο, ἀφοῦ ἀναγνώρισε τὴ σπουδαιότητα ποῦ ἔχει ἡ διδασκαλία τῆς
 μητρικῆς γλώσσας, (σ. 106 στ. 4-28) ἐρωτᾷ (σ. 106, στ. 29-31)
 «Εἶναι δυνατόν ὁ τύπος τῆς διδασκομένης μητρικῆς γλώσσας νὰ χαρα-
 » κτηρισθῆι εὐλόγως καὶ ὡς τὸ κύριον αἶτιον τῆς καχεξίας τοῦ δημο-
 » τικοῦ σχολεῖου»; Καὶ ἀπαντᾷ (σ. 106, στ. 32-37 καὶ 107, στ. 1-14)
 «Ἄν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν τοὺς ὅρους τῆς μορφώσεως δὲν δυνάμεθα
 » νὰ θεωρήσωμεν τὸν τύπον τοῦτον ὡς τὸ κύριον αἶτιον. Ἄρκει νὰ
 » λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τοῦτο μόνον: ὅτι ἡ μόρφωσις ὡς σύνθετον εἶναι
 » δυνατὴ καὶ διὰ γλώσσας ἐντελῶς ξένης ἐφόσον ὑπάρχουσιν οἱ ἄλλοι
 » ὅροι τῆς μορφώσεως. . . . Τοῦτο θὰ ἦτο προφανῶς ἀδύνατον, ἂν
 » ὁ τύπος τῆς γλώσσας εἶχε τὴν σπουδαιότητα τὴν ὁποίαν ἀποδίδει
 » εἰς αὐτὸν ἡ Ἐφορία». Καὶ συμπεραίνει ἀμέσως (σ. 107, στ. 15)
 «Πταίει καὶ ὁ τύπος τῆς γλώσσας ὅχι κυρίως ὁ τύπος τῆς γλώσσας».

Στὶς 19 ἀράδες, ἄρα, ὁ Μ μᾶς μαθαίνει: Πῶς ἡ μόρφωσις εἶναι
 δυνατὴ καὶ μὲ γλώσσα ξένη, γιὰ τοῦτο στὸ δημοτικὸν μας σχολεῖο,
 ποῦ δὲ μορφῶναι, δὲν μπορεῖ νὰ φταίει κυρίως ὁ τύπος τῆς διδασκό-
 μενης γλώσσας.

Ὁ Μ αὐτῆ τῆ φορά, τὸ εἶπαμε, σὰ νὰ μὴν ἀκολούθησε τοὺς
 κανόνες τῆς ἀπλῆς λογικῆς, μὰ λησμόνησε— ἀλλὰ δασκαλὸν του—

πολλά πράγματα που καλοξέρει, όπως π. χ. ότι η καθαρεύουσα για το παιδί είναι μισο-ξένη γλώσσα και μισο-νεκρή (μ. Μ. σ. 206).

Όπωςδήποτε για να τον συμπληρώσουμε και για να πεισθούμε, αν μπορεί ή δεν μπορεί να είναι η γλώσσα το κύριο αίτιο της καχεξίας του δημοτικού σχολείου, θα εξετάσουμε στο επόμενο Δ° Κεφάλαιο τους όρους της μορφώσεως, πράγμα που δεν το έκανε ο Μ για ν' αποδείξει το αντίθετο, μολονότι το θεώρησε απαραίτητο.

Πρό τούτου, όμως, θα επιμείνομε σε κάτι, που ο κ. Σικιάς δεν μπορεί να το εννοήσει, μα ο κ. Μ μπορεί να μάς το διδάξει, ότι δηλαδή ή μόρφωση με ξένη γλώσσα δεν είναι αδύνατη μα δυνατότατη, επειδή ή ξένη γλώσσα μαθαίνεται γιατί είναι γλώσσα λαλουμένη. Και ότι ή μόρφωση με την καθαρεύουσα δεν είναι επίσης δυνατή, διότι ή καθαρεύουσα δεν μπορεί να διδαχθεί σε δημοτικό σχολείο, επειδή δεν είναι γλώσσα λαλουμένη, μα μόνο γραφομένη και μάλιστα υποκειμενική γραφομένη.

Ο φίλος μου Μ, ο οποίος τα καλονοιώθει αυτά και για τούτο λέει (μ. Μ. σ. 113.) «Είμαι πρόθυμος να πλειοδοτήσω εις τα παράπονα» (της έφορίας για τις δυσκολίες της διδασκαλίας της γλώσσας) και να τονίσω ιδίως ότι ο γλωσσικός ούτος τύπος παρουσιάζει από μορφολογικής απόψεως και μεγαλύτερας άκόμε δυσκολίας άφ' όσας θα παρουσίαζε γλώσσα έντελώς ξένη» δεν μπορώ να καταλάβω με ποιόν τρόπο κατόρθωσε να πεισθεί ότι, με το να πιστοποιήσει το εύκολοκατορθωτότερο (τό δ,τι δηλαδή, είναι δυνατή ή μόρφωση και «διά γλώσσης έντελώς ξένης»), απόδειξε ως δυνατό και βέβαιο το δυσκολοκατορθωτότερο (τή μόρφωση με τον γλωσσικόν τύπον που «παρασιάζει από μορφολογικής απόψεως και μεγαλύτερας άκόμε δυσκολίας άφ' όσας θα παρουσίαζε γλώσσα έντελώς ξένη»);

Εύρισκόμενος στην αδυναμία να νοιώσω, ότι *στο μικρότερο μπορεί να περιέχεται το μεγαλύτερο*, και δυνάμενος να ξεχωρίζω σε κάθε στιγμή και πρό πάντων να μη λησιμονώ, πώς άλλες οι δυσκολίες διδασκαλίας με ξένη γλώσσα και άλλου είδους οι πολύ μεγαλύτερες δυσκολίες και οι κίνδυνοι διδασκαλίας μιας γλώσσας που δεν είναι λαλουμένη¹, θα παρακαλέσω τον Μ ν' ακούσει—όσα ξέρει—για τις

¹ «Έντεθεν ο γραπτός λόγος φέρει εν τή διδασκαλίᾳ τόν χαρακτήρα γλώσσης εν μέρει μὲν ξένης, εν μέρει δὲ καὶ νεκρᾶς, ξένης ἑφόσον δὲν εἶναι ἡ φυσικὴ ἐπέκτασις τοῦ ζῶντος τοῦ προφορικοῦ λόγου τῶν διδασκωμένων, νεκρᾶς ἑφόσον καὶ οἱ διδάσκοντες αὐτοὶ δὲν ὁμιλοῦν τόν τύπον τοῦτον ἀσφαλῶς.» μ. Μ. 206.

ἀπόλυτες δυσκολίες, που παρουσιάζει ή διδασκαλία της καθαρεύουσας.

Λέω και ξαναλέω «όσα ξέρει», γιατί δεν μπορεί να μην ξέρει τόσο κοινά πράγματα άνθρωπος που χαρακτηρίσε την καθαρεύουσα μισο-ξένη και μισο-νεκρή και που μάς χάρισε την άκλόουθη χαριτωμένη παρατήρηση με την πιό ακριβήλογη διατύπωση. «Ο γλωσσικός ούτος τύπος (ή καθαρεύουσα) παρουσιάζει από μορφολογικής» απόψεως και μεγαλύτερας άκόμε δυσκολίας... ακριβώς διότι είναι» πολύ συγγενής προς την κοινώς ὁμιλουμένην». (μ. Μ. σ. 113).

Τί θα πεί αυτό;—Θα πεί ότι ο Μ παρατήρησε, πως ο κοινός προφορικός λόγος του παιδιού και του δασκάλου έχει ένα λεκτικό και μα γραμματική, που πολυμπερδεύουν το παιδί όταν τούτο επιχειρεί να μάθει έναν γραπτό λόγο με λεκτικό συγγενικό, μα που σερβίρεται με γραμματική (τυπικό και συντακτικό) υποκειμενική του συγγραφέα δηλαδή με τυπικό και συντακτικό, που δεν είναι ούτε ή γραμματική της γλώσσας, ή όποια άνεβαίνει αιώνια και αιδόρημα στα χείλη δασκάλου και παιδιού, ούτε ή γραμματική (τυπικό και συντακτικό) του άττικού λόγου την όποια μαθαίνει το παιδί. Διότι ο συγγραφέας του αναγνωστικού, για να κατασκευάσει την καθαρεύουσα του, πήρε λέξεις, τύπους και σύνταξη του άττικού λόγου και τις ανακάτεψε με τυπικό και συντακτικό και παραλλαγμένο λεκτικό της γλώσσας του παιδιού.

Αυτά τ' ανακατέματα, άφ' ένός τυπικού ξένου, που έρχεται μαζί με την άγνωστη στο παιδί λέξη για ν' αντικαταστήσει το γνωστό του τυπικό γνώριμης λέξεως, και άφ' έτέρου συντακτικού μιας άλλης γλώσσας που μπερδεύεται με το συντακτικό της γλώσσας του παιδιού, γινόμενα μόνο μέσα στην τάξη και όσο γράφει το παιδί, για να λησιμονηθούν όλα και να ξανατικατασταθούν με το πρώτο τυπικό, λεκτικό και συντακτικό άμα βγει το παιδί από την τάξη, ή άμα σηκώσει τα μάτια από το βιβλίο ή το τετράδιο, βεβαιότατα δεν επιτρέπουν τη μάθηση του γραπτού τύπου (της καθαρεύουσας) και πιό βέβαια έμποδίζουν τη μόρφωση.

Έμποδίζεται λοιπόν ή μόρφωση. 1° Γιατι το παιδί δεν μπορεί να μορφωθεί αν δε μάθει να χειρίζεται το όργανο, το κλειδί των γνώσεων, τη μητρική του γλώσσα. Και 2° Διότι, ένεκα των δυσκολιών της διδασκαλίας της γλώσσας, ο δάσκαλος αναγκάζεται να παραμελεί τ' άλλα μαθήματα για να κατορθώσει τον άκατόρθωτο σκοπό της γλωσσικής διδασκαλίας¹.

¹ «Διότι είναι φανερόν ότι συντρεχόντων και άλλων μεθοδικών ατόπων το λάθος τούτο τείνει να μεταβάλη την όλην διδασκαλίαν εις καθαρώς γλωσσικήν, τούτο δὲ γίνεται προφανῶς ἐπὶ θυσίᾳ τῶν πραγμάτων μεγάλῃ και ἀποτελεῖ βαρείαν μορφήν τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως.» μ. Μ. 218.

Στό σημείο αυτό μπορεί να μας παρατηρηθεί, πώς οι όμολογημένες πολύ μεγάλες δυσκολίες της διδασκαλίας δεν είναι ανυπερβλήτες, ώστε ο σκοπός της γλωσσικής διδασκαλίας να θεωρηθεί ακατόρθωτος. Ήξεραν όμως ο Μ και μαζί του ο δασκαλικός κόσμος έλπίζει να υπερνικηθούν:

α^ο) Ήδαν αύξήσει ο χρόνος που διαρκεί ή στοιχειώδης εκπαίδευση.

β^ο) Με τὸ να διδάσκει η Νεοελληνική (=συνήθης τύπος γραπτού λόγου) άσχετα από την αρχαία σ' έλη την εκπαίδευση και με τή μέθοδο του προοιδιασμού από τον προφορικό λόγο σιγά και ήρεμα ως τον τύπο του γραπτού λόγου στο δημοτικό σχολείο.

Οι δυο αυτές προτάσεις αποτελούν τὰ θεραπευτικά μέτρα, που πρέπει να λάβει ή πολιτεία, για να έχει στοιχειώδη μόρφωση, και ισοδυναμούν με τή λύση του διδακτικού προβλήματος: λύση που αν αλήθευε, και ή όρισμένη γνώμη της Έφορίας θά ήταν άδικαιολόγητη, και τὸ πείραμα του προτύπου δημοτικού σχολείου θά ήταν άσκοπο, γιατί θά είχε αποδειχθεί, πώς για τή σημερινή καχεξία του δημοτικού σχολείου φταίει ο χρόνος ο όλιγος που διατίθεται για τή στοιχειώδη εκπαίδευση και ή εφαρμοζόμενη σήμερα διδακτική μέθοδος.

Τὸ αν φταίει και κατά πόσο μπορούμε να λέμε, πώς φταίει ο χρόνος, θά τὸ εξετάσουμε στο Δ^ο Κεφάλαιο μελετώντας τους γενικούς δρους της μορφώσεως.

Ήδὼ θά εξετάσουμε: "Αν επιτρέπεται να φανταζόμαστε δυνατή τή διδασκαλία ξεχωριστά από την αρχαία του Νεοελληνικού γραπτού λόγου (=καθαρεύουσας). Ήπίσης αν μπορεί να διδαχθεί ή γλώσσα ή γραπτή (ή καθαρεύουσα) με τή μέθοδο, που καθὼς είπαμε αποτελεί ανέδαμα μιὰς σκάλας από γνώσεις και γλώσσες ως τὸ ανώτατο σκαλοπάτι του πνευματικού κύκλου ανωτέρων γνώσεων και του τύπου της γραπτής γλώσσας. Και κατά πόσο τέλος μπορεί να εφαρμοσθεί μιὰ τόσο πολύπλοκη θεωρητική διδακτική μέθοδος.

Ήποστηρίζω ότι, και με τή μέθοδο της ήρεμης μεταβάσεως από τον προφορικό λόγο του παιδιού στον άγνωστό του γραπτό λόγο, δεν αποφεύγεται τὸ κακό που έχει ή απότομη μετάβαση, όπως γίνεται σήμερα. Δηλαδή και με τήν ήρεμη μετάβαση ή γλώσσα θά μεταβληθεί «από όργανο της συνεννοήσεως εἰς σκοπὸν και αντικείμενον της έλης διδασκαλίας» μ. Μ. 218.

"Ας παρακολουθήσουμε σύντομα τὸ δάσκαλο τὸν καιρὸ που θά εφαρμοζεί τήν προτεινόμενη διδακτική μέθοδο. "Όσο να μάθει τὸ παιδί

να διαβάσει στις κατώτερες τάξεις ο δάσκαλος, τόσο για τήν προφορική διδασκαλία όσο και για τή γραφή, μεταχειρίζεται τὸ λεκτικό και τυπικό τὸ δικό του και τὸ του παιδιού.

Διδάσκει δηλαδή με γλώσσα λαλουμένη και δίνει προσοχή στα πράγματα.

"Όσο αναβαίνει όμως τὸ παιδί στις τάξεις, ο δάσκαλος εισάγει σιγά σιγά νέο λεκτικό (πνευματικού κύκλου ανωτέρου) που φέρνει μαζί του νέο τυπικό. Δυστυχώς δεν άρκείται σ' αυτό. Ἄλλὰ εισάγοντας με τὸ νέο λεκτικό τὸ νέο τυπικό, φροντίζει ν' αλλάξει και ν' αντικαταστήσει με τὸ δῆθεν ισοδύναμο τὸ παλιό λεκτικό και τυπικό του παιδιού. Ήπιχειρεί να καταστρέψει, δηλαδή, ὅσα τὸ παιδί έμαθε.

Παράδειγμα: Τὸν πρώτο χρόνο, ή τὸ δεύτερο, ο δάσκαλος έμαθε στο παιδί πρόσθεση και του έμαθε πὼς «ένα και ένα κάνουν δυο» Τὸν έρχόμενο χρόνο για να διδάξει στο ίδιο παιδί πολλαπλασιασμό (άνώτερος κύκλος γνώσεων) δὲ θά του πει «δυο τρεις φορές ένα κάνει τρία», αλλά «τρία επί εν ἴσον τρία». Και για να τὸ αναλύσει θά πει «εν συν ενι συν ενι (1+1+1)». Για να μάθει όμως στο παιδί τὸ «εν συν ενι συν ενι» ο δάσκαλος μαζί με τὸ παιδί θά ξεχάσουν τὸν πολλαπλασιασμό, γιατί θά πρέπει να καταφέρει πρώτα ο δάσκαλος τὸ παιδί να ξεχάσει τὸ «ένα» και να πει «εν», ν' αντικαταστήσει τὸ «και» με τὸ «συν» και να μεταχειρισθεί τὸν άγνωστο τύπο «τῆ δοτική ενι».

Ξαναλέμε, λοιπόν, τὸ είπωμένο: ή μετάβαση — προοιδιασμός από τὸν προφορικό λόγο του παιδιού και τὸν δασκάλου στον περίφημο τύπο του γραπτού λόγου, ὅσο θ' αναγκάζει τὸ παιδί να μὴ δέχεται μόνο τὸ απαραίτητο τυπικό μαζί με τὸ νέο λεκτικό του ανωτέρου πνευματικού κύκλου, μα θά τὸ υποχρεώνει να προσαρμόζει στο νέο τυπικό του νέου λεκτικού τὸ γνώριμό του ἤδη λεκτικό και ν' αντικατασταίνει τὸ παλιό συντακτικό και λεκτικό με δῆθεν ισοδύναμο, θά παρουσιάζει τόσο μεγάλες δυσκολίες, ὅστε θά μεταβάλλει έλη τή διδασκαλία σὲ γλωσσική.

Ή μετάβαση αν είχε τή μορφή μηχανικής ένώσεως, δηλαδή αν ήταν πρόσθεση όλιγου νέου λεκτικού και τυπικού δίπλα στο παλιό του παιδιού, θά μπορούσε, με πολλές δυσκολίες να επιτρέψει κάποιο αποτέλεσμα.

Ή μετάβαση, όμως, χημική ένωση διαφόρων λεκτικών, τυπικών και συντακτικών, καταδικάζει από πρὶν κάθε διδακτική μέθοδο σὲ αποτυχία, ἔστω και αν ο ίδιος ο Μ έπρόκειτο να τήν εφαρμοσει μόνος του.

Προσθέτω άμέσως, πὼς ή μετάβαση «μηχανική ένωση» θά δίδασκε

στο παιδί το μέρος της καθαρεύουσας να πούμε, που είναι για το παιδί γλώσσα ξένη μα λαλουμένη από το δάσκαλο. Έν φ η μετάβαση «χημική ένωση» επιχειρεί να διδάξει και το μέρος που είναι για το παιδί γλώσσα ξένη-νεκρή.

Στη δεύτερη, όμως, περίπτωση ο παιδαγωγικός κίνδυνος να ξεπέσει όλη η διδασκαλία σε μνημονική μου φαίνεται αναπόφευκτος. Δηλαδή σε άγονη διδασκαλία, που πολύ καλά την ξέρει το σχολείο, ή όποια περιορίζεται σε «κανόνες, εξαιρέσεις κανόνων, χλούναι και χρήσται, άμητος και άμητος»¹ και κάνει το σχολείο να βλάπτει αντί να ωφελεί.

Στην περίπτωση αυτή η διδασκαλία ισοδυναμεί μ' έξαναγκασμό του παιδιού ν' αποστηθίζει γραμματικούς και συντακτικούς κανόνες και φέρνει μέσα της τον κίνδυνο να συνηθίσει το παιδί στον «παπαγαλισμό» και στη «λεκτική σκέψη» και να σχηματισθεί στο μυαλάκι του η «γραμματική δίπλα»².

Παιδαγωγός ο Μπουντώνας αυτόν τον κίνδυνο νόμισε πως θα τον μηδενίσει με τη μέθοδό του.

1^ο) Όρίζοντας η διδασκαλία να γίνεται στις κατώτερες τάξεις αποκλειστικά με το γνώριμο στο παιδί γλωσσικό υλικό, ώστε να μαθαίνει και πράγματα έν φ θα μαθαίνει να διαβάζει και να γράφει.

2^ο) Με το ν' ανεβάξει στις ανώτερες τάξεις το παιδί στο λεκτικό, το τυπικό και το συντακτικό του γραπτού λόγου, που παραδέχεται (το φαντάζεται τάχα σοβαρά?) ότι θα είναι τουλάχιστο στο στόμα του δασκάλου — θα είναι και του αναγνωστικού ή γλώσσα; — σε τρόπον, ώστε η μεταβολή του τυπικού να γίνει από το νέο λεκτικό με το όποιο το παιδί θα πρωτομάθει νέες ανώτερες έντυπώσεις και έννοιες. Έτσι το παιδί θα μένει στον κόσμο των πραγμάτων, γιατί η λέξη θ' ανταποκρίνεται άμέσως στο πράγμα ή στην αντίστοιχη ιδέα.

Η μέθοδος αυτή — που την προτείνει ο Μ και φαίνεται πως την ασπάζεται μια δλόκληρη σχολή από ειδικούς — θα έλάττονε σημαντικά τον κίνδυνο από τη δογματική διδασκαλία υπό τον όρο: **ΝΑ ΜΠΟΡΟΥΣΕ ΝΑ ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΙ.**

Δυστυχώς η μέθοδος του δεν μπορεί να εφαρμοσθεί ούτε απόλυτα, δηλαδή σε χρονικό διάστημα άπροσδιόριστο και από διδακτικό προ-

¹ Έφημ. «Σάβλιγγ» αρ. 80 «Απολογισμός Δημοτικής Παιδείας».

² Βλέπε «Διάλεξη Στ. Ραμᾶ» Δελ. Β. σελ. 75.

σωπικό ανώτερης μορφώσεως, ούτε κατά περισσότερο λόγο σχετικά, δηλαδή σε χρόνο έντελώς όρισμένο και περιορισμένο — όπως είναι της στοιχειώδους εκπαιδύσεως — και από το διδακτικό προσωπικό το σημερινό ή το αύριανό.

Κατά τον ίδιο τον εισηγητή της, για να εφαρμοσθεί, πρέπει ο δάσκαλος να μιλεί τη γλώσσα που θα διδάξει. (μ. Μ. σ. 219). «Η προφορική καλλιέργεια της γλώσσας πρέπει ν' αποτελέσει όχι μόνον την άφετηρίαν, αλλά και την βάση της όλης γλωσσικής διδασκαλίας».

Τούτο, όμως, κατά τον ίδιο Μ σήμερα δεν είναι δυνατό. Μα φαίνεται πως θα πάψει να είναι αδύνατο, κατά τον Μ πάντοτε, όταν γίνουν «συγκαταβάσεις προς τον κοινόν προφορικό λόγον» μ. Μ. 207.

Άς πούμε κ' έμεις για μια στιγμή ναί. Δηλαδή, πως θα γίνει δυνατό το διδακτικό προσωπικό να μιλεί τη γραπτή γλώσσα, όταν αυτή πλησιάζει (κάνει συγκαταβάσεις) προς τον κοινό προφορικό λόγο. Κι' άς δούμε ποιά λογικά συμπεράσμα βγάξομε.

Τό διδακτικό πρόβλημα, που αποτελεί η διδασκαλία του σημερινού γραπτού λόγου, θα βρει τη λύση του με την όρισμένη διδακτική μέθοδο του προδιδασμοῦ από τον προφορικό λόγο ήρεμα στο γραπτό, όταν στο μέλλον ο γραπτός λόγος θα έχει κάνει τέτοιες «συγκαταβάσεις» ώστε να είναι προφορικός λόγος του διδακτικού προσωπικού, των μορφωμένων δηλαδή.

Για να γίνει τούτο το τελευταίο, θα πεί πως έγινε η άφομοίωση του γραπτού με τον προφορικό λόγο. Άρα για να εφαρμοσθεί η διδακτική μέθοδος, που προτείνει ο Μ, πρέπει να προηγηθεί η άφομοίωση, που θα είναι εύλογια, μα που είναι σκοπός και δεν είναι γεγονός.

Όσο, λοιπόν, η άφομοίωση μένει σκοπός και εύχή, και η εφαρμογή της μεθόδου του κ. Μπουντώνα θα μένει «σφοδρή έπιθυμία».

Είναι αλήθεια, πως ο κ. Μ έφαντάσθηκε «ζήτημα χρόνου» την επικράτηση του άπλουστέρου τύπου γραπτού λόγου, ο όποιος και θα μιλείται από το διδακτικό προσωπικό, γιατί διατύπωσε και την άπαιτηση «να διδαχθεί συστηματικώς η Νέα Έλληνική (= καθαρεύουσα)» καταλαμβάνουσα την προσήκουσαν έν τη εκπαιδύσει θέσιν» μ. Μ. σελ. 215.

Κ' έξηγώντας τα παραπάνω θέλει «συνεχή και άυτοτελή δι' όλης της Έκπαιδύσεως την διδασκαλίαν της Νέας Έλληνικής» κορυφουμένην εις διδασκαλίαν της Νέας Έλληνικής γλώσσας και φιλολογίας έν τῷ Πανεπιστημίῳ». Έτσι θα είναι δυνατή «η κατα-

νόσεις και ή όρθή χρήση» του γραπτού σημερινού λόγου από το διδακτικό προσωπικό.

Συνοψίζουμε: 'Ο Μ θεωρεί, πώς θα μάθει το διδακτικό προσωπικό να μιλεί το γραπτό λόγο, που με τή μέθοδό του θα τον διδάσκει, γιατί θα έχει ανεξάρτητα από την αρχαία και κατά συνέχεια διδασχθεί, σαν αυτότελή γλώσσα, ένα γραπτό λόγον που θα έχει κάνει συγκαταβάσεις προς τον προφορικό.

'Ομολογώ πώς δεν καλοκαταλαβαίνω, αν ο Μ έχει καθαρά μέσα του το τί έννοεί και θέλει.

Φρονεί τάχα ότι σήμερα ή αύριο, που θα διδασχθεί το γραπτό λόγο το διδακτικό προσωπικό, θα έχει γίνει ή άφομοίωση σ' ένα βαθμό του προφορικού με τον γραπτό, ώστε οι δάσκαλοι του διδακτικού προσωπικού να μπορέσουν να διδάξουν αυτόν, διότι θα « όμιλούν άσφαλώς τον τύπον τουτον » έν ψ σήμερα « και οι λογιώτεροι δεν καταντούν εις προφορικών όμοιόμορφον προς τον γραπτόν »; Φανερά ό συλλογισμός αυτός θα έκανε το σφάλμα να παίρνει τή σφοδρή επιθυμία ως γεγονός.

'Η φρονεί, ότι το διδακτικό προσωπικό θα μάθει να μιλεί τον τύπο του σημερινού γραπτού λόγου, διότι « ό γραπτός ήμών λόγος είναι σύγχρονος γλώσσα και επομένως είναι δυνατόν να διδασχθή καθ' έαυτόν όπως και όλαί αι σημεριναι γλώσσαί του κόσμου »; (μ. Μ. σ. 211).

Αυτή ή δεύτερη γνώμη, που δείχνει κάπως περιττές τις εδχές και τις έλπίδες για τή συγκατάβαση του γραπτού στον προφορικό, για να σχηματισθεί στο μυαλό του Μ, φαίνεται πώς άρκεσε ή βεβαίωση του δασκάλου του Χατζηδάκι, πώς ή γραφομένη « κατ' ανάγκην είναι και » όφείλει να είναι καθόλου όμοειδής και ένιαία ως προς τους γραμματικούς τύπους και τήν σύνταξιν ».

Είναι εύγενικό αίσθημα ό σεβασμός στο δάσκαλο, μα είναι κατάχρηση να φθάνει ως το σημείο να λησμονάμε ύστερα από λίγες σελίδες « ότι ό γραπτός λόγος φέρει τον χαρακτήρα νεκρής έφάρσον και οι » διδάσκοντες αυτοί δεν όμιλούν τον τύπον τουτον άσφαλώς » και ότι « οι λογιώτεροι δεν καταντούν εις προφορικών λόγον όμοιόμορφον » πρόν τον γραπτόν ». Δηλαδή, ότι ό σημερινός γραπτός λόγος είναι κατά μέρος (μέγα ή μικρό) νεκρή γλώσσα. Που θα πεί δεν είναι σύγχρονη γλώσσα.

Σά μή σύγχρονη γλώσσα δεν μπορεί να διδασχθεί « καθ' έαυτήν ». Μα δεν είναι και αυτότελής νεκρή, γιατί « ό γλωσσικός ούτος » τύπος παρουσιάζει από μορφολογικής άπόψεως και μεγαλύτερας

» άκόμη δυσκολίας... άκριβώς διότι είναι πολύ συγγενής προς » τήν όμιλουμένην ».

Τί είναι λοιπόν; — 'Υποκειμενική γλώσσα, δηλαδή κανένα όριο δεν όρίζει το λεκτικό της, το τυπικό της και τή σύνταξή της, μα ό μεταχειριζόμενος την διαλέγει κατά τήν όρεξή του τυπικό ή συντακτικό νεκρό, σ' όποια όδση θέλει, για να το μπερδέψει με ζωντανό ή μισοζωντανό λεκτικό, τυπικό ή συντακτικό. 'Επομένως ή καθαρεύουσα δεν μπορεί να είναι γλώσσα σύγχρονη, ούτε αυτότελής. Και δεν μπορεί να διδασχθεί ούτε ως νεκρή.

'Αν ήθελε ο Μ και ό δάσκαλός του να όνομάσουν τή γραφομένη καθαρεύουσα σύγχρονη και ανεξάρτητη γλώσσα, δυνάμενη να διδασχθεί, δεν έφθαναν καλύτερα τον κ. 'Ανδρέα Σκια στα ύψη του, άφόπου τήν άποκάλυψε διάλεκτο;

Νομίζω πώς μετά ταύτα επιτρέπεται το συμπέρασμα: 'Ότι ή προτεινόμενη διδακτική μέθοδος του ήμερου προοδιστικού από τον προφορικό λόγο του παιδιού στον τύπο του γραπτού λόγου, και χωρίς περιορισμούς από το χρόνο της διδασκαλίας και από τή μόρφωση του διδακτικού προσωπικού, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί παρά ύστερα από τήν έποχή, που ή άφομοίωση του προφορικού λόγου με το γραπτό θα είναι γεγονός και που οι δάσκαλοι θα μιλούν τή γραφομένη, γιατί θα τήν έχουν διδασχθεί άπ' άλλους που θα τή μιλούν.

Μια τέτοια άρα διδακτική μέθοδος μπορεί ν' άποδειχθεί καλή, άφου όμως πρώτα κανονισθεί το γλωσσικό ζήτημα.

Βεβαίωτερα άκόμα καταδικάζεται ή μέθοδος να μείνει άπλή άνώφελη θεωρία, όσο ή διάρκεια της στοιχειώδους εκπαιδύσεως θα έχει κατ' ανάγκην κάποια όρια λογικά και όσο ό δάσκαλος, που θα τή διδάξει, δε θα έχει τή μόρφωση και τή σφοδρή επιθυμία του εισηγητή της, μα θα προτιμά να μεταβάλλει τή διδασκαλία μιας γλώσσας μισο-ξένης και μισο-νεκρής σε άκοπη διδασκαλία μνημονική και δογματική.

Και συμπεραίνω άκόμα, ότι σε όλες αυτές τις αντιφάσεις έπεσε ό Μ., γιατί θεώρησε άναγκαία τήν άρχή « της διατηρήσεως της καθαρεύσεως » και διότι θεώρησε άξίωμα το ότι, ή διδακτική ακολουθεί τή γλώσσα, επειδή τάχατε δεν μπορεί να ύποταχθεί ή γλώσσα στη διδακτική, σα να είναι και γλώσσα και διδακτική ανεξάρτητες από τις άνάγκες του λαού και σα να μην έχουν και οι δυό έναν προορισμό: **Να μορφώσουν το Έθνος.**

Δ.

Είδαμε πώς η άποτυχία του δημοτικού σχολείου να εκπληρώσει το σκοπό του όμολογείται άπ' όλους. Και πώς τó αίτιο ζήτηθηκε στη διδασκαλία τής μητρικής γλώσσας και βρέθηκε στη σύσταση του γραπτού λόγου.

Μολαταύτα οί ειδικοί, πού όδηγοϋν τήν πολιτεία, θεώρησαν πώς ή μεταβολή τής διδακτικής μεθόδου θ' άρκέσει να προλάβει τήν όμολογούμενη άδυναμία.

Τό πρόβλημα δηλαδή άπόμεινε στα χέρια τους διδακτικό, ζήτημα μεθόδου διδασκαλίας.

Και ό Μ σύμφωνος με τή γενική αήτή γνώμη, άρκέσθηκε να προσθέσει και δυό άλλα αίτια του κακού: Τήν πενιχρότητα τής γενικής εκπαιδύσεως και τήν πενιχρότητα τής διδασκαλίας τής Νέας Έλληνικής (=καθαρεύουσα) μ. Μ. σ. 113. Και για τή θεραπεία τους έπρότεινε τίς άπαιτήσεις 1) Ν' αυξήσει ή διάρκεια τής στοιχειώδους εκπαιδύσεως. 2) Νά διδάσκεται ή Νέα Έλληνική (=καθαρεύουσα) σαν άνεξάρτητη σύγχρονη γλώσσα σε όλους τούς βαθμούς τής εκπαιδύσεως.

Ό Όμιλος έμελέτησε και αυτός τά αίτια τής άμορφώσεως του Έθνους. Και δέν έκρινε τό πρόβλημα διδακτικό μά γλωσσο-εκπαιδευτικό, σκεπτόμενος με τήν άπλούστερη λογική κ' εκτιμώντας τούς πραγματολογικούς όρους τής στοιχειώδους μορφώσεως έτσι:

Η στοιχειώδης εκπαίδευση ενός λαού όφείλει να δώσει σε όλους τούς πολίτες ένα ελάχιστο μορφώσεως σ' ένα μέγιστο δυνατό χρονικό διάστημα.

Τό ελάχιστο τής μορφώσεως τό άποτελεί ή όσο τό δυνατόν άριότερη διδασκαλία των πρώτων μέσων για τήν άπόκτηση γνώσεων. Δηλαδή, ή στοιχειώδης μόρφωση περιορίζεται στην άνάγνωση, τή γραφή, τά στοιχεία τής αριθμητικής και στην ίχνογραφία και τή χειροτεχνία (ώς μέσα μορφώσεως). Μ' άλλα λόγια τό δημοτικό σχολείο κατ' έξοχήν ένα σκοπόν επιδιώκει — να δώσει στα παιδιά τό κλειδί των γνώσεων, τή χρήση τής μητρικής γλώσσας, τόν προφορικό και γραπτό λόγο του Έθνους. Έννοείται, πώς ή γλώσσα αυτή δέν μπορεί να έχει μορφή άπλούστερη ή κατώτερη άπό τή γλώσσα πού θα μιλοϋν και θα γράφουν οί πιδό μορφωμένοι Έλληνες.

Άν τό δημοτικό σχολείο δέν κατορθώνει να παρέχει αυτό τό ελάχιστο τής μορφώσεως δέν έχει λόγο να ύπάρχει.

Μά τό ελάχιστο αυτό πρέπει και να δοθεί σ' ένα μέγιστο χρόνου. Δηλαδή, τά παιδιά θα μείνουν στο δημοτικό σχολείο, για να μάθουν τή γλώσσα, όρισμένα χρόνια.

Στήν Έλλάδα ως τά σήμερα δέν μπορέσαμε να έχομε τετρατάξια σχολεία παντού. Τό να όρίσομε άρα τή διάρκεια τής στοιχειώδους εκπαιδύσεως σε περισσότερα άπό 4-6 χρόνια θα είναι παραλογισμός. Έάν δε θέλομε ν' άερολογούμε, θ' άρκεσθούμε σ' αυτό τό χρονικό διάστημα, γιατί τό χρόνο τόν όρίζει και τό χρήμα πού δέν μπορούμε να τό αυξήσομε με τή συζήτηση.

Άμα έτσι όρίσομε τή διάρκεια τής δημοτικής παιδείας και τό σκοπό τής, παρατηρούμε¹ — τό αναλόσαμε ήδη — ότι με τή διδακτική μέθοδο πού προτείνει ό Μ δέν θα επιτύχομε τό σκοπό.

Η λουσόζα όμως διδακτική του μέθοδος, πού δέν μπορεί να εφαρμοσθεί και αν αυξήσει ύπέρ τό πραγματολογικό μέτρον ό χρόνος τής διδασκαλίας τής γλώσσας, διαγράφηκε και χωρίς να λογαριασθεί και άλλος όρος, πού κανονίζει τά πράγματα του δημοτικού σχολείου. Χωρίς να λογαριασθεί δηλαδή, τό δ,τι εφαρμοστής τής μεθόδου πρέπει να είναι ό τελευταίος άπό τούς 3-4 χιλιάδες δασκάλους, πού διδάσκουν στα σχολεία τής στοιχειώδους εκπαιδύσεως.

Και είναι ν' άπορεί κανένας με τό πώς επιχειρεί σωστός άνδρας παιδαγωγικός, όπως ό Μ, να λύσει διδακτικό πρόβλημα (πρόβλημα μεθόδου διδασκαλίας) χωρίς να προσέξει και να λάβει ύπ' όψη του, στο βαθμό πού επιβάλλεται, τόν αύριανό ή τό σημερινό δάσκαλο, άφ' ου είναι κοινοτοπική άρχή τό δ,τι κάθε ζήτημα και μερικό πρόβλημα του σχολείου (πρόγραμμα, μέθοδος, κ.τ.λ.) συγχωνεύονται στο μοναδικό παιδαγωγικό πρόβλημα «τήν έτοιμασία του δασκάλου».

Γενικότατα μάάλιστα διατυπώθηκε ή άρχή αυτή ως εξής. «Τό ζήτημα του ιδανικού τής παιδαγωγικής ταυτίζεται με τό ζήτημα του παιδαγωγού-δασκάλου».

Πράγματι τό πρόβλημα τής μεθόδου διδασκαλίας, άπό τή φύση του ψυχολογικό και πρακτικό, για να λυθεί άπαιτεί τόν άνθρωπον. Όχι

¹ «Είναι λοιπόν φανερόν ότι έτοιμότης και ασφάλεια περί τήν χρῆσιν του γραπτού λόγου χωρίς Ικανήν γενικήν, συστηματικήν γλωσσικήν διδασκαλίαν και μακράν και όμοιόμορφον χρῆσιν είναι αδύνατος. Τι εκ τούτων είναι δυνατόν να γίνῃ εἰς τά τέσσαρα πρώτα έτη του δημοτικού σχολείου με άρχαρίους 4-6 ετών!» μ. Μ.

τόν άνθρωπο που θα διαγράψει τη διδακτική μέθοδο, μά τον άνθρωπο που θα την εφαρμόσει. Το ίδιο και με το πρόβλημα του προγράμματος. Χρειάζεται ο άνθρωπος που θα το κατανοήσει για να το πραγματοποιήσει, έστω και αν άλλος το κατάστρωσε το πρόγραμμα (= με το σχέδιο εργασίας για την εκπλήρωση μερικών σκοπών του σχολείου).

Έτσι η έλλειψη κατάλληλης μεθόδου διδασκαλίας, αίτιο της καχεξίας του δημοτικού σχολείου που κατ' έξοχήν πρόσεξε ο Μ, θα γιαιτρευθεί αφού πρώτα λυθεί το πρόβλημα του δασκάλου - παιδαγωγού. Διότι αν ο δάσκαλος δεν είναι αυτός που πρέπει να είναι, κάθε μέθοδος και κάθε πρόγραμμα θα μείνουν άχρηστα πράγματα. Αν ο δάσκαλος όμως γίνει πραγματικός τέτοιος που πρέπει να είναι, τότε θα βρει μόνος του τη λύση των μερικών προβλημάτων του σχολείου. Θα βρει, δηλαδή, την κατάλληλη μέθοδο και το κατάλληλο πρόγραμμα να πούμε.

Κι' αν υποθέταμε λοιπόν, ότι η διδακτική μέθοδος του Μ μπορούσε να λύσει το πρόβλημα της διδασκαλίας της γλώσσας, έπρεπε ν' αποδειχθεί πως υπάρχουν οι δάσκαλοι (3-4 χιλιάδες) να την εφαρμόσουν.

Έφ' όσον όμως έχουμε δεδομένον, ότι άνθρωποι της αξίας του Μ βασανίζονται άδικα να βρουν τη λύση του προβλήματος της μεθόδου της διδασκαλίας του σημερινού γραπτού λόγου, ρωτάμε μετά πόσους αιώνας πρέπει να λογαριάσουμε ότι θ' άνεβεί ο μέσος όρος της ποιότητας των δασκάλων του δημοτικού σχολείου μας σε τέτοιο βαθμόν, ώστε να μπορέσει να εφαρμόσει μέθοδο διδασκαλίας που ο Μ δεν μπόρεσε ακόμα να τη σκεφθεί;

Έπειδή το δεύτερο, άπίθανο καθολοκληρίαν, θα ήταν ούτοπική έλπίδα, για τούτο φαίνεται σά βέβαιο, πως η μόρφωση που πρέπει να παρέχεται σέ όλους με τη στοιχειώδη εκπαίδευση δέ θα κατορθωθεί, όσο το πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου επιβάλλει τη διδασκαλία της σημερινής γραπτής γλώσσας.

Άπομένει, λοιπόν, ένας τρόπος για να δοθεί μόρφωση σέ όλους με τους πραγματολογικούς όρους που έθέσαμε: Να διαγνώσουμε το αίτιο που δεν άφίνει να δοθεί λύση στο πρόβλημα της μεθόδου διδασκαλίας της γλώσσας και να το ξεριζώσουμε.

Έδώ χρειάζεται λίγη προσοχή!

Άς υποθέσουμε πως έδημιουργήσαμε τον ιδανικό παιδαγωγό - δάσκαλο. Δώσαμε δηλαδή τη λύση στο παιδαγωγικό πρόβλημα, που ταυτίζεται με το ιδανικό της παιδαγωγικής.

Ο δάσκαλος αυτός, στα χρόνια τά όρισμένα, θα μόρφωνε τούς

μαθητάς μ' όσο το δυνατόν άρτιότερη διδασκαλία των πρώτων μέσων για την άπόκτηση γνώσεων. Θα έλυσε δηλ. τά ζητήματα του προγράμματος και της μεθόδου κ.τ.λ.

Άν όμως ο δάσκαλος αυτός δεν έβρισκε λύση για το ένα μερικό πρόβλημα του σχολείου (τη μέθοδο); Σε τέτοια περίπτωση το αίτιο μιας άπροσδόκητης άποτυχίας του σχολείου δεν έπρεπε να ζητηθεί στο λόγο που κάνει άλλο το μερικό πρόβλημα;

Και συγκεκριμένα.

Άν ο δάσκαλος του δημοτικού σχολείου φτάσει και γίνει στη μόρφωση Μπουντώνας κι' όμως άδυνατεί να λύσει το ζήτημα της μεθόδου της γλωσσικής διδασκαλίας, δέ θα πεί πως ο σκοπός της γλωσσικής διδασκαλίας είναι το αίτιο που έμποδίζει να δοθεί λύση στο πρόβλημα το διδακτικό κ' έκειθε στο μορφωτικό;

Όταν έτσι εξετασθεί το ζήτημα της μορφώσεως του έθνους με τη στοιχειώδη εκπαίδευση, βεβαιονόμαστε πως αίτιο, που θα την έμποδίζει, είναι η έπιβολή της διδασκαλίας στο δημοτικό σχολείο του σημερινού τύπου του γραπτού λόγου.

Ο Όμιλος όμολόγησε, ότι για την κατάσταση του σχολείου φταίει η άμορφωσία του δασκάλου και φταίνε το άνάλογο με τη μόρφωση του δασκάλου πρόγραμμα, που εφαρμόζεται, και η άνάλογη με τη μόρφωσή του μέθοδος διδασκαλίας, που εφαρμόζεται. Άλλά άλλως τε είναι φανερά. Όπως είναι φανερό έπίσης, ότι μαζί με τη βελτίωση του δασκάλου σιγά και με τον καιρό θα βελτιώνονται και μέθοδοι και προγράμματα.

Μά ο Όμιλος λογαριάζει ότι, με το δάσκαλο αυτόν που έχουμε σήμερα, και με τον όλιγο καλύτερον που θα έχουμε για πολλά χρόνια, δέ θα κατορθόνουμε να έχουμε στοιχειώδη μόρφωση έδώ και πολλά χρόνια, μόνο και μόνο γιατί έννοούμε τη γλώσσα να μήν την υποτάξουμε στη διδακτική άνάγκη.

Έδου το «πως» ο Όμιλος βρίσκει ριζικό αίτιο της καταστάσεως του σχολείου τη γλώσσα, και το «γιατί» φρονεί ότι άμα αυτή έξορισθεί από το σχολείο, το σχολείο θα προκόψει, έν ψ έξέρει πως φταίει για την κατάσταση του σχολείου και η άμορφωσία η παιδαγωγική του δασκάλου και ό,τι άλλο.

Συντηρητικός ο Μ θέλησε όλα να τά διορθώσει με τον όρο να μη θίξει την καθαρεύουσα. Και όρθολογικός, ζήτησε τά αίτια της καχε-

ξίας του σχολείου σ' εκείνα που φαίνονται άμέσως (στη μέθοδο και το πρόγραμμα) και νόμισε ότι με τον καταρτισμό τους το λογικότερο θα υπερνικήσει το κάθε εμπόδιο. Έτσι κατάρτισε μέθοδο διδακτική που θα μείνει δυστυχώς άνώφελη θεωρία. Κ' έτσι, ζητώντας τη λύση του διδακτικού προβλήματος, προτίμησε κατά μία έννοια τελικά να μὴν ἀποκτήσουμε στοιχειώδη μόρφωση, όσο να μεταβληθούμε σε pays de cocagne, όπου θα ύπηρετούν στα τετρατάξια ή τα εξατάξια δημοτικά σχολεία δάσκαλοι άνώτεροι στη μόρφωση από τον ίδιο Μπουντώνα, που θα μιλούν την καθαρεύουσα σα μητρική γλώσσα και θα μπορούν να εφαρμόσουν μέθοδο διδασκαλίας της καθαρεύουσας άνωτερη από τη δική του την πολύπλοκη, μα την άδύναμη να λύσει το διδακτικό πρόβλημα.

Τὸν Όμιλο τὸν ἐμποδίζει ὁ πραγματισμὸς του νὰ τὰ βάλει μετὰ τὸ φυσικὸ ἔμπόδιο—διδασκαλίας μιᾶς γλώσσας στὸ δημοτικὸ σχολεῖο μὴ λαλουμένης—καὶ τὸν ἐμποδίζει ἀκόμα νὰ ἐλπίζει στὴν οὐτοπία τοῦ ἰδανικοῦ καταρτισμοῦ τοῦ δασκάλου. Γιὰ τοῦτο προτίμησε νὰ παλαίσει μετὰ τὰ ἔμπόδια ποὺ παρουσιάζει σφαλερὴ γνώμη ἀνθρώπινη, ἐλπίζοντας πὼς κι' αὐτὴ, σὰν κάθε ἀνθρώπινη πλάνη, μπορεῖ νὰ διαλυθεῖ, ὅταν ἡ ἐπιστὴμη δείξει στὸ φῶς τὴν ἀλήθεια, ποὺ ἀναπαύεται κρυμμένη μέσα στα γεγονότα καὶ στα πράγματα.

Τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ γεγονός αὐτὴ τὴ φορά εἶναι ὅτι ἔχομε ἔγκυ προφορικὸ λόγο. Ἡ ἐπιστὴμη καλεῖται νὰ δείξει πὼς αὐτὸς ὁ λόγος ἀποτελεῖ ὄργανο ἄρτιο, ἱκανὸ ν' ἀντικαταστήσει τὸ σημερινὸ γραπτὸ λόγο. Ἡ ἀλήθεια τότε θὰ βγεῖ ἀπὸ τὸν κρυψώνα της, γιατί θ' ἀποδειχθεῖ, πὼς ὅταν αὐτὴ ἡ γλώσσα διδαχθεῖ στὸ σχολεῖο θὰ ἔχομε στοιχειώδη μόρφωση καὶ μετὰ τὸ σημερινὸ δάσκαλο καὶ μετὰ τὸν αὐριανὸ κατὰ περισσότερο λόγο. Δουλειὰ τῆς Ἐπιστήμης εἶναι νὰ ζητᾷ τὴν ἀλήθεια γιὰ νὰ τὴν τραβήξει ὄξω ἀπὸ τὸν κρυψώνα της.

Τὸ Πρότυπο Σχολεῖο τοῦ Όμιλου φιλοδοξεῖ νὰ εἶναι φῶς στὸ χέρι τῆς Ἐπιστήμης γιὰ νὰ βρεθεῖ ἡ ἀλήθεια.

Ε.

* Ἄν ἀποδείχθηκε, πὼς ἡ ἀμορφωσία τοῦ ἀποφοίτου τοῦ δημοτικοῦ σχολεῖου ὀφείλεται καὶ θὰ ὀφείλεται στὸ βάθος ὅχι στὸ δάσκαλο, μήτε στὴ μέθοδο διδασκαλίας, ἀλλὰ στὸ ἀδύνατο νὰ μάθουν τὰ παιδιὰ τὸν τύπο τοῦ σημερινοῦ γραπτοῦ λόγου, ἐπειδὴ ἡ καθαρεύουσα γιὰ τὰ παιδιὰ εἶναι γλώσσα μισο-ξένη καὶ μισο-νεκρή, δικαιούμαστε νὰ συμ-

παράνομε πὼς ἀναγκαστικά, γιὰ νὰ ὑπάρξει δημοτικὴ παιδεία ποὺ νὰ μορφώνει ἄλους, πρέπει ν' ἀλλάξει ἡ διδασκόμενη γλώσσα.

Ἀπὸ τὴν ὑπέρτατη, λοιπὸν, ἀνάγκη νὰ μορφωθεῖ τὸ Ἔθνος, ἀνάγκη ποὺ πρέπει νὰ κανονίζει καὶ γλώσσα, καὶ διδακτικὴ, καὶ σχολεῖο, ὑποχρεώνεται ἡ γλώσσα νὰ ὑποταχθεῖ στὴ διδακτικὴ περίσταση δηλαδὴ, ποὺ ὁ κ. Σκιας τὴ θεωρεῖ ἔγκλημα καὶ ποὺ τρομάζει τὸν κ. Μπουντώνα.

Ὁ κ. Χατζηδάκις ἐν τούτοις εἶδαμε πὼς συμφωνεῖ, ἐκτὸς ἀν κατὰ τὸ συνήθειο του φροντίζει νὰ δώσει ἄλλη ἐρμηνεία στὴν περικοπὴ ποὺ ἀναφέραμε ἤδη (Σελ. 29 Ἀκαδ. Ἀναγν. 1910). «Περὶ τούτου» (γιὰ τὴ γλώσσα) θὰ διαλάβῃ καὶ ὁ Ἕλληνας διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς ὁ ὀρίζων τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ἔκτασιν ἐκάστου διδακτέου μαθήματος, ὁ λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὰς δυσκολίας ἢ εὐκολίας, τοὺς καρποὺς ἢ τοὺς κινδύνους τοιαύτης ἢ τοιαύτης γλώσσας ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα μαθήματα».

Πρέπει, λοιπὸν, ἡ διδασκόμενη γλώσσα ν' ἀλλάξει.

Ἡ ἐκλογή ὅμως γλώσσας, τὸ παρατήρησε ἤδη ὁ Μ (Σελ. 113), προϋποθέτει ὅτι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν τύπο τοῦ σημερινοῦ γραπτοῦ λόγου, ὑπάρχει καὶ ἄλλη γραπτὴ γλώσσα ἔτοιμη καὶ σὲ καινὴ χρῆση.

Ἄμα ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι γεγονός; Τὸ πρόβλημα λαβαίνει τότε μιὰ μορφή ποὺ «σέβας μ' ἔχει εἰσορῶντα».

Εἶναι βέβαιον ὅτι πολλοὶ καὶ καλοὶ — ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ὁ συνιδρυτὴς τοῦ Όμιλοῦ Ἰδίας—ἔχουν τὴ γνώμη «πὼς ὑπάρχει ὀλοκληρὴ φιλολογικὰ γραμμὴν σὲ γλώσσα δημοτικὴ ἀρκετὰ ὁμοίμορφη καὶ ἀποκρυσταλλωμένη γιὰ νὰ διδαχθεῖ στὸ δημοτικὸ σχολεῖο».

Εὐτυχισμένοι ὅσοι ἔχουν τὴν πεποίθησιν αὐτὴ. Τὸ γλωσσικὸ κ' ἐκπαιδευτικὸ πρόβλημα γι' αὐτοὺς ἔχει βρεῖ τὴ λύση του, κι' ἀσφαλίσμένη εἶναι ἐκ τῶν προτέρων ἡ ἐπιτυχία τοῦ προτύπου πειραματικοῦ σχολεῖου.

Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ νομίζει, ὅπως ἐγώ, πὼς ὑπάρχουν ἔργα φιλολογικὰ (ποιήματα, διηγήματα, θεατρικὰ ἔργα) γραμμένα σὲ γλώσσα δημοτικὴ ἀρκετὰ ὁμοίμορφη καὶ ἀποκρυσταλλωμένη, μα ὅτι ἡ γλώσσα αὐτὴ δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἡ γλώσσα τοῦ σχολεῖου, γιατί δὲν ἐχρησίμευσε ἀκόμα γιὰ ὄλες τὶς πνευματικὰς ἀνάγκας, αὐτὸς ἀναγκαστικά θὰ φιλοξετετάσει καὶ θὰ πολυθασανίσει τὸ δίλημμα τῆς ἐκλογῆς.

Διότι, ἀφ' ἑνὸς θὰ ἐξακολουθήσει ἀναγνωρίζοντας, ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ γλώσσα κατάλληλη γιὰ τὸ σχολεῖο σήμερον γλώσσα ποὺ

μπορεί *καλλιεργούμενη και μορφούμενη* να επαρκέσει *στο μέλλον* για όλες τις πνευματικές ανάγκες, έφ' όσον δεν είναι από σήμερα όργανο έτοιμο, τελειοποιημένο σε βαθμό ανάλογο με την πνευματική ανάπτυξη του Έθνους.

Κ' έξ άλλου δεν μπορεί να ξανασφαλίσει τα μάτια του στο φώς για να παραδεχθεί, ότι θα κατορθωθεί με διδακτική μέθοδο να υπερνικηθούν οι ανυπέρθλητες δυσκολίες, που παρουσιάζει ή διδασκαλία της καθαρεύουσας.

Η τελευταία αυτή διέξοδος που ισοδυναμεί, τό ξέρομε, με ματαιοπονία ή με αναπόδισμα, ήτοι με συνειδητή άρνηση του λόγου της ύπάρξεως δημοτικής παιδείας, μολονότι έγινε δεκτή από την πολιτεία και τον Μ, έν τούτοις νομίζω πως δεν μπορεί ν' άπασχολήσει τον άσχολούμενο με τό Νεοελληνικό Παιδαγωγικό πρόβλημα της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας.

Άλλά και ή εισαγωγή στη διδασκαλία μιας γλώσσας, που δεν επαρκεί σήμερα στις πνευματικές ανάγκες, θα ισοδυναμούσε με σταμάτισμα της πνευματικής ζωής του Έθνους ως την εποχή που θα τελειοποιηθεί τό νέον όργανο (ή γραπτή γλώσσα των όρισμένων λογοτεχνικών έργων) και θα γίνει άξιο να χρησιμεύσει για την άνώτερη πνευματική ζωή.

Γιά τόυτο και ή λύση αυτή δεν μπορεί να γίνει παραδεκτή, μολονότι αυτοί που την παραδέχονται κρατούν τό μάτια καρφωμένα έμπρός και στην πρότασή τους ύπάρχει ή άρχή, που δεν μπορεί ν' άμφισβητηθεί — ότι, για να μπορέσει να μορφώνεται σήμερα τό σύνολο του Έθνους, πρέπει ν' αλλάξει ή γλώσσα του σχολείου —.

Ποιά πρέπει να είναι και ποιά μπορεί να είναι ή γλώσσα του σχολείου; — Να τί πρέπει να συζητηθεί και τί θ' άποδειχθεί πειραματικά. Δηλαδή, άφού λειτουργήσει τό πειραματικό σχολείο, του όποίου οι άπόφοιτοι θα μεταχειρίζονται τό νέο γραπτό λόγο, τον ίκανό για τις πνευματικές ανάγκες.

Έν τούτοις για τό «ποιά μπορεί να είναι αυτή ή γλώσσα» και ή συζήτηση εκ των προτέρων μπορεί να χρησιμεύσει.

Θά εκθέσω λοιπόν τή γνώμη μου την άτομική, γνωρίζοντας πως ό Όμιλος δεν έχει σχηματίσει γνώμη όρισμένη.

Θά εκθέσω την άτομική μου γνώμη, γνωρίζοντας ακόμα πως άμα αποκλεισθεί από τό σχολείο ή καθαρεύουσα (ό σημερινός γραπτός λόγος), έπειδή δεν μπορεί να διδαχθεί, και άμα ή δημοτική (τό λεκτικό και

τυπικό του κοινού προφορικού λόγου των άμόρφωτων και του πυρήνα του προφορικού λόγου των μορφωμένων τάξεων) άναγνωρισθεί πως δεν επαρκεί για τις πνευματικές ανάγκες, τό έρώτημα «ποιά θα είναι ή » γλώσσα του σχολείου; » θ' άποδοκιμασθεί με την ίδια δύναμη από τό δυό γλωσσικά στρατόπεδα των δημοτικιστών και των καθαριστών.

Έπειδή τή γλώσσα δε δικαιούται κανένας να την έφεύρει, τό έρώτημα «ποιά θα είναι ή γλώσσα;» ύποχρεωτικά πρέπει να λάβει τή μορφή «ποιά είναι ή Νεοελληνική γλώσσα, για να διδαχθεί στο » σχολείο αυτή;».

Δηλαδή, λέμε, πως ή γλώσσα του σχολείου πρέπει να είναι ή γλώσσα ή Νεοελληνική, ή σύγχρονη.

Και γλώσσα Νεοελληνική ύπάρχει. Είναι ό προφορικός λόγος που χρησιμεύει να συνεννοούνται μεταξύ τους οι Έλληνες. Οι μορφωμένες μάλιστα τάξεις των μεγάλων κέντρων έμόρφωσαν προφορικό λόγο, που επαρκεί για όλες τις πνευματικές ανάγκες. Ό προφορικός αυτός λόγος (λαλούμενη γλώσσα μητρική των τάξεων αυτών) κατανοείται άμέσως και μαθαίνεται από τον κάθε Έλληνα όπου γής, γιατί έχει βάση τό λεκτικό και τυπικό του κοινού προφορικού πανελληνίου λόγου, του άπαλλαγμένου από διαλεκτικές ή ιδιωματικές διαφορές.

Ό λόγος αυτός φαίνεται σήμερα άναρχικός. Όταν όμως μελετηθούν οι κανόνες του, που θα ύπάρχουν μέσα του — άφού μιλιέται — θα μπορέσει ν' άναδειχθεί σε σύγχρονο γραπτό λόγο ανάλογο με τή μόρφωση του Έθνους.

Ό γραπτός αυτός λόγος θα διαφέρει από τον προφορικό των μορφωμένων τάξεων μόνο και μόνο γιατί θα είναι συνειδητά κανονισμένος άπάνω στους άσυνειδήτους κανόνες του προφορικού, κανόνες που ό τελευταίος δεν τους άκολουθεί πάντοτε με προσοχή και γι' αυτό φαίνεται άναρχικός.

Άς εξετάσουμε τώρα κατά πόσο μπορούμε θεωρητικά να δικαιολογήσουμε την πρότασή μας αυτή.

Η δημιουργία γλώσσας, ή σύνθεσή της άτομο πρós άτομο, στοιχείο πρós στοιχείο, είναι έργο του άσυνειδήτου των λαών. Τό ν' άναγνωρίσουμε τους κανόνες της άποδειχθεί άργότερα τό πέραςμα από τό άσυνείδητο στο φώς της συνειδήσεως και της θελήσεως.

Η αυτόματη δημιουργία της γλώσσας ανήκει στο δημιουργό της τό λαό. Η πραγματική εξέλιξη της και ανάπτυξή της γίνεται κατό-

πιν, μετά τὸν κανονισμό τὸ συνειδητό, ἀπὸ μέρος τῶν λόγιων καὶ τὴν ἐπίδραση τῶν ἔργων τους.

Ἡ γλώσσα ἀκολουθεῖ καὶ αὐτὴ τὸν παγκόσμιον βιολογικὸν νόμον, ἔχει δηλαδὴ στὴν ἀρχὴν μιὰ πορεία ἀσυνειδήτη καὶ ἀθέλητη καὶ περᾶν μὲ τὴν ἐξέλιξη ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ ἀσυνειδήτου στὴν κατάστασιν τοῦ συνειδητοῦ. Ἡ κατοπινὴ ὁμῶς ἀνάπτυξίς της ἀκολουθεῖ ἀντίθετη πορεία. Ὁ κανόνας στὴν ἀρχὴν συνειδητὸς καὶ θεληματικὸς τείνει νὰ περάσει ἀπ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν στὴν κατάστασιν τοῦ ἀσυνειδήτου.

Τούτῃ ἢ δευτέρῃ πορείᾳ ἀποτελεῖ ἐκπαιδευτικὸν processus, διότι ὅπως εἶναι γνωστὸν ἢ ἀνθρώπινη ἐκπαίδευση κατορθώνει ν' ἀναπτύσσει πρῶτα τὴ συνείδηση καὶ νὰ μεταμορφῶναι μετὰ ταῦτα τὸ συνειδητὸ σὲ ἀσυνειδήτο.

Ἄν ὁ γενικὸς αὐτὸς βιολογικὸς νόμος ἔχει δύναμιν καὶ γιὰ τὴν μὲν ἄλλωθεν τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσας, ὀφείλομε, ἀφοῦ ὁ λαὸς μὲ τὴν ἀσυνειδήτη αὐτόματη δημιουργία καὶ οἱ διάφοροι συντελεσταὶ (ἱστορικὴ λογία παράδοσις, σχολεῖο, ἐπιβολὴ ἀπὸ μέρος τῆς πολιτείας ἢ ἐκκλησίας) ἔτοιμασαν ἕναν προφορικὸν λόγον, ἀκολουθώντας τὴν ἐξέλιξιν τῆ φυσικῆς, ν' ἀνυψώσωμε τὸ ἀσυνειδήτο αὐτὸ δημιούργημα σὲ συνειδητό. Δηλαδὴ πρέπει νὰ γνωρίσωμε τοὺς κανόνες τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ ἀπάνω σ' αὐτοὺς νὰ ὑψώσωμε τὴ γραπτὴν γλῶσσαν.

Ἔτσι θὰ κανονίσωμε αὐτὸ ποῦ ἔχομε ἢ κατοπινὴν ἀνάπτυξιν τῆς γλώσσας θὰ γίνῃ μὲ τὴν ἐργασία τῶν συγγραφέων καὶ τοῦ σχολείου: Ἦτοι τὸ λεκτικὸν κ' ἀκόμα τὸ τυπικόν, ποῦ θὰ φαίνεται ἀναγκαῖον συνειδητά, θὰ περάσει μὲ τὴν μὲν ἄλλωθεν τοῦ λαοῦ στὸ ἀσυνειδητό του, στὴν προφορικὴν χρῆσιν.

Ἔννοεῖται ὅτι στὸ μέλλον ἢ δύναμιν τοῦ ἀσυνειδήτου (προφορικὸς λόγος) θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ μεταμορφῶναι τὸν γραπτὸν λόγον (τὸ συνειδητό) μὰ καὶ ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀντίθετα θὰ κανονίζει τὸν προφορικόν.

Μέσα σὲ ποιά ὄρια θὰ γίνονται οἱ μεταβολὲς καὶ οἱ κανονισμοὶ αὐτοὶ στὴ γλῶσσαν μας; Νὰ ὁ σταθμὸς, ὅπου χρειάζεται προσοχὴ καὶ ὅπου γιὰ νὰ τὸν καταλάβωμε πρέπει νὰ καλέσωμε σὲ βοήθειαν παραδείγματα ἀπὸ τίς ἄλλες γλώσσας.

Ἄν πάρωμε μιὰ ἀπ' ἑξῆς, Ἰταλική, Γαλλικὴ, Ἀγγλικὴ κ.λ.π. παρατηροῦμε ὅτι μιὰ ἐπαρχία, ἕνα διαμέρισμα, ἢ καὶ μιὰ τάξις, δημιούργησαν ἀσυνειδήτα τὸν προφορικὸν λόγον. Αὐτὸς ὁ λόγος ὑψώθηκε σὲ γραπτὸν (κανονίσθηκε, δηλαδὴ, συνειδητὰ μὲ τὴν γνώσιν τῶν κανόνων ποῦ περιέχονται στὴν ἐργασία τοῦ ἀσυνειδήτου). Κατόπιν ὁ γραπτὸς αὐτὸς λόγος, μορφωμένος ἀπάνω στοὺς δομένους κανόνες, ἐμόρφωσε

συνειδητὰ (οἱ συγγραφεῖς) νέο λεκτικὸν κ' ἐν μέρει τυπικόν ποῦ τὰ πέρασε μὲ τὴν μὲν ἄλλωθεν (σχολεῖο καὶ βιβλίον) στὸν ἀσυνειδήτο προφορικὸν λόγον τῶν μορφωμένων τάξεων. Κ' ἐκείθε στὸ μορφούμενον λαόν.

Μ' ὅλα ταῦτα τὸ ἀσυνειδήτο ἐξακολουθεῖ νὰ δουλεύει καὶ νὰ μεταμορφῶναι τὸν προφορικὸν λόγον. Τὸν ἔτσι μεταμορφωμένον προφορικὸν λόγον ἀκολουθεῖ ὁ γραπτὸς, χωρὶς νὰ παύει στὸ μεταξὺ νὰ συγκρατεῖ τὸν ἀσυνειδήτο κανονίζοντάς τον μὲ τοὺς κανόνες του.

Μ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργήθηκε στοὺς λαοὺς αὐτοὺς καὶ ὑπαρχει γραπτὴ γλῶσσα, ποῦ ἐλαχιστότατα διαφέρει, στὸ λεκτικὸν μόνον, ἀπὸ τὸν προφορικὸν λόγον τῶν μορφωμένων τάξεων (ὁ προφορικὸς αὐτὸς λόγος καμιά φορὰ δὲν χρησιμοποιεῖ ὅλο τὸ τυπικόν τοῦ γραπτοῦ) καὶ διαφέρει περισσότερο ἢ λιγότερον στὸ λεκτικὸν ἢ καὶ στὸ τυπικόν (γιὰ διαλεκτικούς ἢ ἰδιωματικούς λόγους) ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀμόρφωτων.

Ἔτσι ἡ ἔθνικὴ γλῶσσα (ἢ γραπτὴ γλῶσσα καὶ σύγχρονον προφορικὸς λόγος τῶν μορφωμένων) εἶναι γλῶσσα λαλουμένη μ' ἐντελῶς ὀρισμένον τυπικόν, ποῦ μεταβάλλεται βραδύτατα ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀσυνειδήτου, γιὰ τοῦτο συγκρατεῖται ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ συνειδητοῦ.

Ἄν ἐξετάσωμε σύμφωνα μὲ τὰ παραπάνω καὶ κατ' ἀναλογίαν τὰ δικὰ μας, βλέπομε πὺς ὑπάρχει ἕνας προφορικὸς λόγος τῶν μορφωμένων τάξεων, ποῦ δὲν ἔγινε μὲ τὸ ἀνέβασμα τοῦ ἀσυνειδήτου δημιουργημένου λόγου ἐπαρχίας ἢ τάξεως σὲ συνειδητό, μὰ ποῦ παραμένει ἀσυνειδήτο δημιούργημα μιᾶς τάξεως καὶ μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς βουλῆσεως τῆς πολιτείας κ' ἀπὸ ἱστορικούς λόγους. Ὁ προφορικὸς αὐτὸς λόγος ὅπωςδήποτε ὑπάρχει κ' ἐπαρκεῖ σήμερον στὶς ἀνώτερες πνευματικὰς ἀνάγκας τῶν μορφωμένων. Εἶναι λοιπὸν γλῶσσα λαλουμένη, ποῦ ἔχει μέσα της ὅλο τὸ τυπικόν καὶ ἀκόμα ὅλο τὸ λεκτικόν τοῦ κοινοῦ προφορικοῦ λόγου τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῶν κατοίκων τῶν Ἑλληνικῶν Χωρῶν.

Ἄν αὐτὸς ὁ λόγος ὑψῶθῃ σὲ γραπτὸν (κανονισθῇ δηλαδὴ συνειδητὰ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες ποῦ θὰ ἔχει μέσα του, σὰ γλῶσσα λαλουμένη) ἢ γραπτὴ αὐτὴ γλῶσσα θὰ διαφέρει ἐλάχιστα ἀπὸ τὸν προφορικὸν λόγον τῶν μορφωμένων τάξεων. Ἐπιτρέπεται μάλιστα νὰ ἐλπίζωμε ὅτι, ἐπειδὴ θὰ εἶναι γλῶσσα λαλουμένη ἀπὸ τοὺς μορφωμένους, μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν θὰ περάσει στὸ ἀσυνειδήτο (στὸν προφορικὸν λόγον τοῦ λαοῦ) ἢ κάθε διαφορὰ του κατὰ τὸ λεκτικόν καὶ ἀκόμα κατὰ τὸ τυπικόν. Ἔτσι ὁ λαὸς μορφούμενος θὰ γνωρίσει καὶ θὰ μεταχειρίζεται τὴν ἔθνικὴν του γλῶσσαν.

Ἄς καταπιασθούμε με τις λεπτομέρειες.

Εἶναι ἀναμφισβήτητο πὼς ὁ προφορικός λόγος τῶν μορφωμένων τάξεων ἀποτελεῖται :

α') Ἀπὸ τὸ λεκτικὸ, τὸ τυπικὸ καὶ τὸ συντακτικὸ τοῦ πυρῆνα τῆς γλώσσας (τυπικὸ καὶ λεκτικὸ τῆς πανελληνίας κοινῆς γλώσσας, τῆς δημοτικῆς).

β') Ἀπὸ λεκτικὸ φερμένο ἀπὸ τῆ λογία παραδόση, ποὺ ἔχει τυπικὸ κοινὸ με τὸν πυρῆνα.

γ') Ἀπὸ λεκτικὸ τῆς λογίας παραδόσεως, ποὺ ἔλαβε ἢ σχεδὸν ἔλαβε τυπικὸ ὅμοιο με τὸ τυπικὸ τοῦ πυρῆνα τῆς γλώσσας.

καὶ δ') Ἀπὸ λεκτικὸ τῆς λογίας παραδόσεως, ποὺ διατηρεῖ τὸ τυπικὸ τοῦ Ἀττικοῦ λόγου¹.

Τὸ πρῶτο μέρος ἀναγνωρίζεται σὰν ἔργο τοῦ ἀσυνειδήτου ποὺ πρέπει νὰ ὑψωθεῖ στὸ φῶς τῆς συνειδήσεως. Ἡ καλύτερα σὰν ἔργο τοῦ ἀσυνειδήτου, ποὺ πέρασε στὸ συνειδητὸ καὶ ἀποτέλεσε τὴ γραπτὴ γλώσσα τῆς φιλολογίας, γιὰ τὴν ὁποία μιλεῖ ὁ Ἰδασ.

Τὸ δεῦτερο φαίνεται ἀμέσως ἔργο τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θελήσεως, ποὺ πέρασε στὸ ἀσυνειδητὸ μιᾶς τάξεως, καὶ κανένα κώλυμα δὲν παρουσιάζεται γιὰ νὰ περάσει με τὴ μόρφωση στὸ ἀσυνειδητὸ τοῦ Ἔθνους, γιὰτὶ δὲν ὑπάρχει λεκτικὸ ἄλλο ν' ἀντιδράσει.

Τὸ τρίτο διακρίνεται σὰν ἔργο τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς θελήσεως ποὺ πέρασε στὸ ἀσυνειδητὸ, ποὺ με τὴ δυναμὴ του ἀφομοίωσε τὸ νέο τυπικὸ με τὸ τυπικὸ ποὺ εἶχε δημιουργημένο. Κ' ἐδῶ κανένα ἐμπόδιο δὲ θὰ ἐμποδίσαι με τὴ μόρφωση νὰ περάσει τὸ συνειδητὸ στὸ ἀσυνειδητὸ τοῦ Ἔθνους.

Ἀπομέναι τὸ τέταρτο μέρος, ἐπου ἡ συνειδητὴ ἐργασία καὶ θέληση κατόρθωσε νὰ μεταδώσει στὸ ἀσυνειδητὸ τὸ νέο λεκτικὸ, με τὸ τυπικὸ του τὸ ἀρχικὸ, καὶ τὸ ἀσυνειδητὸ δὲν ἐνέργησε, διότι δὲν εἶχε τὴ δύναμη ἢ τὸν καιρὸ, ν' ἀφομοιώσει τὸ τυπικὸ με τὸ δημιουργημένο ἤδη. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ λεκτικὸ, τὸ δέχθηκε μὴ αἰσθανόμενο ἀνάγκη ν' ἀντιδράσει, γιὰτὶ φέρνει νέες ἐννοιες ποὺ δὲν τις ἔχει.

Σὲ τοῦτο τὸ μέρος ἔχομε νὰ παρατηρήσομε—1^{ον}) ὅτι, ὅσο πέρασε

¹ Ἡ ἀνάλυση αὐτῆ τοῦ προφορικοῦ λόγου τῶν μορφωμένων, ἄς ἐπίσσομε πὼς θὰ φωτίσαι τὸν κ. Σκιαῖ, ὥστε νὰ νιώσει γιὰτὶ γράφονται τὰ Δελτία σὲ μιὰ γλώσσα ποὺ τοῦ φαντάζει σὰν παρωδία τῆς καθαρεύουσας καὶ σὰν ψευδοδημοτικῆ.

Οἱ δυσκολίες νὰ γραφεῖ μιὰ γλώσσα ἀναρχικῆ, ἀφοῦ δὲν κανονίσθηκε ἀκόμα, συγχωροῦν παρεκτροπὲς φυσικῆς. Δὲ συγχωροῦν ὅμως ἕναν καθηγητὴ νὰ παραξενεῖται, γιὰτὶ ὁ προφορικός λόγος ἔχει καὶ λόγους λέξεις με τυπικὸ δημοτικὸ.

στὴν ἀσυνειδητὴ χρῆση τῆς μορφωμένης τάξεως τὸ τυπικὸ τοῦ νέου λεκτικοῦ καὶ δὲν ὑπάρχουν σημάδια πάλης ἀνάμεσα συνειδητοῦ καὶ ἀσυνειδήτου, κανένας λόγος δὲ δικαιολογεῖ τὴν ἀμφιβολία πὼς με τὴ μόρφωση τὸ νέο αὐτὸ λεκτικὸ με τὸ τυπικὸ του δὲ θὰ περάσει ἀδιάστα στὸ ἀσυνειδητὸ (στὸν προφορικὸν λόγον) τοῦ μορφωμένου Ἔθνους. Καὶ 2^{ον}) Ὅτι μποροῦν οἱ συγγραφεῖς συνειδητὰ νὰ διακρίνουν τὴν τάση τοῦ ἀσυνειδήτου, ἐφόσον φανερόνεται, καὶ σύμφωνα τῆς νὰ κανονίζουσι με τὸν καιρὸ τὸ τυπικὸ τοῦ μέρους αὐτοῦ τοῦ λεκτικοῦ τῆς γλώσσας.

Μιὰ τέτοια βραδύτατη μεταβολὴ τοῦ τυπικοῦ τῆς γραπτῆς γλώσσας ἀπὸ τὴν ἐνέργεια τῆ μεταμορφωτικῆ τοῦ ἀσυνειδήτου γίνεται σὲ ὅλες τις γραπτὲς γλώσσες τοῦ κόσμου.

Ἄς δοῦμε τώρα τί θὰ γίναι στὸ Πρότυπο Σχολεῖο.

Ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσας αὐτῆς (λαλουμένης ἀπὸ τὸ δάσκαλο καὶ συνάμα γραπτῆς) δὲ θὰ παρουσιάσει τις δυσκολίες τῆς μεταδόσεως. Γιὰτὶ καὶ τὸ νέο λεκτικὸ δὲ θὰ ἔρχεται ν' ἀντικαταστήσει τὸ γνωστὸ στὸ παιδί, μὰ νὰ προστεθεῖ μαζί με τις νέες γνώσεις. Καὶ τὸ νέο τυπικὸ ἀκόμα (τὸ λιγοστὸ) θὰ παρατίθεται στὸ γνωστὸ τυπικὸ τοῦ παιδιοῦ, διότι δὲν πρόκειται ν' ἀναμιχθεῖ.

Ἐπειδὴ ἡ γλώσσα αὐτὴ δὲ γράφηκε ἀκόμα, φυσικὰ ὁ δάσκαλος τοῦ προτύπου σχολεῖου θὰ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τὴ διδάξει ἐν ᾧ θὰ τὴν κανονίξει. Γιὰ τοῦτο θὰ ὑψώνει σὲ συνειδητὸ τὸν προφορικὸν του λόγον (γλώσσα τῶν μορφωμένων τάξεων) καὶ θὰ προσέχει στὸν λόγον τοῦ παιδιοῦ (γραμματικὴ τοῦ πυρῆνα τῆς γλώσσας) γιὰ νὰ ἐξακριβῶναι τὸ πὼς ἡ ἀσυνειδητὴ γλωσσοπλαστικὴ δύναμη τοῦ παιδιοῦ δέχεται τὸ νέο τυπικὸ, τὸ παραθέτει δηλαδὴ ὁμαλά, ἢ τρεῖνει νὰ τὸ μεταβάλαι ἀμέσως.

Ἐννοεῖται πὼς αὐτὴ ἡ δουλειὰ δὲν μπορεῖ νὰ γίναι ἀπὸ τὸν κάθε δάσκαλο τοῦ κάθε σχολεῖου. Θὰ γίναι ἀπὸ παιδαγωγὸν — γλωσσολόγον, ποὺ με τὸ πειραματικὸν του σχολεῖου πρόκειται νὰ δώσει τὴν νέα γραπτὴ γλώσσα σὲ ἀναγνωστικὰ καὶ ν' ἀποδείξει, ὅτι θὰ μποροῦν τὴ ζωντανὴ αὐτὴ γραπτὴ γλώσσα νὰ τὴ μεταχειρίζονται οἱ ἀπόφοιτοι δημοτικοῦ σχολεῖου, ποὺ μορφώθηκαν χωρὶς τις δυσκολίες καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ παρουσιάζει ἡ διδασκαλία (ἢ ἀκατόρθωτη) τοῦ σημερινοῦ γραπτοῦ λόγου.

Τὸ Ἐπαναστατικὸ Πρότυπο Σχολεῖο, λοιπόν, ποὺ δὲ θὰ σεβασθεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς, θ' ἀντικαταστήσει τὸ σκοπὸ τῆς

γλωσσικής διδασκαλίας και πρέπει να διδάξει τον προφορικό λόγο των άβιαστο των μορφωμένων τάξεων.

Και θα προβεί στο πείραμα 1) Χωρίς να λησμονήσει πώς η αφομοίωση του σημερινού γραπτού λόγου με τον προφορικό δεν είναι γεγονός. 2) Δεχόμενον, ότι η γλώσσα που θα διδαχθεί οφείλει να είναι όργανο ανάλογο με την πνευματική ανάπτυξη της σύγχρονης μορφωμένης τάξεως.

Μά θα προβεί στο πείραμα το δύσκολο αναγνωρίζοντας την αλήθεια, ότι σήμερα η διδασκόμενη γλώσσα είναι η αιτία της έλλειψης καταστάσεως του δημοτικού σχολείου και θα είναι η αιτία ν' απομείνουν άμόρφωτοι τα 80 % των κατοίκων.

Μετά το πείραμα θα είναι σε θέση — το έλπίζω — να προτείνει τη λύση του εκπαιδευτικού προβλήματος, αποδειχοντας πώς η γλώσσα της μορφωμένης τάξεως, που σχηματίσθηκε με την άσυνείδητη εργασία του λαού και την επίδραση άλλων παραγόντων γνωστών, μπορεί ν' αναδειχθεί από άβριο γραπτή σύγχρονη γλώσσα του Έθνους.

Αυτά είχα να πω σαν απάντηση στη φωτεινή μελέτη του φίλου μου κ. Μπουντώνα, θέτοντας το παιδαγωγικό η διδακτικό πρόβλημα έντελώς ένωμένο με το γλωσσικό.

Αθήνα, Ιούλιος 1911.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΑΜΑΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

[Σαν πρόλογο και σαν επίλογο της εργασίας, που έγινε στο Ανώτερο Δημοτικό Παρθενοναγώγειο του Βόλου, δίνω το σημερινό ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΣ ΜΑΘΗΤΡΙΕΣ ΜΟΥ. Ο άναγνώστης δεν πρέπει να ξεχάσει πώς μιλά σε παιδιά. Τη γλωσσική μορφή, που έχει το γράμμα μου, την έπιβάλλανε ιδιαίτερες συνθήκες, που θα εξηγηθούν άργότερα με τόσα άλλα σχετικά ζητήματα. Για τώρα φράνουν αυτά τα λίγα.]

Παιδί μου!

Από καιρό έπρεπε να είχατε γράμμα μου, δυστυχώς όμως μόλις τώρα πήρα όριστική απάντηση για την τύχη του σχολείου μας. Τα λόγια μου θέλω να τ' ακούσουν όλες οι μαθήτρίες μου κάλεσέ τις μια μέρα στις Me^{lle} Seurin¹ — δεν πιστεύω πια τώρα να φοβάται ο κόσμος αυτό το πέρα τίποτε από μένα — και πές τους:

Έκανα ότι έπρεπε, για να κινηθώ ο κ. ύπουργός και κάνη το καθήκον του. Όφειλε να στείλη εξεταστική έπιτροπή, όπως το ζήτησαν οι γονείς Σας με αναφορά τους και όπως το υποσχέθηκε και ο ίδιος. Ο άνθρωπος όμως, που διευθύνει σήμερα το ύπουργείο της παιδείας, αν και τόσες φορές μίλησε με μεγάλο ένθουσιασμό για την εργασία, που έγινε στο Βόλο, δεν είχε το θάρρος της γνώμης του, ούτε τόλμησε να υποστηρίξη το δίκαιο, ούτε τολμῆ, ούτε θα τολμήσῃ ίσως γιατί αγαπᾷ τη θέση του περισσότερο από την αλήθεια και φοβάται την όργη και τις προλήψεις του λαού. Έτσι το **σχολείο μας δε θα ξαναοίξη πια**. Αυτό θα Σας λυπήσει πολύ.

Είναι αλήθεια ότι το κλείσιμο του σχολείου μας συνδέεται με το άτομικό Σας συμφέρον, επειδή ζμεινε στη μέση η μόρφωση των περισσότερων από Σας. Προσθέσετε στο συμφέρον αυτό και τον πόνο, που αισθάνεται κανείς, όταν βλέπη κάτι τι, που αγάπησε, να πέφτη κάτω από το βάρος της συκοφαντίας, όταν βλέπη το μίσος, την άνειλικρίνεια και το φέμα να νικούν την αγάπη, την ειλικρίνεια και την αλήθεια, και θα εξηγήσετε τη λύπη, που θα γεννήσει στην ψυχή

¹ Υποδιευθύντρια του Α. Δ. Π., που κἀθεται ακόμη μέσα στο κλεισμένο σχολείο.

Σας ή είδησις πώς τὸ σχολεῖο μας δὲν θ' ἀνοίξη πιά. Ὅταν ὅμως κατορθώσετε νὰ ὑψωθῆτε πέρα ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ Σας συμφέρον καὶ συλλογισθῆτε ὅτι ἡ ἰδέα, ποῦ ἀντιπροσώπευε τὸ σχολεῖο μας, ὁ νέος δρόμος, ποῦ θέλησε νὰ χαράξῃ, ἐνδιαφέρει ὅλο τὸν Ἑλληνισμό· ὅτι ἡ ἰδέα αὐτὴ μὲ τὸ διωγμὸ, ποῦ τῆς ἔγινε ἀπὸ παντοῦ, ἔδειξε τόσο χεροπιαστὰ τῇ δύνامي καὶ τὴν ἐπιβολὴ τῆς, ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνωνται καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀκόμη· ὅτι ἐπομένως τὸ σχολεῖο μας, καὶ ἂν ἐκλείσει δὲν ἔπαισε, μὰ σηκώθηκε πιδὸ ψηλά, καὶ σ' αὐτὸ συντελέσατε καὶ Σεις· ὅτι ἡ ἀνύψωσις του θὰ συντελέσῃ κάπως καὶ αὐτὴ στὴν πρόοδο τῆς φυλῆς μας, τότε θὰ ἰδῆτε ὅτι ἡ συκοφαντία καὶ ὁ Φαρισαϊσμός ἐνίκησαν μόνο φαινομενικὴ νίκη, καὶ ὁ πόνος Σας θὰ γίνῃ ὑπερῆφανη χαρὰ.

Εἶπα ὅτι ἡ ἰδέα, ποῦ ἀντιπροσώπευε τὸ σχολεῖο μας, ἐνδιαφέρει ὅλο τὸν Ἑλληνισμό. Δὲ χρειάζεται μεγάλη σκέψις, γιὰ νὰ καταλάβετε ὅτι ἀπὸ τὰ σχολεῖα ἐξαρτᾶται πολὺ τὸ μέλλον ἑνὸς ἔθνους. Ἄν οἱ ἄνθρωποι, ποῦ ἀποτελοῦν ἓνα ἔθνος, εἶναι καλοὶ, τότε καὶ τὸ ἔθνος προοδεύει· ἂν ὅμως οἱ ἄνθρωποι εἶναι κακοὶ, τότε καὶ τὸ ἔθνος μένει στάσιμον γιὰ λίγον ἢ πολὺν καιρὸν, σιγὰ σιγὰ πέφτει καὶ τέλος καταστρέφεται. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως μορφώνονται κυρίως στὰ σχολεῖα· τὰ καλὰ σχολεῖα θὰ δώσουν στὴν κοινωνία καλοὺς πολῖτες καὶ καλὰ μητέρες, θὰ συντελέσουν δηλαδὴ στὴν πρόοδόν τῆς· τὰ κακὰ σχολεῖα προετοιμάζουν κακοὺς πολῖτες καὶ κακὰ μητέρες, προετοιμάζουν δηλαδὴ τὴν στασιμότητα καὶ τέλος τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν καταστροφὴν ἑνὸς ἔθνους.

*

Γυρίσατε τώρα στὰ περασμένα καὶ θυμηθῆτε τὰ σχολεῖα, ὅπου πηγαίνατε ὡς τὴν ἐποχὴ, ποῦ ἤρθατε στὸ δικὸ μας· ἔτσι εἶναι σχεδὸν ὅλα τὰ σχολεῖα μας. Πηγαίνομε ἐκεῖ μὲ γερὸ σῶμα, μὲ καλὸ μυαλό, μὲ ἀγνὴ ψυχὴ, μὲ πόθον νὰ μορφωθοῦμε, καὶ φεύγομε ἀπ' αὐτὰ οἱ περισσότεροί — γιὰ νὰ μὴν εἰπῶ ὅλοι — καχεκτικοί, μὲ γνώσεις χωρὶς ἀξία καὶ γνώση λίγη, χωρὶς νὰ ξέρωμε οὔτε τὸν τόπον μας, οὔτε τὴν ἱστορίαν του, οὔτε τὸν ἑαυτὸν μας, οὔτε τὴ φύσιν, χωρὶς νὰ εἶμασθε κἀν σὲ θέσιν νὰ γράψωμε δυὸ λόγια σωστά, φυσικὰ καὶ ἀβίαστα· φεύγομε καχεκτικοὶ καὶ ἀνορθόγραφοι παπαγάλοι καὶ κλείνομε τὰ βιβλία, γιὰ

νὰ μὴν τ' ἀνοίξωμε πιά· ἢ ἐνασχόλησις μας μὲ τὰ γράμματα δηλαδὴ ἢ μόρφωσις μας, παύει μὲ τὸ ἀπολυτήριο, ποῦ μᾶς δίνουν εἴτε τὰ δημοτικὰ εἴτε τὰ νώτερα σχολεῖα. Τέτοια ἀποτελέσματα εἶναι, καθὼς εἶπα, ὀλέθρια γιὰ ἓνα ἔθνος.

Αὐτὰ εἶδαν πολλοὶ, τὰ μελέτησαν καὶ προσεπάθησαν νὰ βροῦν τὴν αἰτία, ποῦ τὰ σχολεῖα μας δίνουν τόσο κακὰ ἀποτελέσματα. Καὶ βρῆκαν πῶς φταῖνε οἱ δάσκαλοι ἢ σωστότερα τὸ Κράτος, ποῦ δὲν τοὺς μορφώνει, ὅπως πρέπει, καὶ πρότειναν νὰ γίνουν τὰ διδασκαλεῖα, ποῦ βγάζουν τοὺς δασκάλους καλύτερα καὶ πρακτικώτερα. Βρῆκαν τὸ λάθος στὰ πολλὰ καὶ ἔλεσεινὰ διδασκτικὰ βιβλία καὶ ζήτησαν νὰ τὰ καλύτερέσουν καὶ νὰ λιγοστεύουν τὸν ἀριθμὸν τους. Εἶδαν ὅτι τὰ κτίρια τῶν σχολείων δὲν εἶναι καθόλου ὑγιεινά, ὅτι λείπουν τὰ κατάλληλα ὄργανα γιὰ τὴν διδασκαλίαν, ὅτι τὰ μαθήματα εἶναι πολλὰ καὶ θεωρητικὰ, ὅτι οἱ μαθηταὶ κάθονται καρφωμένοι στὰ θρανία περισσότερο ἀπ' ὅτι πρέπει καὶ παραμελοῦν τὸ παιχνίδι, τὸν περίπατον, τὴν ἐξοχὴν, ὅτι ὁ ἀριθμὸς τους σὲ κάθε τάξιν εἶναι πολὺ μεγάλος κλπ. κλπ. κλπ. καὶ σύμφωνα μὲ τὶς παρατηρήσεις, ποῦ ἔκαναν, πρότειναν καὶ τὶς ἀναγκαῖες μεταρρυθμίσεις. Τὸ κράτος σιγὰ σιγὰ ἄρχισε νὰ πραγματοποιῆ ὅσες ἀπ' αὐτὰς τὶς μεταρρυθμίσεις μπορούσε νὰ πραγματοποιήσῃ· τὰ νεικωτικὰ καὶ τὰ διδασκτικὰ βιβλία ἔγιναν καλύτερα, τυπώθηκαν δηλ. σὲ καλύτερον χαρτὶ καὶ μὲ ὠραιότερες εἰκόνες, καὶ ὁ ἀριθμὸς τους λιγόστεψε τόσο, ποῦ στὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἄφησαν μόνον ἓνα, δυὸ· σὲ πολλὰ μέρη ἄρχισαν νὰ χτίζουν σχολεῖα μεγάλα, εὐάερα καὶ ὠραία, καὶ νὰ τὰ ἐφοδιάζουν μὲ διάφορα σχολικὰ ὄργανα· οἱ σχολικοὶ περίπατοι ἔγιναν ὑποχρεωτικοί, τὰ προγράμματα τὰ διώρθωσαν καὶ ζήτησαν νὰ τὰ κάνουν πρακτικώτερα, καὶ τὰ διδασκαλεῖα προετοιμάζουν τώρα δασκάλους καλύτερα μορφωμένους.

*

Μὲ ὅλες ὅμως αὐτὰς τὶς μεταρρυθμίσεις, ὅπου τυχὸν ἔγιναν, τὰ ἀποτελέσματα τῶν σχολείων δὲν εἶναι καθόλου ἐκानοποιητικὰ. Ἄν καὶ σὲ πολλὰ σχολεῖα γυμνάζεται τώρα καλύτερα τὸ σῶμα τῶν παιδιῶν καὶ διδάσκονται γνώσεις πρακτικώτερες, θετικώτερες καὶ μὲ πιδὸ πολλὴ τέχνη, μόλα ταῦτα ὄχι μόνον ὁ ἀπόφοιτος τῶν δημοτικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνωτέρων σχολείων δὲν ἔχει οὔτε ἐθνικὴν, οὔτε θετικὴν, οὔτε κἀν στοιχειώδη μόρφωσιν· ὁ τόπος του, ὁ λαὸς του, ἢ Ἑλληνικὴ φύσις, ὅλα τοῦ εἶναι ξένα καὶ οὔτε δυὸ λόγια μπορεῖ νὰ γράψῃ ἀπλά, φυσικὰ καὶ ἀβίαστα. Αὐτὸ μᾶς δείχνει ὅτι ἡ αἰτία, ποῦ ἀποτυχαίνουε τὰ

σχολεία μας, έπρεπε να ζητηθή άλλο — Πράγματι μερικά φωτεινά και ελεύθερα πνεύματα μελέτησαν το ζήτημα βαθύτερα και είδαν ότι δε φταίνε μόνον η κακή διδασκαλία, τα κακά και πολλά διδακτικά και όσα είπαμε παραπάνω, αλλά το μεγάλο και ριζικό λάθος είναι το ότι έχει αποκλειστική από τα σχολεία η πραγματική ζωή και κάθε εθνική πνοή· αυτό πάλι γίνεται, επειδή από τα σχολεία έχει εξοριστή η ζωντανή, η μητρική μας γλώσσα.

Θυμηθήτε τα περασμένα, προσέξτε λίγο και θα με καταλάβετε: Όταν πρωτοπάτε στο σχολείο ξέρετε καλά τη γλώσσα Σας, τη γλώσσα, που μιλάτε χωρίς λάθος στο σπίτι με τη μητέρα Σας, τον πατέρα Σας, τ' αδέρφια Σας, έξω με τις φιλενάδες Σας και με όλον τον κόσμο. Μ' αυτή τη γλώσσα έχετε μάθη και εξωτερικεύεται τόσα πράγματα, ό,τι ανήκει στη γύρω Σας ζωή. Η δουλειά του σχολείου είναι να Σας μάθη να διαβάσετε και γράφετε αυτή τη γλώσσα, να την πλουτίση με νέες λέξεις και να Σας διδάξη σ' αυτή καλύτερα τα πράγματα, που ξέρετε, και νέα ακόμη πράγματα. Έπειτα, αφού περάσουν έτσι αρκετά χρόνια, να Σας διδάξη με την ίδια, τη ζωντανή γλώσσα, τη γλώσσα των αγίων γραφών η και αρχαία ελληνικά — ανάλογα με το σχολείο και το σκοπό του — και να Σας βοηθήσει έτσι να καταλάβετε η και να μάθετε, όσο είναι δυνατόν, και την καθαρεύουσα, αφού είναι προς το παρόν η επίσημη γλώσσα του κράτους. Το ξανατονίζω όμως πώς πάντοτε ως βάσεις, ως όργανο της διδασκαλίας πρέπει να χρησιμεύη η έμιλουμένη. Ο δάσκαλος όμως η ή δασκάλα Σας λέει, μόλις πρωτοπατήσετε στο σχολείο, πώς η γλώσσα, που μιλούσατε ως τώρα, είναι πρόστυχος, χυδαία, βάρβαρος κλπ. και έτσι προσπαθεί να Σας κάνει να τη μισήσετε. Η καθημερινή και σπουδαιότερη ασχολία τους είναι ν' αντικατασταίνουν τις γνωστές και ζωντανές λέξεις και τύπους με άλλες άγνωστες και νεκρές· το ψάρι λέγεται καλύτερον όψάριον και έτι ευγενέστερον ίχθύς, όπερ κλίνεται ό ίχθύς, του ίχθύος, τῷ ίχθύϊ κλπ. κ' έτσι με τη γραμματική διδασκαλία περνούν όλα τα χρόνια του δημοτικού σχολείου και πιδ πολλά ακόμη. Έκείνος η εκείνη, που Σας διδάσκει, μεταχειρίζεται την πρόστυχον, την χυδαίαν και βάρβαρον γλώσσαν στην τάξη του, μόνον όταν Σας συμβουλεύη η Σας διατάξη η Σας μαλώνη, στη διδασκαλία του όμως προσπαθεί να λέη πάντοτε ότι γνήως ήγγράσε ζεύγος διάπτρων αντί δραχμής κλπ. Σ' αυτή τη γλώσσα είναι γραμμένα τα βιβλία, σ' αυτή γράφετε, αυτή διαβάσετε άμέσως από την πρώτη τάξη,

αυτή άκούτε συχνά παραμορφωμένη τραγικώτατα μέσα στο σχολείο και σ' αυτή πρέπει όπως όπως να μιλάτε. Αυτή όμως Σεις δεν την ξέρετε, δεν την καταλαβαίνετε, δεν μπορείτε να τη μιλήσετε κι' έτσι η μητρική Σας γλώσσα, δηλ. η ψυχή Σας, η ζωή Σας άλυσσοδένεται, χάνετε κάθε φυσικότητα και είστε αναγκασμένες ν' αποκρηθίζετε λέξεις άκατανόητες, συνηθίζετε δηλ. σιγά σιγά στην έπιπολαιότητα και στον παπαγαλισμό. Όσο περνούν τα χρόνια, τόσο και τα έλαττώματα αυτά γίνονται μεγαλύτερα. Η διδασκαλία, επειδή έχει ως όργανο μιá γλώσσα νεκρή, δε μπορεί να είναι ζωντανή και παραστατική, και με όση τέχνη και αν γίνεται, δεν κινεί το ενδιαφέρον και την προσοχή Σας. Γι' αυτό ό,τι δε μαθαίνετε στο σχολείο πρέπει να το μάθετε με ιδιαίτερη εργασία στο σπίτι· διαβάσετε πολύ, καταλαβαίνετε λίγο, δε σκέπτεστε καθόλου, δουλεύετε περισσότερο άπ' ό,τι πρέπει, δεν κινείσθε καθόλου, κι' έτσι καταντούμε στα άποτελέσματα, που είπα παραπάνω. Όλη η ζωή που ζήτε έξω από την τάξη, η οικογενειακή ζωή με τα τόσα θέληγητά της, η ζωή με τις φιλενάδες Σας, τα παιχνίδια, οι περίπατοι, ό,τι άκούτε και βλέπετε έξω, όλα αυτά, ένας κόσμος όλόκληρος, ό δικός Σας κόσμος, είναι αποκλεισμένα από το σχολείο· γιατί και αν μπορούσατε ακόμη να είπητε τα ζωντανά αυτά πράγματα σε μιá γλώσσα νεκρή, δε θα τα λέγατε, επειδή θα γίνονταν γελοία· θυμηθήτε τους διαλόγους και τα έπεισόδια, που μου γράφατε τον πρώτο και δεύτερο χρόνο και, αν μπορείτε, μεταφράστε τα χωρίς να γελάσετε. Και όμως εκεί μέσα είναι όλη η ψυχή Σας, τα αισθήματά Σας, το πνεύμα Σας. Όλα αυτά, όλη τη ζωή, που φανερώνει το χαρακτήρα Σας, τα παραμελεί, τα περιφρονεί το σχολείο και περιορίζεται σε μύθους του Αισώπου και ήθικά διηγημάτια. Έτσι ανοίγεται μεγάλο χάσμα μεταξύ σχολείου και σπιτιού, σχολείου και κοινωνίας, δασκάλου και μαθητού, σχολείου και ζωής. Στους ζωντανούς άρέσουν μόνον τα ζωντανά και γι' αυτό μαθηται και μαθήτριες όχι μόνο δεν αγαπούν, μα αηδιάζουν, σιχαίνονται το σχολείο, το βιβλίο και ό,τι άλλο τους θυμίζει το μαρτύριο των βιβλίων. Έτέοια άποτελέσματα φέρνει η πρόληψις για τη γλώσσα.

Αν συλλογιστήτε όμως πώς στη δημοτική μας έχουμε τόσους άνεκτίμητους θησαυρούς· αν θυμηθήτε πώς οι σκλάβοι με τη δημοτική τραγούδησαν τον πόνο τους, και σ' αυτή αποκρουστάλλωσε τους πόθους και τις έλπίδες του όλο το έθνος· πώς τα δημοτικά τραγούδια, οι παραδόσεις, οι παροιμίες κλπ. καθρεφτίζουν τον πόνο, τον πόθο, την έλπίδα, το πνεύμα, τη χάρη, όλα τα προτερήματα και τα

ἐλαττώματα, τὸ χαρακτηριστὴρα δηλαδὴ τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς· πῶς στὴν πρόστιχη αὐτῇ γλῶσσα ἔγραφαν οἱ ἔθνικοί μας ποιηταί, ὁ μεγάλος Σολωμός, ὁ Βαλαωρίτης κ. α., τότε θὰ ἰδῆτε πῶς ἡ γλωσσικὴ πρόληψις ἀποκλείει ἀπὸ τὸ σχολεῖο ὅλους αὐτοὺς τοὺς θησαυροὺς, ἀποκλείει δηλαδὴ κάθε ἔθνικὴ μόρφωσι, κάθε ἔθνικὴ πνοή. Καὶ ὅταν δὲ μελετήσωμε καὶ δὲν αἰσθανθοῦμε τὸ νέον Ἑλληνισμό, εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβωμε, ὅπως πρέπει, καὶ τὸν ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ καὶ τὸ Βυζαντινὸ πολιτισμὸ. Ἀρχαία γραμματικὴ καὶ ἀρχαία γλῶσσα ἴσως νὰ τὴ μάθωμε, μὰ τὴν οὐσία τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ θὰ τὴ νοιώσῃ καὶ θὰ τὴν αἰσθανθῇ μόνον ὁποῖος ξέρει καλὰ τὸ Νεοελληνικὸ πολιτισμὸ. Θυμηθῆτε τί ὥραία μᾶς ἐξηγοῦσε τὸν Ὀμηρὸ ἡ δημοτικὴ μας ποίησις, καὶ πόσο μᾶς ἐδοῆθησε ἡ νεώτερη τέχνη, γὰρ νὰ αἰσθανθοῦμε τὴν ἀρχαία. Ἡ γλωσσικὴ λοιπὸν πρόληψις δὲ μᾶς ἀφίνει νὰ μάθωμε ὄχι μόνον τὴ νεώτερη Ἑλλάδα, μὰ οὔτε καὶ τὴν ἀρχαία, ὅπως πρέπει.

*

Ἔτσι σκέφτηκαν μερικὰ φωτεινὰ καὶ ἐλεύθερα πνεύματα καὶ εἶδαν πῶς, ἂν καὶ πολλὲς εἶναι οἱ αἰτίες, ποῦ τὰ σχολεῖα μας δίνουν ἐλλεινὰ ἀποτελέσματα, ἡ βαθύτερη ὁμῶς ἀπ' ὅλες εἶναι ἡ γλωσσικὴ πρόληψις. **Σύμφωνα μ' αὐτὴ τὴν ἀντίληψιν τοὺς πρότειναν ὀρισμένες μεταρρυθμίσεις.** Ἡ πρότασις τοὺς ὁμῶς εἶχε νὰ παλέψῃ μὲ πρόληψις ριζωμένες βαθιὰ στὴν ψυχὴ μας, μὲ συμφέροντα οἰκονομικὰ πολλῶν ἀνθρώπων, μ' ἓνα ἐλόκληρο παλαιὸ καθεστὸς. Γιατὶ ἐπὶ ἓναν αἰῶνα τὸ ἔθνος μας ἐνόμιζε πῶς θὰ γίνῃ μεγάλο, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, ἂν κατῴρθωνε νὰ ξαναζωντανέψῃ στὰ χεῖλη μας τὴν ἀρχαία γλῶσσα. Ἡ γλῶσσα, ποῦ μιλοῦμε, εἶναι *χυδαία, πρόστυχος, γέννημα ἢ ὄγκος τῆς δουλείας, ἐπομένως ἀποβλητέα* ἔτσι ἔλεγον καὶ οἱ περισσότεροὶ λόγιοι καὶ ὅλα τὰ σχολεῖα ἐργάζονταν γι' αὐτὸ τὸ ἰδανικόν. Ἄν ὁμῶς τὸ ἰδανικόν νὰ γίνωμε κ' ἡμεῖς μεγάλοι, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι, ἦταν ὥραιο καὶ ὑψηλό, τὸ μέσον ποῦ μεταχειρίζονταν ἦταν ἀστεῖο καὶ καταστρεπτικόν. Γιατὶ ὅπως τόσα στὸν κόσμῳ, ἔτσι καὶ ἡ γλῶσσα ἐξελίσσεται, ἀλλάζει ἡ ἀρχαία γλῶσσα μὲ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἄλλαξε καὶ ἔγινε ἡ σημερινὴ δημοτικὴ. Νὰ θελήσωμε νὰ γυρίσωμε τὴν ἐξέλιξιν πρὸς τὰ πίσω, εἶναι σὰ νὰ προσπαθοῦμε ν' ἀναστήσωμε νεκρὸ. Ἡ ἀρχαία γλῶσσα πέθανε καί, ἂν καὶ τόσα χρόνια προσπάθησαν μὲ τὰ σχολεῖα καὶ μὲ ἄλλα μέσα νὰ τὴν ἀναστήσουν στὰ χεῖλη μας, μόλα ταῦτα ὅλοι μας, κι' αὐτοὶ ἀκόμη οἱ ψευτοκλασικοί, λέμε πάντα πῶς ἀγοράζομε *ψάρια ἀπὸ τὸν ψαρά ποῦ ψαρεύει*

καὶ τρώμε ψωμὶ καὶ τυρὶ καὶ πίνουμε κρασί καὶ νερό· κανεὶς μας δὲν ἀγοράζει ἰχθῦς παρὰ τοῦ ἀλιέως, ὅστις ἀλιεύει αὐτούς, οὐδ' ἐσθίει ἄρτον καὶ τυρόν, οὐδὲ πίνει ὕδωρ καὶ οἶνον. Ἡ προσπάθειά τοὺς λοιπὸν ἦταν ἔργον ἄσκοπο καὶ μάταιο καὶ συγχρόνως καταστρεπτικὸ πολὺ, γιατί χάναμε τόσον καιρὸ σὲ μάταια πράγματα. Δὲν ἤξεραν ἀκόμη πῶς οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἔγιναν μεγάλοι, ἐπειδὴ εἶχαν τέλεια γλῶσσα, ἀλλὰ εἶχαν τελειοποιήσει τὴ γλῶσσα τοὺς, ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἦταν μεγάλοι, καὶ ἦταν μεγάλοι, γιατί ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα τοὺς, τὴν ἐλευθερία, τὴν ἐργασία, τὴν κίνησι, τὴ ζωὴ. Ἄν θέλωμε κ' ἡμεῖς νὰ φτάσωμε στὸ ὕψος τοὺς, αὐτὰ τὰ προτερήματά τοὺς πρέπει νὰ ἔχωμε ὡς παράδειγμα καὶ τότε μὲ τὴ ζωντανὴ μας γλῶσσα θὰ δημιουργήσωμε κ' ἡμεῖς ἔργα μεγάλα. Μόλα ταῦτα ἐπὶ ἓναν αἰῶνα τὰ σχολεῖα μας ἦταν καὶ εἶναι ἀκόμη καταδικασμένα νὰ δουλεύουν γιὰ τὴν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν. Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄσκοπη ἐργασία τῶν σχολειῶν ζοῦνε πολλοὶ συγγραφεῖς διδασκτικῶν κ. ἄ. Μὲ τὴ μεταρρυθμίσι, ποῦ πρότειναν τὰ λίγα φωτεινὰ πνεύματα τοῦ τόπου μας, βλάπτονταν τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν καὶ ναυαγοῦσαν οἱ πόθοι, οἱ προσπάθειες καὶ τὰ ὄνειρα τῶν ψευτοκλασικῶν ἢ κλασικοφανῶν γέρον καὶ νέων. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς προσπάθησαν στὴν ἀρχή, καὶ μερικοὶ προσπαθοῦν ἀκόμη, νὰ πολεμήσουν τοὺς μεταρρυθμιστὰς μὲ τὰ ἔντιμα μέσα τῆς ἐπιστήμης, μὰ ἡ ἐπιστήμη δίνει τὰ ὅπλα τῆς μόνο σὲ ὁποῖον ἐργάζεται ἀγνὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πρόοδο· γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν πρόοδο ἀγωνίζονταν οἱ ἀναμορφωταὶ καὶ σιγὰ σιγὰ ἐπλήθαιναν οἱ ὁπαδοὶ τοὺς. Μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔπεσαν σὲ ἀκίνδυνες, μὰ κωμικές, ὑπερβολές κ' ἔτσι δημιούργησαν μιὰ λογικὴ ἀντίδρασι. Ἡ μεγάλῃ ὁμῶς ἀντίδρασις τοῦ ψευτοκλασικισμοῦ, κλωτσώντας τὴν ἐπιστήμη, ἀρματώθηκε μὲ τὸν παραλογισμὸ καὶ τὴ συκοφαντία καὶ ὄσους εἶχαν ἀντίθετη γνώμη τοὺς βάρφτισε προδότας, μαλλιαροὺς, καταστροφεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους κλπ. κλπ. Πολλὲς φορές ἔυπνησαν τίς πρόληψις, ποῦ κοιμούνται στὴν ψυχὴ τοῦ ἀμόρφωτου λαοῦ μας, ἐκμεταλλεῦτηκαν τάχυνότερα αἰσθηματὰ του καὶ σήκωσαν τέτοια ὀχλοκρατία, ποῦ τὸ κράτος, καὶ νὰ ἤθελε ἀκόμη, δὲν τολμοῦσε νὰ πραγματοποιήσῃ τίς σωστὲς καὶ ἀναγκαῖες μεταρρυθμίσεις. Μὰ μ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀντίδρασι ἡ φωνὴ τῶν ἀναμορφωτῶν συγκινοῦσε κάθε μέρα καὶ πῶ πολλοὺς νέους καὶ μερικοὶ μελέτησαν καὶ συμπλήρωσαν τίς παρατηρήσεις τοὺς κ' ἔτσι σκοπὸς καὶ ἰδανικὸ τῆς ζωῆς τοὺς ἔγινε ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησις τοῦ τόπου μας. Ἐμπνευσμένος ἀπ' αὐτὸ τὸ

ιδανικό δ κ. Σαράτσης πρώτος αυτός θέλησε να το εφαρμόσει στην πράξη κ' επέτυχε. Έτσι η τύχη το έφερε στο Βόλο να παρουσιαστώ η πρώτη εκκένωση, για να εφαρμοστούν οι μεταρρυθμιστικές ιδέες, που ως τότε έμειναν μόνο θεωρία, και να δείξουν με πράγματα, χειροπιαστά την αξία τους και την υπεροχή τους. Το σχολείο μας είναι η πρώτη προσπάθεια, που γίνεται στον τόπο μας, για να δείξει στον Έλληνισμό με πράγματα ποιός είναι ο σωστός δρόμος, που θα μας φέρει στο «έθνικό σχολείο», που θα βοηθήσει το έθνος μας να εκπληρώσει τον προορισμό του. Γι' αυτό Σας είπα πως η ιδέα, που αντιπροσώπευε το Α. Δ. Π., δεν ενδιαφέρει μόνο λίγα άτομα, αλλά όλα το έθνος.

Αλλά η τόσο μεγάλη σημασία του σχολείου μας είναι πραγματική, μόνον αν ταποτελέσματα της εργασίας του ανταποκρίνονται στο σκοπό ενός σχολείου, και μάλιστα ανωτέρου, όπως ήταν το δικό μας. Τι σκοπό είχε το Α. Δ. Παρθενωγωγείο; Να μορφώσει Έλληνίδες, που να ξέρουν τον προορισμό τους και να είναι σε θέση να βοηθήσουν σε κάθε στιγμή τον εαυτό τους και τους άλλους να δώσουν δηλ. στις μαθήτριάς του ανθρωπιστική, εθνική, θετική και πρακτική μόρφωση. Για να μορφωθεί ένας άνθρωπος πρέπει πρώτα πρώτα να έχει μυαλό ικανό να σκέπτεται, να παρατηρήσει, να αυτενεργήσει. Κάθε παιδί έχει τις πνευματικές αυτές ιδιότητες, μα το σχολείο πρέπει να τις καλλιεργήσει, να τις αναπτύξει. Σιγά σιγά το παιδικό μυαλό θα οδηγηθεί να αποκτήσει τις γνώσεις, που είναι απαραίτητες, για να καταλάβει ποιός είναι ο προορισμός του ανθρώπου στον κόσμο, που ήρθε να είναι το καθήκον του στον εαυτό του και στους άλλους ανθρώπους να καταλάβει και αισθανθεί βαθύτατα ποιά είναι η ουσία της διδασκαλίας του Χριστού μας, που κορυφώνεται στην έντολη «ἀγάπα τον πλησίον σου ως σεαυτόν» να αποκτήσει τις γνώσεις, που μας δείχνουν ποιά είναι η ουσία του Έλληνικού πολιτισμού και η σημασία του, ποιό είναι το έθνος μας, ο λαός μας, ποιά τα προτερήματα και τα ελαττώματά του, ποιός ο προορισμός του, και τι καθήκον έχουμε ως Έλληνες και ως πολίτες, ως Έλληνίδες και ως μητέρες. Θα οδηγηθεί ακόμη το παιδί να αποκτήσει τις γνώσεις, που θα του εξηγήσουν τη φύση, όπου ζει, και θα σκορπίσουν από το πνεύμα του τις δεισιδαιμονίες και τις προλήψεις, που εμποδίζουν την πρόοδο

κάθε ατόμου και κάθε λαού και τέλος πρέπει να αποκτήσει τις πρακτικές γνώσεις τις απαραίτητες για κάθε άτομική και οικογενειακή ζωή, που μας κάνουν ικανούς να βοηθήσουμε μόνοι μας και τον εαυτό μας και τους άλλους. Όλες όμως αυτές τις γνώσεις πρέπει να τις αποκτήσει το παιδί μόνο του, με τη βοήθεια πάντοτε του δασκάλου, αλλά με τη δική του σκέψη και τη δική του παρατήρηση, δηλ. με αυτενεργεία να προετοιμαστώ δηλ. έτσι, ώστε, όταν τελειώσει το σχολείο, να μπορεί και να ποθή και να θέλη να εξακολουθήσει μόνο του τη μόρφωσή του. Όλα όμως αυτά προϋποθέτουν γερό σώμα: γι' αυτό και η σωματική άσκηση πρέπει πάντοτε να προχωρήσει μαζί με την πνευματική. Αλλά δεν αρκεί να ασκηθώ το σώμα και να γυμναστώ και να πλουτιστώ με τις γνώσεις, που αναφέραμε, το πνεύμα ενός νέου ή μιας νέας, για να είπαμε ότι ο νέος αυτός ή η νέα μορφώθηκε πραγματικώς: πραγματική μόρφωση έχει μόνον εκείνος, που έχει χαρακτηρηστικά ήθη. Αυτό γίνεται, αν οι γνώσεις, που κερδίσαμε στο σχολείο, δε μένουν μόνο γνώσεις, αλλά γίνουν αίσθημά μας: αν τις αισθανθούμε δηλαδή τόσο βαθιά, ώστε τα έργα μας να είναι πάντα σύμφωνα με τα λόγια μας κι' αυτά να τα εμπνέει η αγάπη και το καθήκον στον πλησίον και στο έθνος μας και όχι η επίδειξη ή ο φόβος. Αυτός με λίγα λόγια ήταν ο σκοπός του Α. Δ. Παρθενωγωγείου: να μορφώσει το σώμα, το πνεύμα και την ψυχή των κοριτσιών της αστικής τάξεως, να μορφώσει δηλαδή Έλληνίδες με χαρακτηρηστικά ήθη και αυθόρμητο. — Έτσι μίλησε ο κ. Σαράτσης στο δημοτικό συμβούλιο του δήμου Παγασών, όταν το έπειθε να ιδρύσει το σχολείο μας, και γι' αυτό το ιδανικό εργάστηκε και η Έφορεία, δηλ. ο κ. Σαράτσης, η κ. Ιωαννίδου και η κ. Κουκουολή¹, και όλοι μας.

Αλλά το Α. Δ. Π. επέτυχε αυτό το σκοπό; Μελέτησα τα πράγματα και από αυτή τη μελέτη πηγάζει η ακλόνητη πεποίθησίς μου ότι το σχολείο μας επέτυχε εν μέρει μόνον το σκοπό του και η μερική όμως αυτή επιτυχία είναι τέτοια, ώστε να μην επιτρέπεται καμιά σύγκριση της εργασίας του Α. Δ. Π. με την εργασία των άλλων, των συνηθισμένων σχολείων.

*

Γιατί όμως το σχολείο μας δεν επέτυχε τελείως το σκοπό

¹ Μέλη της Έφορείας του Α. Δ. Π. ήταν ακόμη και ο κ. Γκλαβάνης, δήμαρχος Παγασών, και ο κ. Χρυσοδελώνης, βουλευτής.

του, **ἀλλὰ μόνον ἐν μέρει**; Τὴν αἰτία θὰ τὴν καταλάβετε, δταν συλλογισθῆτε τὸν πόλεμο, ποῦ εἶχε ἀρχίσει ἐναντίον του, πρὶν καλὰ καλὰ ἀκόμη ἀνοίξῃ, καὶ ποῦ ἐγινε συστηματικὸς καὶ ἐξακολούθησε ἄλλοτε κρυφὸς καὶ ἄλλοτε φανερός, μὲ τὴν ἴδια σχεδὸν ἔντασι, ἐπὶ τρία χρόνια. Καὶ δὲν ἦταν ὁ εὐγενικὸς καὶ ὠραῖος πόλεμος τῶν ἰδεῶν, ποῦ ἐνθουσιάζει καὶ ἐξυψώνει τὸν ἀγωνιστὴ καὶ δημιουργεῖ τὰ μεγάλα ἔργα, μὰ ἕνας πόλεμος ταπεινὸς καὶ χυδαῖος, ὅπως καὶ τὰ ἐλαττήριά του, τὰ οἰκονομικὰ δηλαδὴ συμφέροντα καὶ οἱ πολιτικὲς μικροφιλοδοξίες λίγων ἀτόμων ἢ ομάδων. Ὡς ὅπλα εἶχε τίς βρυσιές, τὴ συκοφαντία καὶ τὴν προσπάθεια νὰ τὰ γελοιοποιῇ ὅλα· ἐκεῖ μέσα τὰ πλευρὰ λέγονται παγίδια, ὁ Παλαιολόγος γίνεταί Παλιοκουθέντας, ἐκεῖ διδάσκεται ἡ ἀπειθεια στοὺς γονεῖς καὶ τόσα ἄλλα· καὶ ὅλα αὐτὰ προτοῦ καλὰ καλὰ ἀκόμη ἀρχίσῃ ἡ λειτουργία τοῦ σχολείου. Τὸ φοβερώτερο ὅμως ἦταν ποῦ προσπαθοῦσαν νὰ λερῶσουν καὶ τὴν ἠθικὴν ὑπόστασι τῶν ἀνθρώπων, στοὺς ὁποίους εἶχε ἀνατεθῆ ἡ μόρφωσις Σας. Ζήτησαν δηλ. ὄχι μόνον νὰ ξυπνήσουν τίς προλήψεις μορφωμένων καὶ ἀμορφώτων καὶ νὰ διαθέτουν ἐχθρικώτατα τὴν κοινὴ γνώμη ἐναντίον τοῦ σχολείου καὶ ἀρκετοὺς γονεῖς ἀκόμη νὰ κάνουν, ὥστε ν' ἀμφιβάλουν γιὰ τὴν εὐκρίνεια καὶ τὴν ἱερότητα τοῦ ἔργου καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσουν ἔτσι ν' ἀποσύρουν τὰ παιδιὰ τους· ἀλλὰ ζήτησαν καὶ στὴ δικὴ Σας ἐκτίμησι νὰ κατεδάσουν, νὰ ἐξευτελίσουν τὰ πρόσωπα τῶν δασκάλων Σας καὶ νὰ Σας κάνουν νὰ χάσετε τὴν ἐμπιστοσύνη Σας σ' αὐτοὺς. Μεταχειρίστηκαν δηλ. κάθε μέσον ποῦ μπορούσε νὰ συντρίψῃ ἕνα σχολεῖο. Αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτο καὶ μεγάλο ἐμπόδιο, ποῦ εἶχε νὰ ὑπερνικήσῃ τὸ σχολεῖο μας.

Ὅταν συλλογισθῆτε ἀκόμη ὅτι τὰ χρήματα, ποῦ διαθέταμε, δὲν ἦταν ἀρκετά, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσουν στὸ Α. Δ. Π. τὰ μέσα τὰ απαραίτητα γιὰ τὴν κανονικὴ λειτουργία του· ὅτι πολλὰ ἀπὸ τὰ κατάλληλα ὄργανα καὶ ὅλα ὄργανα τῆς γυμναστικῆς μᾶς ἔλειπαν, καὶ τὸ σπουδαιότερο ὅτι τὰ πρῶτα χρόνια δὲν μπορούσαμε νὰ ἔχωμε μόνιμο προσωπικὸ, προσωπικὸ δηλ. ἀφισρωμένο μόνον καὶ μόνον στὴ μόρφωσι Σας· ὅτι καὶ τὸ βοθητικὸ αὐτὸ προσωπικὸ, μὲ ὅλο τὸν ἐνθουσιασμό, ποῦ ἔδειξε, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ἔχῃ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ τὴ μέθοδο τῆς ἐργασίας, ποῦ ἐγκαινιάζε τὸ σχολεῖο μας, καὶ, γιὰ νὰ προσαρμοστῇ, ἔπρεπε νὰ περάσῃ ἀρκετὸς καιρὸς· ὅτι τὰ τεχνικὰ μαθήματα, κοπτικὴ δηλ., βραπτικὴ, μαγειρικὴ κλπ. δὲν εἶχαν τὸν ἀνθρωπὸ τους· ὅτι οἱ περισσότεροὶ γονεῖς συνηθισμένοι ὡς τότε ἀπὸ τὰλλα σχολεῖα δὲν ἔδειξαν τὴν προθυμία, ποῦ ἔπρεπε, γιὰ νὰ συνεργαστοῦν μαζί

μας γιὰ τὴν ἀνατροφή τῶν παιδιῶν τους· δταν συλλογισθῆτε ὅλα αὐτὰ, τότε θὰ καταλάβετε σὲ τί ἐμπόδια σκόνταβε τὸ ἔργο τοῦ Α. Δ. Π.

Ἀλλὰ τὸ πῶς μεγάλο καὶ δυσκολονίκητο ἐμπόδιο ἦταν τὰ τόσα ἐλαττώματα καὶ οἱ τόσες κακὲς συνήθειες, ποῦ οἱ περισσότερες ἀπὸ Σας — γιὰ νὰ μὴν εἰπῶ ὅλες — ἔφερναν μαζί τους ἀπὸ τὰ κοινὰ ἑξατάξια παρθεναγωγεῖα. Θυμηθῆτε τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῶν συνηθισμένων σχολείων, ποῦ περιέγραφα παραπάνω, καὶ ἐπιτρέψετε νὰ Σας παρουσιάσω ἕνα μαγικὸ καθρέφτη, γιὰ νὰ ἰδῆτε καλύτερα τί δυσκολίες εἶχαμε νὰ ὑπερνικήσωμε: *Τὰ παιδιά Σας εἶναι πλῆθι καὶ λίθοι καὶ κέραμοι ἀτάκτως ἐρριμμένα. Ξέρουν λίγα ἀπ' ὅλα καὶ δὲν ξέρουν τίποτε· τίποτε δὲν κατέχουν σταθερὸ καὶ ὄρισμένο· σὶδ μικρὸ μναλὸ τους ἀβέβαιες καὶ σκοτεινὲς ἔννοιες καὶ παραστάσεις πλέουν μέσα σὲ χάος. Ὁ ἐγκέφαλός τους κακόμαθε καὶ δυσκολεύεται νὰ παρακολουθῆσῃ καὶ τὸν ἀπλούστερο συλλογισμό. Ὁ παραγαλισμὸς τοὺς ἐγινε συνήθεια καὶ ἡ αὐτοπεποιθῆτος τοὺς λείπει ἐντελῶς. Ἡ ἴδια τραγικὴ σύγχυσις, ποῦ επικρατεῖ σὶς ἰδέες τους, ὑπάρχει καὶ στὴ γλῶσσα τους· οἱ μαθητρίες, δταν εἶναι ἐμπρός μας, δὲν ξέρουν καμιά γλῶσσα. Τίς φητοῦμε καὶ ἡ ξαναλένε σαχλότατα τίς δικές μας φράσεις ἢ τίς φράσεις τοῦ βιβλίου, ἢ προσπαθοῦν ν' ἀποδώσουν καὶ, τι πράγματι κατέχουν μὲ φρασεολογία, ποῦ πληγώνει τὴν καλαισθησία, συχνότατα δὲ καὶ τὴ λογικὴ. Ἀπὸ τοὺς λόγους τους λείπει ἡ συνοχή, τὸ αἰσθημα, ἡ ζωή. Ὅλη τὴν προσοχὴ τους τὴ σπαταλοῦν γιὰ νὰ βροῦνε κατάλληλες λέξεις, μόνον τὸ μνημονικὸ ἐργάζεται, ἡ ψυχὴ τους ὅμως, ἂν δὲν τρέμῃ ἀπὸ ἀγωνία, μένει ἀπαθής. Ἄν θέλετε τώρα νὰ μάθετε καὶ γιὰ τὸ ἠθικὸ τους, τὰ παιδιὰ Σας ὑποκρίνονται διαρκῶς καὶ προσπαθοῦν νὰ μᾶς γελάσουν. Ἐμπρός μας χάνουν κάθε φρικτότητα, μᾶς φοβοῦνται, μᾶς νομίζουν ἴσως ἐχθροὺς τους· τίς πρῶτες μάλιστα ἡμέρες θαρροῦσα πῶς ἤμουν ἱεροξεταστής. Ἄν προσθέσετε σ' αὐτὰ τὴ γενικὴ τάσι γιὰ ἐπίδειξι, τὸ ἔλεεινὸ διάβασμα, τὴν ἀνυπόφορη κακογραφία καὶ τίς ἀνορθογραφίες, τὴν ἀνθυγεινὴ στάσι τους στὰ θρανία, τὴν κτρινάδα στὰ περισσότερα πρόσωπα καὶ τὴ νευρικότητα πολλῶν, ποῦ σὲ μερικὲς προχωρεῖ συχνὰ ὡς τὴ νευρασθένεια, ἔχετε πιστὴ ζωγραφιὰ ἀπὸ τὴ σωματικὴ, τὴν πνευματικὴ καὶ τὴν ψυχικὴ καχεξία τῶν μαθητριῶν μας. Ὁ χαρακτηρισμὸς αὐτὸς στηρίζεται σὲ συστηματικὴ μελέτη καὶ παρατηρήσεις τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἴσως νὰ εἶναι κατώτερος ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἐξαίρεσεις βέβαια ὑπάρχουν, δυστυχῶς ὅμως μένουν πάντοτε ἐξαίρεσεις. Ἔτσι Σας ζωγράφισα στοὺς γονεῖς σας τὸ Νοέμβριο τοῦ 1908, δταν τοὺς κάλεσα*

στο σχολείο, για να τους αναπτύξω το σύστημα της εργασίας μας και ζητήσω τη συνεργασία τους για τη μόρφωσή Σας. Τώρα βέβαια Σας φαίνεται πώς ο μαγικός αυτός καθρέφτης παρουσιάζει τάντικείμενα υπερβολικά, ίσως και στην εικόνα που Σας δείχνει να μην αναγνωρίζετε καθόλου τον εαυτό Σας. Τώρα έτσι είναι. Και όμως έτσι ήταν εδώ και τρία χρόνια, και κάθε χρόνο ή μελέτη και ή παρατήρησις στις νέες μαθήτριες της Α' τάξεως μας έδειχνε την ίδια ζωγραφιά. — Τέτοια εμπόδια είχε να πολεμήση το σχολείο μας με τα φτωχά του μέσα και τις μεγάλες του ελλείψεις, εμπόδια δηλ. ικανά να συντρίβουν κάθε εύγενική προσπάθεια και την πιο δυνατή θέλησι.

*

Ένα σχολείο σαν το δικό μας μπορείτε να είπητε πώς επέτυχε τελείως το σκοπό του, όταν όσες αποφοίτουσαν απ' αυτό έχουν τη μόρφωσι, που ζήτησε ο δημιουργός του κ. Σαράτσης, και δεν παρουσιάζουν κανένα από τα ελαττώματα και τις κακές συνήθειες, που μας έδειξε ο μαγικός καθρέφτης. Ήταν όμως δυνατόν να γίνη τουτό στο σχολείο μας; Και αν υποθέσωμε ακόμη ότι όλη την αντίδρασι της κοινωνίας και τάποτελέσματά της, όλη τη φτώχεια και τις περισσότερες σοβαρές ελλείψεις του Α. Δ. Π. μπορούσε να υπερνικήση ο ένθουσιασμός του προσωπικού και της Έφορείας — δηλ. του κ. Σαράτση, της κ. Ίωαννίδου και της κ. Κουκουσλή — όπως πράγματι και τις υπερνίκησε, ήταν δυνατόν να ξεριζωθούν ή διορθωθούν ελαττώματα και συνήθειες, που τις γέννησε συστηματική διδασκαλία 6 και 7 χρόνων, και έπειτα ν' αρχίση και τελειώση ή μόρφωσις, που έπρεπε να Σας δώση το σχολείο μας, και όλα αυτά μόνο σε 3 χρόνια; Τέτοιο κατόρθωμα μόνο με θαύμα μπορούσε να γίνη! Το ότι ήταν αδύνατο να επιτύχωμε τελείως το σκοπό μας, το είδαμε από την αρχή μόλα ταύτα δεν απελπιστήκαμε, μα εργαστήκαμε όλοι με την υπομονή και την έπιμονή, που ένέπνεε ή πίστις στο έργο, που μας είχαν αναθέσει.

Όλα τα ελαττώματα και οι κακές συνήθειες, που έφεραν οι περισσότερες από Σας μαζί τους, ήταν βέβαια ουσιαστικά και όλα έπρεπε να λείψουν, και σιγά σιγά ν' αρχίση ή δημιουργική εργασία. Ουσιαστικά ελαττώματα είναι ή κακογραφία, οι άνορθογραφίες, το έλεεινό διάβασμα κλπ., πολύ όμως μικρότερα από την υποκρισία, το βραγυδισμό, τον παπαγαλισμό, την άσυναρτησία, την επιπολαιότητα, τα νεύρα κλπ. Μερικά από τα πρώτα είχαν τόσο βαθιά ριζώσει στο μυαλό Σας,

ώστε έπρεπε να θυσιάσωμε και τα τρία χρόνια και την πρόοδο των λίγων μαθητριών, που δεν παρουσίαζαν τα ελαττώματα αυτά, μόνο και μόνο για να τα ξεριζώσωμε, χωρίς πάλι να είμαστε βέβαιαι πώς ή επιτυχία θα ήταν μεγαλύτερη από 70 στα εκατό. Γι' αυτό προσπαθήσαμε με συστηματική διδασκαλία, να διορθωθούν, όσο ήταν δυνατόν, και γίνουν λιγώτερο άτυποφορες οι άνορθογραφίες, ή κακογραφία κλπ., κυρίως όμως προσέξαμε τα σπουδαιότερα ελαττώματα, εκείνα δηλαδή που έπρεπε να λείψουν με κάθε θυσία, για να γίνη δυνατή πραγματική μόρφωσις. Μ' αυτό το πνεύμα εργαστήκαμε: *μα επέτυχε τάχα το σχολείο μας, έτσι και εν μέρει, το σκοπό του, και ή επιτυχία του αυτή είναι τόσο σημαντική για την έκπαιδευτική μας αναγέννησι, όπως ισχυρίστηκα παραπάνω; πώς θα βεβαιώσωμε τέτοιον ισχυρισμό;*

Το πρόγραμμα και ή μέθοδος του Α. Δ. Π., και αν ακόμη όμολογήσουν όλοι ότι είναι άνωτερα από τα προγράμματα και τη μέθοδο των άλλων σχολείων, δε μας βοηθούν καθόλου στο έρώτημά μας, ένόσω δε μας δείχνουν τάποτελέσματα της εφαρμογής τους. Η μήπως θα επικαλεστούμε τη γιορτή της 25 Μαρτίου 1908, τις εξετάσεις του πρώτου και δευτέρου χρόνου, όπου πολλοί από τους άκροατάς, που είχαν διατεθή στην αρχή έναντίον του σχολείου μας, έγιναν φανατικοί υποστηρικταί του, όταν είδαν τάποτελέσματα της εργασίας του; Τέτοια επίκλησις δε μας βοηθεί καθόλου και ή σημασία της περιορίζεται μόνο στη μικρή κοινωνία του Βόλου και δε θα κρατήση και πολύ. Ζωντανώτερη βέβαια επιβεβαίωσις του ισχυρισμού μου είστε Σεις οι ίδιες, οι γονείς Σας, οι γνωστοί Σας: *«από παιδαγωγικά, κύριε Δ., δεν καταλαβαίνω ένα όμως πράμα ξέρω, πώς, από τότε που ήρθε ή κόρη μου στο σχολείο Σας, ξύπνησε και ή όρεξή της έγινε τώρα διπλή»* είναι τα λόγια κάποιας μητέρας. Και άπειρες όμως παρόμοιες φράσεις και αν δώσωμε, και αν αναφέρωμε τα τόσα επεισόδια της σχολικής μας ζωής, που χαρακτηρίζουν την εργασία του σχολείου μας και τάποτελέσματά της, τίποτε ή πολύ λίγο έχει να κερδίση απ' αυτά ή ιδέα, γιατί περιωρίζονται σ' έναν κύκλο στενό, παρά πολύ στενό. Αν περιωρίζομαστε μόνο σ' αυτά, τότε το κλείσιμο του Α. Δ. Π. θα σήμαινε πραγματικώς και το πέσιμό του, και ή εργασία του θα ένδιέφερε μόνο και μόνο Σας και ίσως εν μέρει και την πόλι Σας. Εδτυχώς όμως έχομε να δείξωμε κάτι άλλο πιο χεροπιαστό, που καθρεφτίζει σχεδόν όλη την εργασία του σχολείου μας, και που την αξία του δεν μπορεί ν' άμφισβητήση κανείς. Είναι τα άρχετα του Α. Δ. Π., όπου

μένουν φυλαγμένες οι εκθέσεις Σας από την πρώτη ως την τελευταία, τα φύλλα της Ιχνογραφίας και της Ζωγραφικής κ. α.

Στις εκθέσεις βλέπομε πόσο αληθινός είναι ο χαρακτηρισμός Σας, που έγινε παραπάνω, και σ' αυτές παρακολουθούμε βήμα προς βήμα την εξέλιξι Σας. Έκεί φαίνεται πώς ή κοιμισμένη παρατηρητικότητα αρχίζει σιγά σιγά να ξυπνά και το μυαλό να κινείται και να δουλεύη, να τακτοποιή το χάος των ιδεών και να πλουτίζεται με ώρισμένες και καθαρές έννοιες και παραστάσεις· πώς ή ψυχή αναπνέοντας ελεύθερη στο ζωντανό περιβάλλον αφήνει σιγά σιγά το βαγιαδισμό και την υποκρισία και εκδηλώνει ειλικρινώς τα αισθήματα και την ατομικότητά της· πώς τα αισθήματα αυτά ημέρα με την ημέρα εξευγενίζονται και γίνονται πλουσιώτερα· πώς ο τρόμος υποχωρεί στην αγάπη και ο ψευτορωματισμός και ή ψυχική καχεξία υποχωρούν στη θετική και σωστή αντίληψη της φύσεως και στη χαρά της ζωής· πώς ή εκδήλωσης των ιδεών και των αισθημάτων Σας από την ανακατωμένη, τη φτωχότατη, την ακαλαίσθητη και αφύσικη μορφή προχωρεί σιγά σιγά και στο τέλος φτάνει σε μιὰ τακτοποιημένη, πλούσια, φυσική και ωραία μορφή, όπου σε πολλές αρχίζει να θαμποφάνεται το πλαστικό πνεύμα και ή χάρις της διηγήσεως, που χαρακτηρίζει τη φυλή μας. Στις εκθέσεις τέλος καθρεφτίζονται όχι μόνον τάποτελέσματα του σχολείου μας, αλλά και ο τρόπος και ή μέθοδος της εργασίας του και δη ή σχολική ζωή. Στα τετράδια πάλι της Ιχνογραφίας και της Ζωγραφικής παρακολουθούμε βήμα προς βήμα την εξέλιξι του καλαισθητικού αισθήματος και βλέπομε τέλος τί πλαστική δύναμις και χάρις κρύβεται μέσα μας, και πώς την ξυπνά και την αναπτύσσει ή μελέτη και ή παρατήρησις της Έλληνικής φύσεως. Τέτοια αποτελέσματα βλέπει και σε τέτοια συμπεράσματα φτάνει όποιος μελετήσει προσεκτικά τα αρχεία του σχολείου μας. Για να καταλάβετε τώρα τη σημασία τους, αρκεί να συλλογισθήτε ότι κανένα, απολύτως κανένα σχολείο μας ανώτερο, ούτε και το καλύτερο ακόμη, δεν έχει να δείξη τέτοια αποτελέσματα, ούτε θα μπορούσε ποτέ να δείξη παρόμοια ούτε κατά προσέγγισιν, ενόσω το εκπαιδευτικό σύστημα, που επικρατεί στον τόπο μας, είναι αντίθετο προς την αλήθεια, προς την παιδαγωγική και κοινωνιολογική επιστήμη, προς την Έλληνική φύσι και προς το Έλληνικό πνεύμα. Πολύ βέβαια συνετέλεσε στη μερική επιτυχία του σκοπού μας και ο ένθουσιασμός και ή μόρφωσις του προσωπικού και ο δικός Σας ζήλος, με όλα όμως αυτά τα στοιχεία δε θα κατορθώναμε παρά πολύ λίγα πράγματα, αν το σύστημα

δεν ήταν, όπως ήταν, εμπνευσμένο δηλ. από τις μεταρρυθμιστικές ιδέες, που υποδείξανε μερικά φωτεινά πνεύματα. Γι' αυτό ή επιτυχία του σχολείου μας είναι κυρίως επιτυχία του συστήματος, επιτυχία θα είπη νίκη και στο νικητή ανήκει το μέλλον.

Είναι όμως γενικά τάποτελέσματα αυτά; παρουσιάζονται δηλ. σ' όλες ανεξαιρέτως τις μαθήτριες της Γ' τάξεως — γιατί μήν ξεχνάτε πώς ή εργασία του σχολείου μας κυρίως στην Γ' τάξι θα φανή, όπου ο καιρός επέτρεψε να εφαρμοστή στο πρόγραμμα και το σύστημα του Α. Δ. Π. —; «*Εμείς θυμόμαστε πώς συχνά γκρινιάζατε με μερικές, που δε μπορούσαν να γράφουν, όπως θέλατε, και σ' όλες πάντοτε βρίσκατε κάτι και συχνότατα πολλά, που έπρεπε να διορθωθούν*». Φυσικό είναι να Σας γεννηθή τέτοια άπορία και ή άπορία αυτή να νομίζετε πώς αναιρεί όσα είπα δια την επιτυχία και τη νίκη του συστήματός μας, αφού φαίνεται πώς δηλ σχεδόν την έξαρτώ από τις εκθέσεις και τη ζωγραφική. Όταν προσέξετε όμως, θα ιδήτε ότι δίνω τόση σημασία στις εκθέσεις και στη ζωγραφική, γιατί αυτά είναι τα μόνα, που μπορούμε να παρουσιάσωμε στα μάτια και στην κρίσι όλου του κόσμου και που δε μπορεί ν' άμφισβητήση κανείς. Ένω τόσα άλλα, που είναι χαρακτηριστικά για την επιτυχία του Α. Δ. Π., π. χ. ή εργασία στον κήπο και σε άλλα θεωρητικά και πρακτικά μαθήματα, τα ξέρομε μόνον εμείς και λίγοι γνωστοί. Οι άνθρωποι δεν έχουν όλοι τις ίδιες ψυχικές και πνευματικές ικανότητες, τις ίδιες κλίσεις· άλλος έχει ανεπτυγμένη τη φαντασία περισσότερο από την κριτική δύναμη, σ' άλλον συμβαίνει το αντίθετο, άλλος έχει κλίσι στη ζωγραφική κλπ. κλπ. Το σχολείο βέβαια πρέπει να αναπτύξη και όσες πνευματικές και ψυχικές ιδιότητες χωλαίνουν, ώστε να παρουσιάση ένα άρμονικό σύνολον· αλλά πρέπει συγχρόνως να δώση άφορμή στο μαθητή του, ώστε να φανερώση και την κλίσι του και να την καλλιεργήση ιδιαίτέρως. Μία δυο ίσως να μην έχουν να δείξουν στις εκθέσεις τους τάποτελέσματα, που άνεφερα παραπάνω, δείχνουν όμως τέλεια ικανότητα στη ζωγραφική π. χ. ή στη μουσική ή σ' άλλα μαθήματα, που καθέννας αναγνωρίζει την άξία της¹. Συλλογιστήτε ακόμη πώς κανένα σχολείο του κόσμου δε μπορεί να δώση τέλεια μόρφωσι και ούτε είναι δυνατή τέλεια μόρφωσις σε νέους ή νέες 15-16 χρόνων. Κάθε σχολείο είναι κυρίως δυναμογόνο· ανα-

¹ Καθέννας καταλαβαίνει γιατί δε μπορούσα να μιλήσω στα παιδιά με πόσα στα ένατο υπολογίζει ή επιστήμη την επιτυχία.

πτύσσει δηλ. τὸν πόθο γιὰ τὴ μὀρφωσι καὶ δίνει στοὺς μαθητὰς του τὴ δύναμι, τὴ θέλησι καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ἐξακολουθήσουν μόνοι τὴ μὀρφωσί τους ὄχι πιά στὸ στενὸ περιβάλλον τοῦ σχολείου, μὰ στὴ μεγάλη κοινωνικὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ ὅμως τὸ ζήτημα θὰ μιλήσω πάλι ἀργότερα. Τώρα φτάνουν ὄσα Σὰς εἶπα γιὰ νὰ καταλάβετε πῶς οἱ ἀτέλειες, ποὺ καὶ οἱ ἴδιες βλέπετε στὶς ἐργασίες Σας, δὲν κατεβάζουν καθόλου τὴ σημασία τοῦ σχολείου μας καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων του.

Πολλὰ ἀκόμη εἶναι τὰ ἐλαττώματα καὶ πολλὲς καὶ σπουδαῖες οἱ ἑλλείψεις, ποὺ θὰ βρῆ κανεὶς στὶς περισσότερες ἀπ' ὅσες μισοτελείωσαν τὴν Γ' τάξι. Ἄν οἱ ἐκθέσεις μὰς δείχνουν τὴν κακογραφία καὶ τὶς ἀνορθογραφίες μερικῶν, μετριάσμενες βέβαια, πάντως ὅμως ἀνυπόφορες, οὐτ' ἐγώ, οὔτε οἱ ἄλλοι συνάδελφοί μου θὰ ξεχάσωμε ποτέ, πόσο — μὲ ὄλα τὰ ἐπιστημονικὰ μέτρα, ποὺ λάβαμε, γιὰ νὰ τὰ πολεμήσωμε — πόσο λίγο, πολὺ λίγο διωρθώθηκαν ἢ ἀνθυγιεινὴ π.χ. στάσις σιὰ θρανία πολλῶν, τὸ γεροντικὸ περπάτημα μερικῶν ἀπὸ Σὰς καὶ ἄλλα ἀκόμη. Θυμηθῆτε ὅμως τὸ μαγικὸ καθρέφτη καὶ τὰ συμπεράσματα, ποὺ μὰς ἔδωσε, ἀλλὰ θυμηθῆτε καὶ τὸ τί ἔγραφα παραπάνω γιὰ τὴ σημασία τῶν ἀποτελεσμάτων, καὶ τότε θὰ καταλάβετε ὅτι *ἐπέτυχε ἡ πρώτη προσπάθεια, ποὺ ἔγινε στὸν τόπο μας, γιὰ νὰ δειχτῆ στὸν Ἑλληνισμό ποιοὺς εἶναι ὁ σωστὸς δρόμος, ποὺ θὰ μὰς φέρῃ στὸ «ἐθνικὸ σχολεῖο», στὸ σχολεῖο ποὺ θὰ βοηθήσῃ τὸ ἔθνος μὰς νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν προορισμό του.* Ἐπέτυχε καὶ τὴν ἐπιτυχία της θὰ ὁμολογήσουν ὄλοι, ὅταν δημοσιευτοῦν τὸ πρόγραμμα καὶ τὰποτελέσματα τοῦ Α. Δ. Π. μὲ τὶς ἀναγκαῖες παρατηρήσεις καὶ σκέψεις.

*

Δὲν ἀμφιβάλλω πῶς πολλὲς Σας θὰ κάμουν τὴν ἀκόλουθη σκέψι: Ἡ ἐργασία, ποὺ ἔγινε στὸ σχολεῖο μὰς, ἀποδείχεται, ὅπως εἶπατε, ἔτσι, ποὺ κανεὶς δὲ μπορεῖ ν' ἀμφισβητήσῃ τὴ σημασία της. Ἄν ὅμως ἀφιναν νὰ τελειώσῃ καὶ ὁ τρίτος χρόνος καὶ δίναμε ἐξετάσεις, ὅπως λογαριάζαμε, ἐμπρὸς σὲ εἰδικὴ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ, τότε θὰ χτυποῦσαν βέβαια καὶ οἱ ἑλλείψεις μὰς δυνατώτερα, ἀλλ' ὄχι μόνον ὄσα ἀποτελέσματα εἶπατε παραπάνω θὰ φαίνονταν πὺ καλά, μὰ θὰ ἔβλεπαν ἀκόμη καὶ τόσα ἄλλα, γιὰ τὰ ὅποια δὲ μιλοῦν καθόλου τὰ γραπτὰ μὰς: ὅτι τὸ Εὐαγγέλιο δὲν ἦταν γιὰ μὰς νεκρὸ γράμμα καὶ δὲν περιωριστήκαμε μόνον σὲ ξερὴ ἑρμηνεία, ἀλλὰ μὲ τὴν ὁδηγία Σας ζητήσαμε νὰ καταλάβωμε καὶ αἰσθανθοῦμε τὰ θεῖα ῥήματα, ὅπως τὰ

καταλάβαμε καὶ τὰ αἰσθανθήκαμε: ὅτι οἱ γνώσεις τοῦ ἱστορικοῦ καὶ φυσικοῦ κόσμου ἀποτελοῦσαν γιὰ μὰς ὀλότητα, ἐνότητα, ποὺ μὰς ἐπέτρεπε νὰ ἔχωμε σὲ γενικὲς γραμμὲς τὴν ἱστορία καὶ τὴ σημασία τοῦ πολιτισμοῦ μὰς καὶ νὰ μὴ μένωμε ἀνίδεες καὶ ἀβοήθητες καὶ ἀσυγκίνητες ἐμπρὸς στὰ φαινόμενα τῆς φύσεως, στοὺς νόμους καὶ στὴ θεῖα ἁρμονία τους: τὰ τραγοῦδια μὰς θὰ συγκινοῦσαν καὶ τὸν πὺ δῦστροπον ἁκροατῆ, γιὰτὶ εἶναι βγαλμένα ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ψυχὴ θὰ ἔβλεπαν πὺ καλά πῶς τὸ μυαλό μὰς σκέπτεται, παρατηρεῖ, αὐτ-ενεργεῖ καὶ ἡ ψυχὴ αἰσθάνεται, μὲ λίγα λόγια θὰ ἔβλεπαν, μὲ ὄλα τὰ ἐλαττώματα καὶ τὶς ἑλλείψεις μὰς, τοὺς καρποὺς ἐνὸς νέου συστήματος, ὅπως δὲν μποροῦν νὰ τοὺς δεῖξουν μόνον τὰ γραπτὰ μὰς. Καὶ τότε ὄχι ἐμεῖς, μὰ ξένοι, εἰδικοί καὶ ἐπίσημοι ἀντιπρόσωποι τῆς πολιτείας θὰ ὁμολογοῦσαν τὴ σημασία καὶ τὴν ὑπεροχὴ τῆς ἐργασίας καὶ θὰ ζητοῦσαν τὸ σύστημα αὐτὸ νὰ ἐφαρμοστῆ παντοῦ. Ἐνῶ τώρα μὲ τὸ κλείσιμο τοῦ σχολείου μὰς καὶ ἡ μὀρφωσις τῶν περισσοτέρων ἀπὸ μὰς ἔμεινε στὴ μέση, καὶ ἡ ἐργασία του μόνον ἐν μέρει θὰ φανῆ, καὶ πάντοτε θὰ βαραίνῃ ἀπάνω του καὶ ἀπάνω σὲ μὰς ὁ ὄγκος τῆς συκοφαντίας, ποὺ σώριασε ἕνας πόλεμος σατανικός. Καὶ ὅμως Σεις εἶπατε στὴν ἀρχὴ ὅτι ἡ ἰδέα, ποὺ ἀντιπροσώπευε τὸ σχολεῖο μὰς, μὲ τὸ διωγμὸ ποὺ τῆς ἔγινε ἀπὸ παντοῦ, ἔδειξε πὺ χεροπιαστὰ τὴ δύναμι καὶ τὴν ἐπιβολὴ της, ἔκανε δηλαδὴ πὺ βέβαιη τὴ νίκη της, καὶ μόνον ποὺ δὲν εὐλογήσατε τὴν ὄρα, ποὺ ἔφερε τέτοιο διωγμὸ.

Ἡ σκέψις Σας πῶς στὶς ἐξετάσεις θὰ δείχναμε πὺ πολλὰ πράγματα ἀπ' ὄσα μὰς λένε τὰ γραπτὰ εἶναι σωστῆ. Ἐνα ὅμως δὲ θὰ κατωρθώναμε νὰ δείξωμε οὔτε μὲ χίλιες ἐξετάσεις: *πῶς τὸ σχολεῖο μὰς ἐμόρφωσε χαρακτῆρες*, πῶς *ἐπέτυχε δηλ. τὸν ὑψηλότερο καὶ τελικὸ σκοπὸ κάθε σχολείου*. Ὁ χαρακτῆρας τοῦ ἀνθρώπου φαίνεται βέβαια σὲ κάθε πράξι του καὶ στὴν πὺ μικρὴ ἀκόμη: γιὰ νὰ λάμψῃ ὅμως σ' ὄλη τὴ δύναμί του, πρέπει νὰ παρουσιαστοῦν ἐξαιρετικὲς περιστάσεις, καὶ τέτοιες δὲν παρουσιάζονται συχνὰ στὴ ζωὴ μὰς. Τέτοια περιστάσις ἦταν γιὰ Σὰς ὁ διωγμὸς τοῦ Α. Δ. Π. Ὅσο καὶ ἂν σὰς λυποῦν τὰ τελευταῖα γεγονότα, εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ξαναφέρετε στὴ μνήμη Σας ἀκόμη μιὰ φορὰ. Θυμηθῆτε τί μέσα μεταχειρίστηκαν γιὰ νὰ κλείσουν τὸ σχολεῖο μὰς: συκοφαντίες τοῦ χειροτέρου εἶδους, βρυσιὲς χυδαιότατες, μυθιστορήματα ὀλόκληρα μὲ πλοκὴ σατανικὴ γέμιζαν κάθε μέρα τὶς στήλες κάποιας φυλλάδας καὶ κυκλοφοροῦσαν σ' ὄλο τὸ Πῆλιο: *ἐκεῖ μέσα περιῦρρίζεται ἡ θρησκεία μὰς, διδάσκειται ἡ ἀθεΐα, ἡ ἀσέβεια πρὸς τοὺς γονεῖς, συνταράσ-*

σονται τὰ θεμέλια τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας, διδάσκειται ἢ ἀναρχία, ὁ μασονισμός, ὁ... ὁ... ὦ! Φανατικοὶ πράκτορες κοπτόμενοι ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης Ὀρθοδοξίας ἐπιαναν τοὺς γονεῖς καὶ προσπαθοῦσαν νὰ τοὺς πείσουν ν' ἀποσύρουν τὰ κορίτσια τους ἀπὸ τὸ σχολεῖο· ἐπεισαν 3 καὶ ἀνάγκασαν μὲ τὴ βία 2 ν' ἀκολουθήσουν τὴν εὐλαβῆ σύστασι. Μόλα ταῦτα τὸ σχολεῖο μας ἀκολουθοῦσε ἡρεμα τὴν ἐργασία του. Βγήκε στὴ μέση τὸ γλωσσικὸ ζήτημα στὴν πρωτεύουσα, οἱ πολιτικοὶ τὸ ἐκμεταλλεύτηκαν γιὰ τοὺς σκοποὺς τους, οἱ πατριωτικοὶ ἐγκέφαλοι ἐπαθάν ὑπερδιέγερσι: τὸ κράτος, τὸ ἔθνος, ἡ φυλὴ, σύμπαν τὸ Ἑλληνικὸν γένος κινδυνεύει τὸν ἔσχατον τῶν κινδύνων, ἀνάγκη ν' ἀγωνισθῆ τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα! Κάθε μέρα ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς διάβαζε στὶς ἐφημερίδες ἄρθρα ἐπὶ ἄρθρων, ξένοι δάκτυλοι ἀνεφαίνοντο παντοῦ, οἱ ἀσπονδότεροι ἐχθροὶ Σλαῦοι, Γότθοι, καὶ Βησιγότθοι μᾶς περιεκύκλουν, πανταχόθεν, τὰ δίκτυα βδελυρᾶς συνωμοσίας περιέσφιγγον τὸν Ἑλληνισμὸν ὅλον, τὰ θυλάκια ἐπληρώθησαν ρουβλιῶν, Πανέλληνες γρηγορεῖτε! Καὶ ὁ φτωχὸς καὶ ἀμόρφωτος Λαὸς ἀλαλάζοντας μαζευόταν σὲ συλλαλητήρια καὶ ζητοῦσε καὶ αὐτὸς δὲν ἤξερε τί ζητοῦσε! Ἐνα μεσαιωνικὸ σκοτάδι ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν ὠραία μας χώρα.

« Σπουδαιότατον ὄπλον εἰς τὰς χεῖρας τῶν μαλλιαρῶν ἢ σκολῆ τοῦ Βόλου ». Καὶ πράγματι μοναδικὴ ἦταν ἡ εὐκαιρία καὶ μοναδικὸ τὸ ὄπλο, ποῦ ἐπεφτε στὰ χεῖρα ἐκείνων, ποῦ πολεμοῦσαν συστηματικὰ τὸ σχολεῖο μας καὶ ζητοῦσαν τὴν καταστροφὴ του. Ὁ προσωπικὸς καὶ συμφεροντολογικὸς πόλεμος φόρεσε τῶρα τὴν προσωπίδα πολέμου ὑπὲρ τοῦ γένους, τὸ βῆμα τῆς βουλῆς καὶ οἱ ἀμβωνες τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ ἔδωκαν ἐπισημότητα, ἀναψε πῦρ πολὺ, ἀφηνίασε. Καὶ ἔτσι ὁ κίνδυνος τοῦ σχολείου μας γινόταν πῦρ σοβαρὸς καὶ πῦρ ἀπειλητικὸς. Τίς πρῶτες κωμικὲς κραυγὲς εὐκολὰ ἐξελέγχκατε μόνες Σας καὶ εὐκολὰ ἀποδείχκατε στοὺς γονεῖς Σας καὶ στοὺς γνωστοὺς Σας πῶς ἦταν συκοφαντίες. Τῶρα ὁμως στοὺς τόσοσους σοφοὺς, ποῦ ἀποκάλυπταν τόσο τρομακτικὰ γεγονότα καὶ συνωμοσίαι, ὥστε ἐσκότιζαν ὅλους τοὺς Νεοελληνικοὺς ἐγκεφάλους, δυσκολώτατα μπορούσε κανεὶς ν' ἀντισταθῆ· πολὺ λίγοι εἶχαν χωνέψει τὸ ζήτημα, οἱ ἄλλοι ὅλοι καὶ ὅσοι ἀκόμη εἶχαν κάποια ἀμφιβολία καὶ δισταγμὸ παρασύρθηκαν στὸ γενικὸ πανζουρλισμὸ. Τὸ Α. Δ. Π. ἦταν ἐργαστήριον ἀναρχικῶν καὶ ἀθέων μὲ ὠρισμένο σκοπὸ τὴν καταστροφὴ τοῦ ἔθνους· ὄχι μόνον οἱ ἴδρυται καὶ τὸ προσωπικὸ του, μὰ καὶ ὅσες πῆγαιναν ἐκεῖ μέσα καὶ ὅσοι ἀκόμη ἔστελναν τὰ παιδιά τους, ὅλοι ἦταν προδότες καὶ

ἀντεθνικοὶ, καὶ τὰ ὀνόματά τους στιγματισμένα καὶ παραδομένα στὸν κοινὸ χλευασμὸ. Μόλα ταῦτα ἡ ἀγάπη Σας πρὸς τὸ σχολεῖο μας ὑψωνόταν σὲ λατρεία, ποῦ εἶχε τὴ δύναμι νὰ ἐπιβληθῆ ἀκόμη καὶ σ' ὄσους ἀπὸ τοὺς δικούς Σας ἦταν διστακτικοί. Καταλάβατε ποιά βαθύτερη αἰτία εἶχε ὁλος ἐκεῖνος ὁ θόρυβος, παρουσιάστηκε στὸ πνεῦμα Σας καθαρὸς ὁ πόλεμος, ποῦ ὑποκίνοῦσαν ποταπὰ ἐλατήρια, εἶδατε τὴν ἀνειλκρίνεια, τὴν ψευτιά, τὴν ὑποκρισία, τὸ φθόνον νὰ ἐκμεταλλεύονται ὅλες τίς προλήψεις καὶ τὰ γνόττερα αἰσθήματα τοῦ λαοῦ μας καὶ νὰ θέλουν νὰ πνίξουν τὴν ειλκρίνεια, τὴν ἀγάπη, τὴν πρόοδο. Ἄρχετοι ἔδλεπαν ἔτσι, ὅπως Σεῖς, τὰ πράγματα, μὰ δὲν τολμοῦσαν ν' ἀντισταθοῦν στὴ γενικὴ κατακραυγὴ, ὅτε κὰν νὰ διαμαρτυρηθοῦν. Σεῖς ὁμως ὄλες, ἀν καὶ κορίτσια, ὑψωθήκατε σὰ ζωντανὴ καὶ μεγάλη διαμαρτυρία ἀδιαφορήσατε γιὰ τὸ γενικὸ μῖσος, τὴν περιφρόνησι καὶ τὸ χλευασμὸ, ποῦ Σας ἔζωνε ἀπὸ παντοῦ, δεθήκατε πῦρ στενὰ μὲ τὸ σχολεῖο μας, καὶ τὸ σχολεῖο μας ἐξακολουθοῦσε τὴν ἐργασία του, ἐνῶ ἔξω κουφόδραζε ἡ φοβέρα ἐνὸς ἀφηνιασμένου ὄχλου.

Καὶ ἡ δικὴ Σας διαμαρτυρία μαζὶ μὲ τοὺς γονεῖς Σας καὶ τὸ θάρρος καὶ ὁ σεβασμὸς ποῦ ἔδειξαν τέσσαρες δημοτικοὶ σύμβουλοι¹ στὸν ἑαυτὸ τους καὶ στὸ δίκαιο, κρατοῦσε τὸ σχολεῖόν μας ἀκλόνητο, καὶ ὁλος ὁ θόρυβος καὶ οἱ πατριωτικὲς κραυγὲς δὲν ἔφεραν τὸ ἀποτέλεσμα, ποῦ περίμεναν τὰ οικονομικὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα καὶ οἱ μικροφιλοδοξίες λίγων ἀτόμων. Τότε ἔσυραν ἀπὸ τὸν Ἄδη ἕνα μαῦρο φάντασμα, τὸ βάφτισαν Ἡθική, τὸ ξαπόλυσαν στοὺς δρόμους καὶ ξερνοῦσε ἐναντίον ὄλων μας ὅ,τι μόνον τελείως διεφθαρμένη ψυχὴ μπορεῖ νὰ φαντασθῆ. Ἄν πρῶτα οἱ γριοῦλες στὶς γειτονιὰς ἔλεγαν « θέλουν, παιδάκι μου, νὰ μᾶς πάρουν τᾶγιο μῦθος! » καὶ σταυροκοπιόταν, τῶρα χιλιάδες στόματα σιγομουρμούριζαν « ὄργια ἔπιασε σ' αὐτὸ τὸ σχολεῖο ὁ δεσπότης! » « τί! » « ἄς τα καλύτερα... δὲ λέγονται! » Μόλα ταῦτα Σεῖς, ἀν καὶ κορίτσια, ἀν καὶ ἡ ὑπόληψις Σας σερνόταν στοὺς δρόμους σὰν κουρέλι, λυπηθήκατε, ἀλλ' ἀφηγήσατε ὄλα καὶ αἰσθανθήκατε τὴ λατρεία Σας πρὸς τὸ σχολεῖο νὰ ξεσπᾷ σὲ ἱερὸ ἐνθουσιασμὸ· γιατί τὸ σχολεῖο μας ὑψωνόταν στὸ πνεῦμα Σας σὰ μιὰ εὐγενική, μεγάλη ἰδέα.

Δὲν ἔμεινε πᾶ παρα ἡ βία· εὐσεβεῖς πράκτορες μπῆκαν καὶ στὴν πῦρ ἀπόκεντρη γωνία, φανάτισαν τὸν κοσμάκη, οἱ καμπάνες κάλεσαν

¹ Οἱ κ. Κουτσαγγέλης, Παρθένης, Παπαγεωργιάδης καὶ Σαρράτης.

τοὺς πιστοὺς, τὸ σχολεῖο μας ἔσχιψε στὴ βία, ἔκλεισε. Ἡ ἀστυνομία δὲ μποροῦσε νὰ ἐγγυηθῇ γιὰ τὴ ζωὴ μου καὶ μὲ ὑποχρέωσε ἐπὶ μιᾷ βδομάδα νὰ μὴ βγῶ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι μου, ποῦ ἦταν τριγυρισμένο ἀπὸ κατασκόπους. Καὶ ὅμως ὁ ἐνθουσιασμός Σας ἐνέπνευσε τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμό καὶ σὲ πολλοὺς γονεῖς κ' ἀπὸ τὴν πρώτη μέρα ὡς τὴν τελευταία, ποῦ ἔφυγα, ἐρχόσαστε καὶ κεῖ τακτικά — τὸ τι ἀψηφούσατε ἔξω στοὺς δρόμους τὸ ξέρω — καὶ εἶδα ἐμπρὸς μου ζωντανεμένη τὴν εἰκόνα τοῦ ΚΡΥΦΟῦ ΣΧΟΛΕῖΟΥ. — *Κύριε διευθυντά, νὰ ἐρχώμαστε ἐδῶ, τοῦλάχιστον ἢ δική μας τάξις καὶ νὰ κάνουμε μάθημα!* — *Παιδί μου, δὲν κάνει ἀκόμη!* — *Ἄς πηγαίνουμε λοιπὸν στίς ἐλιές ψηλὰ σὲ κεῖνο τὸ μικρὸ σπιτάκι!* — *Δὲν κάνει, ὁ κόσμος εἶναι ἐρεθισμένος.* — *Ἐ τότε ἄς πηγαίνουμε περὶπατο καὶ ἄς τὰ λέμε περπατώντας!* — Ἔτσι μοῦ μίλησε κάποια ἀπὸ Σας (ἦταν ἡ ἐποχὴ ποῦ οἱ φοιτηταὶ χυμοῦσαν νὰ διώξουν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τὸν Ποιητὴ) κατὰ λόγια της, ποῦ ἦταν ὁ κοινός Σας πόθος, ἔπλεκαν τὸ ὠραιότερο στεφάνι στὴν ἐργασία τοῦ σχολείου μας. Ἐπέτυχε τὸν πρώτο καὶ τελικὸ σκοπὸ κάθε σχολείου, νὰ μορφώσῃ χαρακτήρες. «Γιὰ ὅλα τ' ἄλλα κατακρίνω τὸν κ. Δελμούζο, τὸν θαυμάζω ὅμως ποῦ ἐνέπνευσε στίς μαθητρίδες του τέτοιον ἐνθουσιασμό!» ἀναγκάστηκαν νὰ ὁμολογήσουν καὶ τὰ πρωτοπαλλήκαρα τῆς σταυροφορίας κατὰ τοῦ Α. Δ. Π. Ἐσύγχυσαν ὅμως τὸ άτομο μὲ τὴν ἰδέα, λησμόνησαν ὅτι δὲν ἦταν τὸ ἀτομὸ μου, ποῦ ἐνέπνεε, ἀλλὰ τὸ σχολεῖο, καὶ τὸ σχολεῖο μας ἀντιπροσώπευε τὴν ἰδέα, τὸ μέλλον, τὴν πρόοδο. *Γιὰ νὰ λάμψῃ σ' ὅλους ἡ ἐπιτυχία του, ἔπρεπε νὰ τύχουν τὰ τελευταῖα μεσαιωνικὰ γεγονότα.*

Ἄς ἀπὸ τὰ καλά, μὰ ἡ συκοφαντία, ποῦ μᾶς βραβαίνει; Ἡ πολιτεία ὄχι μόνον δὲ σκόρπισε ἀκόμη τὸ πυκνὸ της σκοτάδι, ὅπως ὤφειλε, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀστάθειά της ἀσυνειδήτως τῆς ἔδωσε κάποια βασιμότητα. Ἄδέκατος ὅμως δικαστὴς εἶναι ἡ συνείδησίς μας. Σ' αὐτὴν πρώτα πρώτα θὰ δώσωμε λόγο· καὶ ἀπέναντί της εἴμαστε καθαρὸι καὶ ὑπερήφανοι. Ἡ πολιτεία ἄς κάνει ὅ,τι θέλει. Εἶναι βέβαια λυπηρό, ἂν καὶ τὴ δικαιοσύνη της ἀκόμη τυφλώσουν οἱ μεσαιωνικὲς προλήψεις, ὅπου ζοῦν βυθισμένοι γραμματισμένοι καὶ ἀγράμματοι, ἢ ἂν τῆς λείψῃ τὸ θάρρος νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ τίποτε ἀπὸ τὴ δειλία λίγων ἀτόμων, ὅσο ψηλὰ καὶ ἂν στέκωνται τὰ άτομα αὐτά. Ὄταν ἴδουν τὸ φῶς τὰποτελέσματα τῆς ἐργασίας μας, τότε ὅλοι θὰ ὁμολογήσουν ὅτι τέτοια ἀποτελέσματα δὲ συμ-

βιάζονται μὲ τέτοιες κατηγορίες· αὐτὲς θὰ γίνουν τότε καπνὸς καὶ θὰ διαλυθοῦν καὶ στὰ μάτια τῶν ἀνίδεων καὶ τῶν τυφλῶν.

Τώρα ποῦ φάνηκε καθαρώτατα ὅ,τι εἶπα στὴν ἀρχή: *ὅτι δηλ. ἡ ἰδέα, ποῦ ἀντιπροσώπευε τὸ σχολεῖο μας, ὁ νέος δρόμος, ποῦ θέλησε νὰ χαράξῃ, ἐνδιαφέρει ὅλο τὸν Ἑλληνισμό· ὅτι ἡ ἰδέα αὐτὴ μὲ τὸ διωγμὸ, ποῦ τῆς ἔγινε ἀπὸ παντοῦ, ἔδειξε τόσο χεροπισαστὰ τὴ δύναμι καὶ τὴν ἐπιβολὴ της, ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνονται καὶ οἱ ἐχθροὶ τῆς ἀκόμῃ· ὅτι ἐπομένως τὸ σχολεῖο μας, καὶ ἂν ἔκλεισε, δὲν ἔπεσε, μὰ σηκώθηκε πρὸς ψηλὰ καὶ σ' αὐτὸ συντελέσατε καὶ Σεις· ὅτι ἡ ἀνύψωσις του θὰ συντελέσῃ κάπως κ' αὐτὴ στὴν πρόοδο τῆς φυλῆς μας — τώρα βλέπετε πῶς τὸ ψέμα, ὁ φθόνος, ἡ ὑποκρισία καὶ ἡ δπισθοδρομικότης ἐνίκησαν μόνον φαινομενικὴ νίκη καὶ ὁ πόνος πρέπει νὰ γίνῃ ὑπερῆφανη χαρά.*

Ἄς διωγμὸς ὅμως τοῦ Α. Δ. Π. μᾶς ἔδειξε καὶ κάτι ἄλλο, ποῦ ἐπιβάλλει σ' ὅλες Σας ὑποχρεώσεις μεγάλες. Τὸν ὑποκίνησαν βέβαια τὰ οικονομικὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα καὶ οἱ μικροφιλοδοξίες λίγων ἀτόμων ἢ ομάδων, κατάρθρωσε ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ, ἔστω καὶ φαινομενικῶς, γιατί βρῆκε ἔδαφος κατάλληλο, τίς προλήψεις, ὅπου ζῆ βυθισμένος ὁ Ἑλληνικὸς λαός. Ἡ ἱστορία μᾶς δείχνει ὅτι κάθε νέα ἰδέα, ποῦ βασίζεται στὴν ἀλήθεια, θὰ βρῆ ἀντίδρασι μεγάλη, πρέπει ν' ἀγωνισθῇ, νὰ πολεμήσῃ, συχνὰ ἀπαιτεῖ καὶ θύματα, ἀλλὰ στὸ τέλος ἐπιβάλλεται, νικά. Ἡ νίκη ἔρχεται ἀργὰ ἢ γρήγορα ἀνάλογα μὲ τὴ δύναμίν της, μὲ τὸν ἀριθμὸ καὶ τὸ θάρρος τῶν ὁπαδῶν της. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἰδέα, ποῦ ἀντιπροσώπευε τὸ σχολεῖο μας· ὁδηγεῖ στὴν ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννησι τοῦ τόπου μας καὶ θὰ νικήσῃ. Μπορεῖ ὅμως νὰ νικήσῃ σὲ λίγα χρόνια, ἀλλὰ μπορεῖ ἢ νίκη τῆς ν' ἀργήσῃ καὶ πολὺ. Ἄν τὴν ἐμπιστευτοῦμε στὴν ἐξέλιξι, ἢ νίκη ἀργεῖ. Τὴν αἰτία μᾶς τὴ δείχνουν τὰ τελευταῖα γεγονότα, ποῦ παρουσίασαν ἐμπρὸς μας γυμνὴ καὶ τραγικὴ τὴν πραγματικὴ κατάστασι τοῦ τόπου μας. Τὴν ἀργητὰ της ὅμως τὴν πληρώνομε ἀκριβὰ μὲ τὴν ἐξασθένησι καὶ τὸν ἐκνευρισμὸ τοῦ ἔθνους μας. Γι' αὐτὸ ὑποχρεώσις καὶ καθήκον ὅλων ὅσοι βλέπουν καὶ αἰσθάνονται τὴν ἰδέα μας καὶ τὴ σημασίαν της εἶναι νὰ ὑποδοθηθῶσιν τὴ διάδοσί της, τὴν ἐπιβολή,

τῆ νίκη τῆς. Ἡ ἀντίδρασις πηγάζει κυρίως ἀπὸ τὶς προλήψεις τοῦ ὄχλου· «ὄχλο δὲ ἀποικαλῶ καὶ κείνον, ποῦ κάτω ἀπὸ ψηλὸ καπέλλο κρύβει πολλὰς προλήψεις»· οἱ προλήψεις πάλι πηγάζουν καὶ τρέφονται ἀπὸ τὴν ἀμάθεια, καὶ τὴν ἀμάθεια μόνον μὲ τὴ μάθησι καὶ τὴ μόρφωσι τὴν πολεμᾶς. Εἶπα πῶς τὸ σχολεῖο μας δὲ Σᾶς ἔδωσε τέλεια μόρφωσι, Σᾶς δυνάμωσε ὁμως τὸν πόθο γιὰ τὴ μόρφωσι καὶ Σᾶς ἔδωσε τὴ θέλησι, τὴ δύναμι καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ μορφωθῆτε μόνες Σᾶς. Ἀνεξάρτητα ἀπὸ κάθε ἄλλη σκέψι, καὶ ὁ διωγμὸς ἀκόμη νὰ μὴ γινόταν, εἴχατε τὴν ὑποχρέωσι νὰ ἐργασθῆτε γιὰ τέτοιο σκοπὸ. Καὶ θυμοῦμαι μὲ χαρὰ καὶ συγκίνησι πῶς μετὰ τὸ κλείσιμό μας μὲ τὶς αὐθόρμητες ἐρωτήσεις Σᾶς καὶ τὶς παρακλήσεις, ποῦ κἀνατε στοὺς δασκάλους Σᾶς, γιὰ νὰ Σᾶς δώσουν τὶς κατάλληλες ὁδηγίες, δεῖξατε ὀλοφάνερα ὅτι ἡ ὑποχρέωσις αὐτὴ εἶχε γίνε γιὰ Σᾶς ἐσωτερικὴ ἀνάγκη. Τώρα ὁμως μετὰ τὸ διωγμὸ καὶ τὰ συμπεράσματα, ποῦ μᾶς ἔδωσε, θὰ ἰδῆτε ὅτι ἡ ἀνάγκη, ἡ ὑποχρέωσις νὰ διορθώσετε ὅσες ἑλλείψεις ἔχετε καὶ νὰ ἐξακολουθήσετε μόνες τὴ μόρφωσί Σᾶς ὑψώνεται σὲ ἐπιτακτικὸ καθήκον. Εἶναι ἀλήθεια πῶς ὁ κύκλος, ὅπου μπορεῖ νὰ δράσῃ κάθε κορίτσι, φαίνεται στενὸς καὶ περιορισμένος. Φαίνεται στενός, ἀλλὰ δὲν εἶναι, ἀφοῦ πεδῖον δράσεως ἔχει τὴν οἰκογένεια, καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς οἰκογένειας στὴν κοινωνία εἶναι μεγάλη. — Τελειώνω τὸ γράμμα μου μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι καὶ στὸ μέλλον θὰ ἐξακολουθήτε νὰ ἔχετε τὴν ἴδια ὑψηλὴ ἀντίληψι τοῦ καθήκοντος καὶ Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ θεωρῆτε πάντοτε πρόθυμο σύμβουλο καὶ βοηθὸ σὲ κάθε ἀπορία καὶ σὲ κάθε δυσκολία, ποῦ θὰ Σᾶς παρουσιάξῃ ἡ αὐτοπαιδαγωγίαις.

Σπέτσος 8/7/911.

Μὲ ἀγάπη

A. ΔΕΑΜΟΥΖΟΣ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

«Ce n'est pas l'erreur qui s'oppose aux progrès de la vérité: ce sont la mollesse, l'entêtement, l'esprit de la routine, tout ce qui porte à l'inaction». (Turgot).

Οἱ ἀναγνώστῃ τοῦ τελευταίου φυλλαδίου μου θὰ ἐννόησαν ἴσως εὐκόλως ἀπὸ διαφόρους ὑπαινιγμοὺς ὅτι καταγίνομαι καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος, ὅπου θὰ ἀναπτύξω καὶ θὰ χαρακτηρίσω τὰ αἷτια καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς συχνῆς ἐκτροχιάσεώς του καὶ θὰ ἐκτελέσω τὸ δυσκολώτατον ἔργον τοῦ κριτοῦ τῶν διαφορῶν σχετικῶν κινήσεων καὶ ἐνεργειῶν. Ἐνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κεφάλαια τοῦ τόμου τῶν προλεγομένων εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν γραμματικὴν τῆς Νεοελληνικῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀσχολοῦμαι καὶ τὴν ὁποῖαν πιστεύω ὅτι θὰ κατορθώσω νὰ ἐτοιμάσω ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν, θὰ ἀπαιτήσουν κατ' ἀνάγκην τὰ ζητήματα αὐτά. Ἡ ὄσον τὸ δυνατὸν ἀσφαλεστέρα καὶ δικαιοτέρα κρίσις θὰ ἐπιτευχθῆ μετὰ μελέτην βλῆς, εἰ δυνατὸν, τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἔκαμα ἀκόμη τελείως. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ ἡ συντομία τῆς ἐκφράσεώς μου εἶναι ὁ λόγος κάθε τυχὸν ἀσαφείας ἢ ἑλλιποῦς κρίσεως εἰς τὰ γράφοντά μου ἕως τώρα, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν εἶχα σκοπὸν νὰ ἐπανέλθω πλέον, ἂν δὲν παρεκινούμην ἀπὸ τὴν δικαιολογημένην ἀπορίαν μερικῶν ἀναγνωστῶν. Πολλοί, λέγει, δὲν ἐννοοῦν ἀκόμη τὸν ῥόλον μου καὶ τὰ γραφόμενά μου τελείως διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν χαρακτηρίζομαι ποῦ ἀνήκω (ἢ διαίρεσις, βλέπετε, ἔγινε εἰς δλα δευτέρῃ φύσις μας) καὶ φαίνομαι τοιουτοτρόπως εἰς αὐτοὺς ἀντιφάσκων τρόπον τινά, ἀφοῦ εἶμαι μὲν ἐναντῖος τοῦ ῥόλου τῶν δῆθεν φρουρῶν τῆς γλώσσῃς χωρὶς νὰ φαίνομαι καὶ ἐχθρὸς τοῦ ἀντικειμένου, τὸ ὁποῖον νομίζουσι ὅτι προστατεύουσι αὐτοί, φαίνομαι δὲ πάλιν ἐννοῶν τὰς ἐνεργείας τῶν δημοτικιστῶν χωρὶς νὰ χαρακτηρίζω τὸν ἑαυτὸν μου ὡς ἀποκλειστικὸν φίλον τῆς τάσεως αὐτῆς. Ἡ ἀπορία αὐτὴ εἶναι εὐχάριστος μόνον ἂν δεικνύει ὅτι ἤρχισε κάποιᾳ ἀμφιβολίᾳ εἰς τοὺς ἐρωτῶντας καὶ ἀρχὴ κινήσεως τῆς σκέψεως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὸ τέλμα τῆς ἀδιασειστοῦ προλήψεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας τόσο ἐπιτυχῶς στηρίζουσι τὸν ῥόλον των οἱ δῆθεν φρουροί, ὥστε οὔτε παραβάσεις ἀρχῶν οὔτε περιφρονη-

σεις στοιχειωδών λογικών αξιωμαίων ούτε τίποτε άλλο να ήμπορη να πείση τους ανθρώπους, ότι ο βόλος αυτός όχι μόνον είναι περιττός αλλά είναι και επιβλαβής δια την πρόοδον τής κοινωνίας, αφ' ετέρου δὲ ἀπὸ τὴν ἐξ Ἰσοῦ επικίνδυνον τυφλὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ ἀτομικὰς θεωρίας χωρὶς συγκριτικὴν κρίσιν πρὸς ἰδίαν γνῶμην, ἀπὸ τὸν ἀτομισμὸν δηλαδὴ καὶ ἀπὸ τὸν κομματισμὸν. Βεβαίως δὲ ὅταν αἱ παραδόσεις καὶ τάσεις, αἱ ἐπιδράσεις καὶ βλάβαι, αἱ ἀτομικαὶ ἐνέργειαι τῶν λογίων καὶ οἱ ἀγῶνές των, ἐξιστορηθοῦν καταλλήλως καὶ ἐκτενέστατα, θὰ διαφωτίσουν πολὺ τὴν σημερινὴν μορφήν τοῦ ζητήματος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνδιαφέρουν κυρίως τὰ ἐξῆς ἐρωτήματα. Διὰ τί ἡ διαιρέσις καὶ ἐν τῇ διαιρέσει αἱ ὑποδιαιρέσεις; Διὰ τί παρουσιάζεται πάντοτε ἄλυτον τὸ ζήτημα καὶ αἱ δυσκολίαι τῆς θέσεώς του εἰς κανονικὸν δρόμον ἐξελίξεως φαίνονται ἀνυπερέβλητοι; Διὰ τί εἶναι ἀναγκαῖα ἡ μεταρριθμιστικὴ κίνησις καὶ πῶς ἴσχυται νὰ ἐπιτευχθῇ; Εἰς αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα θὰ προσπαθῶ νὰ δώσω συντόμως μερικὰς διασαφήσεις.

Κακῶς λέγεται ἀπὸ πολλοὺς ὅτι ἡ αἰτία τῆς διαιρέσεως τῶν μορφῶν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἔπειτα καὶ τῶν φορέων αὐτῶν ἀτόμων εἰς τὴν κοινωνίαν εἶναι ἡ παράδοσις, τὴν ὁποίαν ἔχει κάθε ἱστορικὸς λαὸς καὶ ἡ ὁποία ἀναγκαιῶς γίνεται αἰτία καθεστῶτων ἀναποφεύκτων εἰς τὰς μεταγενεστέρας γενεὰς ἀσυναίσθητος ὑποκυπτούσας εἰς αὐτὰς καὶ μάλιστα δικαιουμένας νὰ εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὸ μεγαλεῖόν των. Ἡ αἰτία τῆς διαιρέσεως δὲν εἶναι ἡ παράδοσις, ἀλλὰ ἡ πολλάκις ἐπαναληφθεῖσα τάσις πρὸς τεχνητὴν μίμησιν αὐτῆς καὶ ἐπομένως ἡ διακοπὴ τοῦ ρεύματος τῆς ἀσυναίσθητου ἐπιδράσεώς της, ἀπὸ τὴν ὁποίαν βαθμηδὸν καὶ κανονικῶς κατορθῶναι νὰ ἀπαλλαγῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως, ὅταν ἐμποδίζεται κατὰ τι ἀπὸ αὐτὴν ἢ πρόοδός του. Αἷτια τῶν τάσεων αὐτῶν ἦσαν πάντοτε πλάναι καὶ προλήψεις, ἀποτελέσματα δὲ πάντοτε κακά. Τὸ μεγαλύτερον σφάλμα κάθε περιόδου συνειδήσεως οὐσιαστικῆς καταπτώσεως καὶ ἀποπείρας ἀναγεννήσεως ἦτο τὸ ἐκ πλάνης καταντησάσης χρονίας λογικὸν πῆδημα ὅτι πολλοὶ προϋπέθετον τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον ὅμοιον καθ' ὅλα πρὸς τὸ πρότυπον τῆς μιμήσεως καὶ προσεπάθουν νὰ ἀφομοιώσουν πρὸς αὐτὸ καὶ τὸν ἐξωτερικόν, ἐνῶ κατ' οὐσίαν αὐτὴ ἡ ἐξωτερικὴ ἀφομοίωσις ἠδῆκανε τὰς δυσκολίας τῆς ἐσωτερικῆς ἢ οὐσιαστικῆς ἀναπτύξεως. Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐσχάτως ἡ τάσις πολλῶν λογίων πρὸς δῆθεν ἀνύψωσιν τῆς γλώσσης χωρὶς προσοχὴν εἰς τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς αὐτῆς ἔτεινεν εἰς ἀφαίρεσίν της ἀπὸ τὸν φορέα της λαὸν τὸν δυσκολευόμενον νὰ παρακολουθήσῃ αὐτὴν

καὶ ἐπομένως μένοντα ἀνανάπτικτον. Καθημερινὰ παραδείγματα τούτου δὲν ἠμπόδιζον τοὺς ἔξω τῶν πραγμάτων σκεπτομένους νὰ πλέκουν διθυράμβους εἰς τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον των. Τὴν ἐνέργειαν αὐτὴν ἐνεδυνάμωνον ἢ ἐκ τῆς ἐλλείψεως ἐπιστημονικῆς ἐξετάσεως πλάνη περὶ τῆς ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ αἱ ἐσφαλμένα θεωροῦν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἀπὸ τὴν ἀγνοίαν τῆς δημόδους προήλθεν ὁ φόβος πρὸς τὸ μέλλον ὡς τι ἀγνωστον ὁ ἐκδηλούμενος εἰς τὴν στασιμότητα τῆς νευρικῆς ὑποστηρίξεως τοῦ καθεστῶτος, ἀπὸ τὰς ἄλλας θεωρίας προήλθεν ὁ τυφλὸς σωβινισμὸς ὁ ἐμποδίζων κάθε σκέψιν. Ἡ ἐναντία τάσις τῶν συνειδητῶς ἢ ὀρμεμφύτως διαφορετικῶν καὶ συμφωνότερα πρὸς τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν σκεπτομένων ἐπέφερε τὴν διαιρέσιν. Τὸ γεγονός ὅτι αἱ πρῶτοι τὸν κανόνα των τὸν ἔθεταν ἀθαιρέτως εἰς παρελθόν τι ἀρκετὰ ἀόριστον εἶναι ἢ αἰτία τῆς μὴ στερεᾶς μορφῆς τοῦ ὄργανου των καὶ ἐπομένως τῶν ἀτομικῶν ἀποκλίσεων. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ δεῦτεροι ἐνήργουν μεμονωμένως καὶ ἀνευ μεθόδου καὶ συστήματος καὶ κοινωνικῆς βοηθείας καὶ τινες πρὸς τοῦτοις ἔθεταν τὸν κανόνα των εἰς ἐσφαλμένον σημεῖον πρὸς τὰ κάτω εἶναι ἢ αἰτία τῆς ἀσυμφωνίας τῆς κινήσεώς των. Ἐλλείψις ἐνωτικῆς δεσμοῦ, ἦτοι τῆς πραγματικῆς ἐπιστήμης, ἐκράτει τὰ δύο μέρη πάντοτε διηρημένα καὶ ἐπεσκοτίζε τὸν ὀρθὸν δρόμον, ὅστις ἀπὸ μὲν τῆς μᾶς ἀπόψεως δύναται νὰ ὀρισθῇ ὡς ἡ ἀνευ συνειδητῆς μιμήσεως ἀσυναίσθητος ἐξέλιξις κατὰ τὰς παραδόσεις, ἀπὸ δὲ τῆς ἄλλης ἀπόψεως ὡς ὁ προῦτων νεωτερισμὸς ἀνευ βιαίας ἀποτινάξεως τῆς παραδόσεως, ἦτοι αὐτὸ τὸ ὅποσον λέγεται ὀρθὸν γλωσσικὸν αἶσθημα ἐκάστης γενεᾶς καὶ πραγματικὴ ζωὴ αὐτῆς.

Τί σημαίνει τὸ ἔλλειψις πραγματικῆς ἐπιστήμης ἐννοεῖται μὲ τὸν σύντομον ὀρισμὸν τῆς οὐσίας αὐτῆς ὡς ἁρμονίας τῶν σκέψεων τῶν ὀδηγουμένων ὑπὸ φιλοσοφικῆς ἰδεολογίας καὶ καθαρᾶς παρατηρήσεως εἰς σύστημα. Ἀναλόγως τῆς ἐξύτητος τῶν διανοητικῶν του δυνάμεων ἕκαστος προσπαθεῖ νὰ φθάσῃ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν ἀνώτερον σημεῖον τοῦ ἰδεώδους τούτου καταβάλλων τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας καὶ αἱ διάφοροι διαβαθμίσεις εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον τῆς πλησιάζουσας πρὸς τὴν ἰδέαν εἶναι αἱ διαβαθμίσεις τοῦ μεγαλείου τῶν διαφόρων ἐπιστημῶνων. Ἡ ἰδέα ἰσταμένη ἀμετακίνητος ὑπεράνω τῶν ἀτόμων χρησιμεύει εἰς ἀμοιβαίον ἔλεγχον καὶ διόρθωσιν τῶν ἀναποφεύκτων ἀτελειῶν τῶν ἐργατῶν της, τοὺς ὁποίους κρατεῖ ἠνωμένους διὰ δεσμοῦ πνευματικῆς εἰς τὸν κοινὸν σκοπὸν. Καὶ ὁ μικρὰς νοητικῆς δυνάμεις

ἔχων δύναται νὰ ὀνομασθῆ ἐπιστήμων, ἂν ἔχη τὰς ἰδιότητας αὐτάς, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρῆ εἰς τὸν ἀνώτερον του, ὁ ὅποιος πάλιν εἰς τὰς λεπτομερείας ἠμπορεῖ νὰ ὀδηγηθῆ καὶ ἀπὸ κατώτερον του εἰς διόρθωσιν ἀτελειῶν του. Οὔτε ὅμως ὁ ἐξ ὑπολογισμοῦ δευτερευουσῶν ἰδεῶν ἐνεργῶν ἠμπορεῖ νὰ ὀνομασθῆ ἀληθῆς ἐπιστήμων, καὶ ἂν ἀκόμη τόμους δλοκλήρους συγγράφῃ, οὔτε ὁ ἔχων ἰσχυρὸν τὸν ἀτομισμὸν ὥστε νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὸν καὶ εἰς τὰς ἰδέας τὰς ὁποίας ἀντιπροσωπεύει καὶ νὰ ζητῆ ἐμπαθῶς νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς γνώμας του εἰς τοὺς ἄλλους, πολὺ ὀλιγώτερον ὁ καταρρίπτων τὴν ἰδέαν εἰς μέσον πρὸς ἄλλους σκοπούς, ἐλάχιστα δὲ πάντων ὁ παραβαίνων ἠθικὰς ἀρχάς, διότι ἢ μὴ τήρησις αὐτῶν σημαίνει μὴ κανονικὴν ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν λειτουργιῶν, ἢ ὁποία εἶναι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις παντὸς ἐπιστημονικοῦ ἐγκεφάλου. Τὸ ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν λογίους δρώντας τοιουτοτρόπως, σημαίνει ὅτι ἔχομεν ἔλλειψιν ἀπὸ πολλοὺς ἀληθῶς ἐπιστήμονας. Τὸ ὅτι δὲ οἱ ἐπιστήμονές μας δὲν ἠμποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ μάλιστα εἶναι πολλάκις χωρισμένοι τόσον ἐχθρικῶς ὥστε νὰ αποκλείεται ἢ ἐλπίς συνεργασίας των, αὐτὸ σημαίνει πρῶτον μὲν ὅτι τὰ αἷτια διὰ τὰ ὁποία ἐχωρίσθησαν δὲν εἶναι ἐπιστημονικά, δεύτερον δὲ ὅτι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι γίνονται αἷτιοι νὰ ἐξακολουθῆ αὐτὴ ἢ κατὰστασις δὲν εἶναι ἀληθεῖς ἐπιστήμονες. Διὰ τοῦτο δὲν κατωρθώθη νὰ ὑπάρξῃ ἕως τῶρα παρ' ἡμῖν ἀνώτερον τι συμβούλιον (μόνον τὸ Ἰδρυμὰ του ἔχομεν), τὸ ὅποιον μετὰ συζητήσεις νὰ δίδῃ εἰς τὴν κοινωνίαν τὰς ὀρθὰς κατευθύνσεις. Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ ἀμάθεια τῆς κοινωνίας ἢ ἐκδηλουμένη εἰς διαπόμπευσιν τῶν ἰδεῶν, ἢ ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς ὑπὸ ἀτομικῶν παθῶν, ἢ ἐπικράτησις τῶν ἀτομικῶν θελήσεων τῶν ἰσχυρῶν ὑπὲρ τὸ γενικὸν καλόν, ἢ ὀλιγαρχία τῶν γραμμάτων λεγομένη ἢ ἐκδηλουμένη εἰς σωδινιστικὴν ὑποστήριξιν τῶν θεωριῶν ἐκάστου, εἰς ὀρέξεις καὶ θυμοὺς καὶ εἰς πραξικοπήματα ἐντελῶς ξένα πρὸς ἀληθεῖς ἐπιστήμονας.

Ἡ φιλοσοφικὴ παρατήρησις κατ' ἀνάγκην πρέπει νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἐπιστήμονα εἰς σύστημα, εἰς τὸ ὅποιον φωτιζόμενος ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἐξετάζει μὲ βλέμμα καθαρὸν τὸ παρὸν καὶ δίδει τὰς κατευθύνσεις διὰ τὸ μέλλον. Κατὰ ταῦτα ὁ παραλείπων προϋποθέσιν τινα εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ὅλου, κατ' ἀνάγκην θὰ φθάσῃ εἰς συμπεράσματα ἀτελεῖ ἢ καὶ θὰ γράφῃ πράγματα ἐντελῶς ἐσφαλμένα καὶ περιττά. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἱστορικὴν ἐξέτασιν τοῦ παρελθόντος ἀνάγκη νὰ εἶναι ἐφωδιασμένος μὲ ὅλα τὰ ἀξιώματα εἰς τὰ ὁποία ἐφθασε ἢ ἐπιστημονικὴ πρόοδος τοῦ

παρόντος διὰ νὰ κρίνῃ καταλλήλως καὶ νὰ ἔχη φωτεινὴν εἰκόνα αὐτοῦ, εἰς δὲ τὴν ἐξέτασιν τοῦ παρόντος ἀνάγκη εἶναι νὰ ἔχη τὴν δύναμιν νὰ σύρῃ μίαν γραμμὴν χωρίζουσαν αὐτὸ ἀπὸ κάθε συνάφειαν πρὸς τὸ παρελθόν διὰ νὰ τὸ ἐξετάσῃ καταλλήλως καθ' ἑαυτὸ, εἰς δὲ τὴν κρίσιν διὰ τὸ μέλλον ἀνάγκη εἶναι νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅλους τοὺς παράγοντας τοῦ παρόντος καὶ νὰ σχηματίσῃ ἐξ αὐτῶν ἄρμονικὸν σύμπλεγμα σκέψεων διὰ συμπέρασμα ὀρθόν. Ὅλα λοιπὸν τὰ γραφόμενα ὑπὸ τύπον προσπαθείας νὰ ἐξαρτήσουν τὸ παρὸν ἀπὸ μίμησιν τοῦ παρελθόντος εἶναι ἐσφαλμένα κατὰ τὴν ἀρχήν. Ὅλα τὰ γραφόμενα μὲ βᾶσιν τὴν ἰδέαν τῆς διαιρέσεως τοῦ παρόντος ὑπὲρ μονομεροῦς ὑποστηρίξεως ἢ δῆθεν ἀποκλειστικῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου μέλους τῆς διαιρέσεως εἶναι ἐσφαλμένα κατὰ τὴν θέσιν των καὶ περιττά ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμά των. Ὅλα τὰ γραφόμενα ὑπὸ τύπον ἐξαιρέσεως ἀπὸ τὸ παρὸν παντὸς ἐπικρατήσαντος κατὰ ἐσφαλμένας ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος εἶναι ἐσφαλμένα κατὰ τὸ σύστημα, διότι καὶ τὸ κατ' ἐσφαλμένας ἀρχὰς ἐπικρατήσαν εἶναι παράδοσις, ἡμεῖς δὲ μόνον νὰ κρίνωμεν τὸ παρελθόν ἠμποροῦμεν καὶ νὰ διδαχθῶμεν ἀπὸ τὰ σφάλματα αὐτοῦ καὶ ὄχι νὰ τὸ διορθώσωμεν. Ὡστε ἡ μόνη ὀρθὴ θέσις τοῦ ζητήματος ἀνάγκη νὰ εἶναι ὄχι τί ἐπρεπε νὰ εἶναι (εἶτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ παρελθόν, εἶτε κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὸ παρὸν), ἀλλὰ τί εἶναι. Αὐτὸ τὸ τί εἶναι μελετώμενον καθ' ἑλὴν τὴν ἐκτασίν του καὶ συνδυαζόμενον πρὸς τὸν σκοπὸν τὸν ἐπιδιωκόμενον διὰ τῆς γλώσσης θὰ δώσῃ τὴν ὀρθὴν μέθοδον τῆς ἐνεργείας. Ἡ ἀνάμιξις εἰς τὸν κύριον σκοπὸν λόγων δευτερευόντων καὶ θεωριῶν ἕξω τῆς ζωῆς (οἶον εὐγένεια ἢ χυδαιότης λέξεων ἢ τύπων, κατανόησις τῆς ἀρχαίας διὰ τύπου τῆς νεωτέρας ὁμοιοτέρου πρὸς αὐτήν, κατανόησις τῆς Νεοελληνικῆς ὑπὸ τῶν ξένων κλπ., ἢ ἐξ ἄλλου καθαρὰ ἱστορικὴ ἐξέλιξις, γλώσσα φόφια, γλώσσα ἀνάμικτη καὶ ξενίζουσα κλπ.) μόνον σύγχυσις εἰς τὴν ὀρθὴν κρίσιν ἠμποροῦν νὰ ἐπιφέρουν.

Θὰ γίνῃ λοιπὸν ἡ ἐξέτασις τοῦ παρελθόντος μὲ ὀρθὴν ἱστορικὸν βλέμμα καὶ τὰ καθέκαστα ὅσον ἀφορᾷ τὰς κρίσεις θὰ διορθωθοῦν ἀπὸ ἄλλους, ὥστε νὰ ἔχωμεν καλὴν ὀπωσδήποτε καὶ διδασκτικὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Ἐπειτα θὰ ἐξετασθῆ τὸ παρὸν, ὅπως ἔχει, ἀνεξαρτήτως πάσης ἰδέας ἐκ τῶν προτέρων, διὰ νὰ ἐκτιμηθῆ ὀρθῶς τί ὑπάρχει καὶ αἱ ἀτέλειαι αὐτοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι περίπου αἱ ἐξῆς. Ἐλλείψεις συστηματικῆς μελέτης τῆς δημῶδους, λεξικοῦ, γραμματικῆς καὶ διδασκαλίας αὐτῆς, ἀγνοια ἄρα αὐτῆς καὶ προκατάληψις καὶ ἐπομένως ἀδυναμία καταρτίσεως συστήματος ἐκπαιδεύσεως λαμβάνοντος ὑπ' ὄψιν τὴν

ἐπίδοσιν μεγάλου μέρους τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων εἰς κλάδους πρακτικοῦς, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἀπαιτεῖ τὴν προσπάθειαν πρὸς περιαγωγὴν τῆς γλώσσης εἰς τύπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ γίνεται κτῆμα τοῦ ἐν τῇ δημοτικῇ σχολείῳ παιδευομένου. Ἄντι τούτου ὑπάρχουν ἀφ' ἐνὸς μὲν λόγιοι δρῶντες ὑπὸ τὸ κράτος προλήψεων καὶ μὲ ἀφαίρεσιν ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τοὺς κυρίους σκοποὺς τῆς γλώσσης ὡς μέσου μορφωτικοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπομένως χάσμα μεταξὺ τῆς πνευματικῆς κινήσεως τῶν λογίων καὶ τῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγιοι δρῶντες ὡς άτομα, ὑποστηρίζοντες ἐμπαθῶς τὰς ἰδέας καὶ ἀντὶ νὰ προσπαθοῦν νὰ ἐνώσουν τὰ διεστῶτα ὑπὸ τὰς ἰδέας ἐπιφέροντες διαίρεσιν διὰ τῶν ἰδεῶν ὑπὸ τὰ άτομα καὶ ἐπομένως ἀσυμφωνία περὶ τοῦ ποῦ πρέπει νὰ τεθῇ ὁ κοινὸς κανὼν τῆς γλώσσης. Ἐκ τούτων προέρχεται ἐκτροχιασμός τῆς ἰδέας εἰς τὴν κοινωνίαν, ὥστε καὶ οἱ μὴ ἔχοντες καμμίαν σχετικὴν προπαιδείαν νὰ νομίζουσι ὅτι ἔχουν δικαίωμα ἐκφράσεως καὶ ἐπιβολῆς ἰδέας τινός, εἴτε ὡς άτομα εἴτε ὡς ομάδες, καὶ ἀσυμφωνία εἰς τὰς ἀντιλήψεις καὶ εἰς τὸ γλωσσικὸν ὄργανον τῶν κοινωνικῶν ἀτόμων καὶ πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ πρὸς τὰ κάτω.

Ἐχόντες ὑπ' ὄψιν τὰ δεδομένα τῆς σημερινῆς ζωῆς μας θὰ θέσωμεν καταλλήλως τὸ ζήτημα τῆς μεθόδου τῆς ἐνεργείας μας διὰ τὸ μέλλον. Μία ἀπὸ τὰς αἰτίας διὰ τὰς ὁποίας ἡ ἐκπαίδευσίς μας σήμερον πανθολογουμένως δὲν ἐκτελεῖ τὸν προορισμὸν τῆς ὅπως ἔπρεπεν εἶναι ὅτι δὲν ἐλήφθη ποτὲ φροντίς συνεργασίας τῶν λογίων μας πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν. Καὶ ἀφοῦ ἕως τῶρα οἱ λόγοι μας δὲν κατάρθωσαν νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς κοινὴν ἐνέργειαν ἢ πρέπει νὰ ἀλλάξουν μέθοδον τοῦ σκέπτεσθαι ἢ πρέπει νὰ ἐννοήσουν νὰ μᾶς ἀφήσουν ἡσύχους ἀπὸ τὰς θεωρίας των καὶ τὰς ἐνεργείας των, διότι αἱ ἀτομικαὶ ἰδέαι των καὶ ἐνέργειαι ἀπεδείχθη ὅτι δὲν ἔχουν κανένα καλὸν ἀποτέλεσμα. Χρειαζόμεθα ἕνα σύλλογον ἀκαδημαϊκῶν ἔχοντα τὸν σκοπὸν αὐτὸν καὶ εὐχῆς ἔργον εἶναι νὰ ἀπέδαινε τοιοῦτος σύλλογος ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὀμιλος, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ἐργασθῇ ὑπὲρ προγράμματος δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἡ ἰδέα εἶναι μία δι' ὅλους, πῶς θὰ ἐκτελεθῇ ἡ ἐκπαίδευσίς μας καλύτερα τὸν προορισμὸν τῆς καὶ μὲ αὐτὴν ὡς σύμβολον καὶ ἀποκῆρυξιν κάθε ἰδέας ἐκ τῶν προτέρων, μὲ βάσιν τὸ πραγματικὸν γλωσσικὸν αἶσθημα, θὰ συζητηθοῦν καὶ θὰ κριθοῦν αἱ ἀτομικαὶ γνώμαι ἐκάστου διὰ τὰς λεπτομερείας τὰς ἀπαιτούσας συνεργασίαν πολλῶν καὶ θὰ ὁρισθῇ τὸ πρόγραμμα τῆς ἐνεργείας. Ἄν ἐπιτύχῃ τὸ σύστημα τοῦτο, πιθανὸν νὰ προσκόψῃ ἢ εὐρυτέρα διὰ

δοσίς του εἰς τὴν ἀρχὴν εἰς τὸ διδακτικὸν προσωπικόν, ἀλλὰ ἡ δυσκολία αὐτὴ θὰ λυθῇ βαθμηδὸν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Εἰς τὴν κοινωνίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος θὰ δοθῇ νὰ ἐννοήσῃ ὅτι καθέννας δικαιούται νὰ ἔχῃ τὸ αἶσθημά του τὸ γλωσσικόν, ἀλλὰ περαιτέρω δὲν ἔχει κανένα δικαίωμα ἐπεμβάσεως ἐπὶ τοῦ ἄλλου οὔτε εἶναι ἄξιος ἀνευ προπαιδείας νὰ ἐκφέρῃ γνώμας. Καλὸν εἶναι μάλιστα νὰ ληφθῇ σοβαρὰ φροντίς νὰ λείψῃ κάθε μέσον προκλήσεως τῆς μὲ λόγους ἢ μὲ ἄρθρα τοῦ ἡμερησίου τύπου καὶ νὰ περιορισθῇ ἡ συζήτησις μόνον εἰς τοὺς σχετικοὺς κύκλους. Διὰ τὴν σημερινὴν ἀσυμφωνίαν τῶν ἀντιλήψεων καὶ τῆς πρακτικῆς ἐνεργείας ἐκάστου ἀτόμου ἐνδείκνυται ἀνοχὴ γενικὴ, διότι τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τοιαύτην ἢ διάφορον ἀνάπτυξιν ἐκάστου εὐρίσκονται εἰς τὴν βαβυλωνίαν τοῦ παρελθόντος, εἰς ἀτελεῖ ἐκπαιδεύσειν ἢ θεωρίας ἐσφαλμένας ἢ προλήψεις, πράγματα διὰ τὰ ὅποια δὲν εὐθύνεται ὁ ἤδη ἀνεπτυγμένος ὀργανισμός. Ἡ ἐνότης τῶν ἀντιλήψεων διὰ τὸ μέλλον ἐξαρτᾶται πάλιν ἀπὸ ἐπιστημονικὴν διδασκαλίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἡ ἐνότης τοῦ κοινοῦ γλωσσικοῦ ὄργάνου διὰ τὸ μέλλον θὰ ἐπέλθῃ βαθμηδὸν ἀπὸ τὴν ἄρσιν τοῦ κανόνος ἀπὸ τὸ παρελθόν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀσυμφωνίαν τῶν ἀτόμων πρὸς τὰ ἐπάνω καὶ ἀπὸ τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς Νεοελληνικῆς διὰ τῆς καταρτίσεως Νεοελληνικοῦ λεξικοῦ καὶ γραμματικῆς διὰ νὰ ἐννοηθῇ ἡ ἀνάγκη ἀποφυγῆς τῶν διαλεκτισμῶν, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀσυμφωνίαν πρὸς τὰ κάτω. Ἡ δὲ θέσις τοῦ κοινοῦ κανόνος γενικῶς μὲν ἀνάγκη εἶναι νὰ τεθῇ εἰς τὸ παρόν, εἰς ποῖον δὲ σημεῖον πρέπει νὰ τεθῇ εἰς τὰς λεπτομερείας θὰ λυθῇ διὰ τῆς συνεργασίας τῶν ἠνωμένως δρώντων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπιστημόνων. Αὐτὰ εἶχον ὑπ' ὄψιν μου εἰς τὰ μέχρι τοῦδε γραφέντα μου καὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ θὰ πραγματευθῶ ἐκτενῶς τὸ ζήτημα θταν ἔλθῃ ὁ καιρός.

Ἐν Βιέννῃ τῇ 28 Ἰουλίου 1911.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Χ. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Ἡ κρίση γιὰ τὸ Ἀναγνωστικὸ τῶν κ. Δ. Μ. Γεωργακάκι καὶ Δ. Γ. Παυλίδου θὰ δημοσιευθεῖ στὸν ἐρχόμενο ἀριθμὸ τοῦ Δελτίου.

Ἐκεῖ θὰ μιλήσουμε φαρδύτερα καὶ γιὰ τὸ ἔργο τοῦ κ. Β. Λασκαρίδη, ποὺ ἔδρασε στὸ Μοναστήρι πέρυσι τῆ «Μακεδονικῆ Βιβλιοθήκη», δίνοντας σύγχρονα τὸν 1^ο ἀριθμὸ τῆς (Ο ΝΗΣΑΚΟΣ ΚΗΠΟΣ) κ' ἐφέτος τὸν 2^ο (ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙΟ).

Τὸ λάβαμε τὴν προτελευταία ἐβδομάδα τοῦ Σεπτεμβρίου κ' ἐπομένως δὲν τὸ μελετήσαμε ἀκόμη. Μὰ μιὰ σπουδατικὴ ματιὰ στὶς σελίδες τοῦ μᾶς βεβαίως, πὼς τὸ *πρῶτο Νεοελληνικὸ Ἀλφαβητάριο ἐπὶ τέλος εἶδε τὸ φῶς*.

Ἴσως ἔπρεπε νὰ τὸ προσδοκοῦμε, πὼς ἡ σπουδαιότατη αὐτὴ ἐργασία θὰ γινότανε ὄξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ἐλεύθερης γωνίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐκεῖ ὅπου ἡ γῆ τὰ τελευταῖα χρόνια ποτίστηκε μὲ Ἑρώων αἷμα καὶ ὅπου ὁ φυλετικὸς ἀγώνας, ποὺ δὲ γίνεται μὲ λόγια, φανερόναι ἐπιτακτικὴ τὴν ἀνάγκη νὰ ἐπικρατήσουμε μὲ τὴν πραγματικὴ Γλῶσσα μας.

Ὅπωςδήποτε τὸ ἐθνικὸ τοῦτο γεγονός πρέπει νὰ τὸ χαιρετίσουμε ἀνάλογα μὲ τὴ σημασίαν του.

Γιὰ σήμερα ἀναδημοσιεύουμε τὸ δ,τι σχετικὸ ἔγραψε ἡ ντόπια ἐφημερίδα «Τὸ Φῶς».

ΜΙΑ ΘΕΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ἐξεδόθη κατ' αὐτὰς ἐν τῇ πόλει μας ὁ δεύτερος ἀριθμὸς τῆς Μακεδονικῆς βιβλιοθήκης. Δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι οἱ πλείστοι ἀν μὴ πάντες οἱ ἀναγνώσται μας θὰ διερωτηθοῦν ἀλλὰ τί εἶνε ἡ Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη; Τοὺς ἀπαντῶμεν εἶνε μιὰ ἐμπνευσμένη ἐργασία γινομένη ὑπ' ἀνθρώπου, ὅστις ἀνήγαγε εἰς ἀληθὲς πάθος τὴν εὐγενῆ ἀσχολίαν καὶ σκοποῦσα τὴν ἀναγέννησιν τοῦ δημοτικοῦ μας σχολείου καὶ μάλιστα εἰς τὰ ξενόφωνα μέρη. Ἐχομεν ὑπ' ὄψιν μας τὸ ἀλφαβητάριον. Εἶνε ἓνα μικρὸν κομφοτέχημα· χάριτος, ἐξώφυλλον, ἐκτύπωσης, εἰκόνες εἶνε ὀκτώ τεσσάρων καὶ καλλιτεχνικά. Καὶ σκοπεύομεθα ὅτι ἐὰν ὁ βίβλος ἀναμορφωτῆς τῆς δημοτικῆς μας ἐκπαίδευσης δὲν ἐπέτυχε τοῦτο, δύναται τοῦλάχιστον νὰ ἔχη τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν φιλοδοξίαν ὅτι ἀπῆλλαξε τὰ δημοτικὰ μας σχολεῖα ἀπὸ τὴν κόπρον τοῦ Αὐγείου τῶν βιβλιαρίων ἐκείνων τὰ ὅποια κακῶς συντεταγμένα καὶ

χειρότερον ἐκτυπωμένα ἐστρέβλωσαν διὰ τῶν κακογραφιῶν των εὐθὺς ἀπὸ τῆς γεννησεῖς του τὸ καλλιτεχνικὸν αἶσθημα τῶν παιδίων μας καὶ μᾶς πατήντησαν ὅστω ἀπὸ λαοῦ, ὁ ὅποιος ἄλλοτε ὑπῆρξεν αὐτῆ ἢ ἐναρκαίως τοῦ ὠραίου εἰς ἓν ἀπὸ τὰ ἀμειωτάτερα τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς.

Ἀλλὰ καὶ τὸ περιεχόμενον δὲν εἶνε κατώτερον τοῦ περιέχοντος. Ἡ διδασκαλία τῆς ἀναγνώσεως συμβαδίζει μὲ τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς τῆς γλώσσης. Ἀμφότεραι εὖ γίνονται τῇ βοηθείᾳ μικρῶν καλλιτεχνικῶν εἰκόνων, αἱ ὅποια ζωντανεύουν τὸ μάθημα, κρατοῦν τὸν μαθητὴν εἰς τὸ περιβάλλον τῆς καθημερινῆς ζωῆς καὶ δὲν τὸν ἀποσποῦν ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς παρατηρητικότητος καὶ ἀντιλήψεως τῶν πρώτων χρόνων διὰ νὰ τὸν βυθίσουν εἰς ἀπέραντον ἀεροκοπάνισμα θεωριῶν, ὅπου μάλιστα ὁ μικρὸς ἀντιπαλαίει ἐναντίον ἀκατασχέτου νυσταγμοῦ.

Καὶ ἡ γλῶσσα δὲ τοῦ βιβλιαρίου εἶνε ἀπλή καὶ ζωντανή, ἡ καθαρὰ δημοτικὴ μας. Ὑπάρχει λοιπὸν ἐλπίς ὅτι εἰς τὸ μέλλον τὰ ξενόγλωσσα παιδία μας εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων δειλῶν βηματισμῶν των ἀνὰ τὴν ἀγνωστον γῆν τῆς ἐθνικῆς γραφῆς καὶ ὁμιλίας δὲν θὰ πελαγίνουν πρὸ τοῦ λαβυρίνθου τῆς Ἑλληνικῆς διγλωσσίας καὶ τριγλωσσίας, τῆς ζωντανῆς τοῦ διδασκάλου καὶ ἀψύχου γλώσσης τοῦ βιβλίου, ὅσως ὥστε μετὰ διετῆ καὶ τριετῆ ἀσκόπον σπατάλην χρόνου καὶ χρημάτων ν' ἀπέρχονται ἀκατάρτιστοι καὶ ἀχρηστοὶ ὅσον πρότερον ἀν μὴ καὶ περιπλέον.

Ἡ Μακεδονικὴ βιβλιοθήκη ὑπόσχεται νὰ τὰ διορθώσῃ ὅλα ταῦτα. Καὶ οἱ εἰδικοὶ καὶ ὁ διδασκαλικὸς κόσμος ὑπεδέχθησαν μὲ πίστιν καὶ ἐνθουσιασμόν τὰς ἐπαγγελίας τῆς. Ἀπόδειξις, ἡ ἀβρόα ζήτησις ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μάλιστα τῶν ξενόγλωσσων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Προκαταρκτική εργασία του Όμιλου	Σελ. 3
Σε ειδικός και μή	» 9
Τό πρότυπον δημοτικόν σχολεῖον και οἱ επικριταί του (μελέτη Α. Δελμούζου).	» 13
Πῶς πρέπει νά ἐννοηθῆ και ποίαν μέθοδον νά ἀκολουθήσῃ ἡ μεταρρυθμι- στική μας κίνησις (ἄρθρο Α. Μπούτουρα).	» 53
Κατάλογος βιβλίων σχετικῶν μέ τό ἐκπαιδευτικό και γλωσσικό ζήτημα.	» 61
Ἀναγκαστική δήλωσις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου	» 63
Δήλωσις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου	» 65
Στεφάνου Ραμᾶ. — Διάλεξις	» 67
Κας Π. Σ. Δέλτα. — Στοχασμοί περὶ τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν μας . .	» 80
Εἰδ. Γ. Μπουντῶνα, πρῶτην γυμνασιάρχου — Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος και οἱ κίνδυνοι τῆς καθαρουσύσης	» 100
Ἰδα. — Ἐνα φυλλάδιον	» 147
Παιδαγωγική φιλολογία	» 153
Μιά ἐξηγήσις	» 159
Λογοδοσία και ἀπολογισμὸς Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου	» 161
Κας Π. Χρηστάκου. — Μιά ματιὰ στοῦ ἐκπαιδευτικό μας σύστημα. . . .	» 166
Α. Μπούτουρα. — Ἐξηγήσεις	» 179
Ο. Ghību. — Ἡ σχολικὴ διγλωσσία και ἡ πολιτικὴ	» 183
Εἰδ. Γ. Μπουντῶνα. — Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος και οἱ κίνδυνοι τῆς καθαρουσύσης (συνέχεια)	» 204
Δ. — Γλωσσικὲς και ἐκπαιδευτικὲς διατάξεις στοῦ νέο Σύνταγμα	» 225
Παιδαγωγική φιλολογία	» 230
Δήλωσις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου	» 233
Στεφάνου Ραμᾶ. — Ἀπ' ἀφορμὴ τῆ μελέτη. «Ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος και οἱ κίνδυνοι τῆς καθαρουσύσης	» 235
Ἄλ. Δελμούζου. — Ἀπὸ τό κρυφὸ σχολεῖο	» 271
Ἄθ. Μπούτουρα. — Μεθοδολογία	» 293
Παιδαγωγική φιλολογία	» 300
Περιεχόμενα στοῦν πρώτο τόμο	» 308

ΔΕΛΤΙΟ ΕΓΓΡΑΦΗΣ

Στὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου.

12 Ὀφθαλμικτροῦ

Ἀθήνα.

Σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ γράψετε συνδρομητὴ στὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου καὶ σᾶς στέλνω ἐσώκλειστη τὴ συνδρομὴ μου Δρ. 5 (πέντε) γιὰ τὸ 1911.

Υπογραφή .....

Ἐπάγγελμα .....

Διεύθυνση .....

Ταχυδρομεῖο* .....

* Παρακαλοῦμε τοὺς συνδρομητὰς τῆς Ἀνατολῆς νὰ σημειώσουν αὐτοῦ μὲ ποῖο ταχυδρομεῖο λαβαίνουν τὴν ἀλληλογραφία τους, δηλ. Ἀγγλικό, Αὐστριακὸ κτλ.

Ἐδ. Πάρις

ΣΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

Πολὺ παρακαλοῦμε τὰ Μέλη τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου ποὺ ἀκόμα δὲν πλήρωσαν τὴ συνδρομὴ τους γιὰ τὴ χρονιά 1 Μάη 1910 — 30 Ἀπρίλη 1911 νὰ μᾶς τὴ στείλουν ἢ νὰ τὴ δώσουν στὸν ἀνταποκριτὴ μᾶς Κ^ο.

Ἐπίσης παρακαλοῦμε ὅσα Μέλη δὲν ἐπιθυμοῦν νὰ γίνουν συνδρομηταὶ στὸ Δελτίο τοῦ Ὀμίλου νὰ μᾶς γυρίσουν τὸ Β' ἀριθμὸ ποὺ θὰ λάβουν μ' αὐτὴ τὴ σημείωση. Ἀλλέως θὰ θεωρηθοῦν συνδρομηταί.

Παρακαλοῦμε τοὺς Κ. Κ. Ἀνταποκριτὰς τοῦ Ὀμίλου νὰ φροντίσουν νὰ εἰσπράξουν τίς συνδρομὰς τοῦ Ὀμίλου καὶ τοῦ Δελτίου ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ τοὺς σημειώνομε σ' αὐτὸ τὸ φύλλο καὶ νὰ μᾶς στείλουν τὰ ποσὰ μὲ συναλλάγμα, κατὰ προτίμησιν, ἢ μὲ ταχυδρομικὴ ἐπιταγή.

Ὅλα τὰ γράμματα, τὰ συναλλάγματα καὶ οἱ ἐπιταγές, παρακαλοῦμε νὰ εἶναι στὸ ὄνομα τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου καὶ ὄχι ἀτομικῶς τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς ἢ τοῦ Ταμῆα.